

A MEGTARTÓ – KITARTÓ - SÁRRÉTI NÉP

Hol a helyünk Európában?

Budapest – Szeghalom, 2014

Professzorok az Európai Magyarországért

PEM Tanulmányok – XI.

A MEGTARTÓ – KITARTÓ - SÁRRÉTI NÉP

Budapest – Szeghalom, 2014

Professzorok az Európai Magyarorszáért

PEM - Tanulmányok XI.

Sorozatszerkesztő:
Dr. Koncz István CSc; PhD

Szerkesztette:
Dr. Koncz István

Lektorálta:
Dr. Fürj Zoltán CSc

© Dr. Koncz – Dr. Fürj

ISBN: 978-963-88433-6-4

Készült a Layer Kft. támogatásával

Kiadja a Professzorok az Európai Magyarországért Egyesület

PEM – Tanulmányok XI.

Tartalomjegyzék

BEVEZETŐ	7
MACSÁRI JÓZSEF, SZEGHALOM VÁROS POLGÁRMESTERE - KÖSZÖNTŐ	9
DR. SIMAI MIHÁLY AKADÉMIKUS: A GLOBÁLIS GAZDASÁGI-INTÉZMÉNYI VÁLSÁG ÉS A NEMZETKÖZI ERŐVISZONYRENDSZER ÁTRENDEZŐDÉSE, MAGYARORSZÁG NEMZETKÖZI MOZGÁSTERE	11
A hatalmi viszonyok és a válság	11
A multilaterális együttműködés változó feltételei.....	12
A multilaterális együttműködés bázisintézményei.....	15
Magyarország mozgásterének mérlege.....	18
DR. KEMÉNY LÁSZLÓ: IRÁNY A TUDÁSTÁRSADALOM - AVAGY A MUNKA SZEREPÉNEK VÁLTOZÁSA ÁTALAKÍTTJA A VIDÉKI TÁRSADALMAT IS	21
Az ipariból a tudományos-technikai forradalomba	22
Az ember felszabadulása a technikai alávetettség alól	24
A technikai rendszerváltás szociális minősége.....	27
Lehetőség az individuum kibontakozására.....	31
Milyen új társadalmi-gazdasági berendezkedés születhet?.....	33
BARTIS MÁRTON: AHOGYAN ÉN LÁTTAM	39
SÁNDOR JENŐNÉ: A MEGTARTÓ ÉS KITARTÓ SÁRRÉTI NÉP	45
LAYER ISTVÁN: A GARÁZSVÁLLALKOZÁSTÓL AZ IPARI PARKIG	51
FÜRJ ZOLTÁN, (TÖRTÉNÉSZ, CSC): „... MINDEN VASÁRNAP LEMENT SZEGHALOMRA PRÉDIKÁLNI...”	57
Tildy Zoltán szeghalmi lelképásztorsága.....	57
Tildy Zoltán szeghalmi évei a szakirodalomban	58
Curriculum vitae	59
A lelkészi törzskönyvi lap szerinti életrajz.....	59
Tildy politikai szerepvállalása Szeghalom környékén, ismertsége a régióban.....	60
A Kisgazdapárt megalakulása	60
Tildy Zoltán meghívása Szeghalomra lelkésznek	63
Az augusztus 21-ei események a református templomban	74
Tildy üdvözlése a gyülekezetben.....	76
Képviselőválasztás a szeghalmi kerületben.....	78

Tildy a társadalmi kérdésről	79
A távollét nehézségei.....	80
Tildy és a falu, a szeghalmi nép kapcsolata.....	82
Tildy iskolaszéki elnökségének eredménye	86
Tildy búcsúja a szeghalmi lelkesí állástól.....	86
A búcsúzás.....	88
A „jogos büszkeséggel emlegetett örök erkölcsi tőke”	92
NAGY LÁSZLÓ: SZEGHALOM TELEPÜLÉSTÖRTÉNETI, FÖLDRAJZI ÉS NÉPRAJZI HÁTTÉRÉNEK VÁZLATOS ÁTTEKINTÉSE A KEZDETEKTŐL 1946- IG	95
I. Bevezetés	95
II. Szeghalom nevének eredete.....	95
III. Történeti áttekintés a kezdetektől a folyószabályozások időszakáig	97
IV. Kistáji adottságok, természetföldrajzi és gazdasági erővonalak	105
Településszerkezet, intézményrendszer	115
A FEJLŐDÉS RÉSZESEI, PAPP JÓZSEF ÉS HAJDU ISTVÁN.....	118
DR. KONCZ ISTVÁN: „A MEGTARTÓ NÉP ÁLDOZATAI”	119
...s Európa mögött ott a sárréti EMBER /.....	119
Valami megrezdült.....	120
„... a maga ura lenni”.....	121
Rólunk tudhatnák.....	121
Történelmi dilemmák	126
Rólunk jót.....	129
A MEGTARTÓ- FENNTARTÓ ÉS KITARTÓ SZEGHALMI NÉP (RÉSZLETEK A KEREKASZTAL BESZÉLGETÉS ANYAGÁBÓL)	133

Bevezető

A *Professzorok az Európai Magyarországért Egyesület* új – konferenciára és szakmai megbeszélésekre épülő – kötetet jelentet meg a Magyar Nép, középpontban az alföldi (kiemelten a sárréti) nép Európát megtartó szerepéről. E tudós közösség fontosnak tartja megmutatni a világnak és az Európai Unió tagországainak azt, hogy milyen óriási szerepet vállaltak a történelem során Európa megvédésében és megtartásában az alföldi egyszerű emberek, a körükből kiemelkedő vezetőikkel együtt.

A kötet előkészítését célozta a „Megtartó – Fenntartó Nép” című, a Sárrét fővárosában, Szeghalmon megtartott tudományos konferencia. E tanácskozást a Professzorok Egyesülete, Szeghalom Város Önkormányzata és a Péter András Alapítvány közösen szervezte.

A Konferencia megvalósításában nagy segítséget kaptunk a Layer Kft.-től és a Sárrét Televíziótól.

Program:

Köszöntő és Megnyitó:

Macsári József, Szeghalom Város Polgármestere

Dr. Demetrovics János akadémikus, a PEME elnöke

Dr. Koncz István, ügyvezető alelnök, PEME

Előadások:

- *Dr. Simai Mihály akadémikus: Európa lehetőségei az átalakuló világban, átrendeződés, Magyarország nemzetközi mozgástere*
- *Dr. Kemény László: Irány a tudástársadalom, a „Vidék” lehetőségei ma és a jövőben*
- *Dr. Koncz István: ...s Európa mögött ott (a sárréti) ember*
- *Dr. Fűrj Zoltán: "...minden vasárnap lement Szeghalomra prédikálni..."*
- *Magyar István: A Sárrét középiskolájának küldetése*

Szeghalom múltja, jelene, jövője. - Baráti beszélgetés a Sárréti Nép eredményeiről.

Résztevők: Bartis Márton (alpolgármester), Sándor Jenőné (nyugalmozott gimnáziumi tanár), Hajdú István (nyugdíjas vállalkozó), Layer István (sikeres aktív vállalkozó), Nagy László (múzeumigazgató), Papp József (volt tanácselnök)

(Vezeti: Szabó Imre)

A PEME (önként vállalt) egyik fő feladata a sok évszázados európai nemzeti értékeink feltárása, itthoni és európai bemutatása.

Egyesületünk, arra az erős országos igényre épülve alakult meg, hogy mind a humán-, mind a reáltudományok vezető értelmiségeinek legnagyobb része szakmapolitikai tevékenységgel részt kíván venni az európai Magyarország építésében. A konferencia és a kiadvány is ezt célozza.

A kiadvány folytatása a Valóság-térkép sorozatnak, amelyben eddig 10 egység jelent meg, s ezen belül a "Hol a helyünk Európában?" alrendszer második kötete, "Megtartó - Fenntartó Nép" címmel. Az első kötet iránt (Európai nemzeti debreceni értékeink) nagyon nagy volt az érdeklődés. E saját erőből megtartott konferenciára és szakmai hitelesítő vitákra épülő kiadvány először elektronikus formában jelenik meg, a tanulmányokat folyamatosan tesszük közzé. A terjesztés saját rendszerben - közvetlenül - történik. Kapják az európai uniós és az országgyűlési képviselők, a kormány tagjai, civil szervezetek, egyetemi-, főiskolai és városi könyvtárak, továbbá terjesztik a PEME regionális és helyi szervezetei, valamint eljuttatjuk az e témakörökhöz kapcsolódó szak kollégistáknak, doktori cselekményben résztvevő hallgatónak, s a médiumoknak is.

A kötet témája a hazánkat Európában, több mint 1000 éve építő és fenntartó "NÉP", a kitarító alföldi egyszerű emberek mindennapjainak és történelmi feladatellátásának a bemutatása a Honfoglalástól kezdve a napjainkban megvalósuló szerepvállalásig. E témakör feldolgozatlan, nagy tudományos apparátus felállítása és működtetése hosszú időbe kerülne és nagyon költséges. A PEME viszont - rugalmas szervezetére, nagyrészt akadémikusokból álló szakember bázisára és nagyszámú kreatív "társadalmi munkásaira" építve - rövid idő alatt és hatékonyan tud kutatni és eredményt közölni. A konferenciára és szakmai hitelesítő vitákra építő tudományos eredmények nagyon rövid idő alatt hozzáférhetőek mind a civil szervezetek, mind az európai uniós szerepünkkel foglalkozók és a hazánkat Brüsszelben képviselők és mások számára.

A szerzők akadémikusok, egyetemi tanárok, helytörténészek és lakóhelyükre büszke sikeres vállalkozó, értelmiségiek, egyszerű emberek. Külön érdekesség, hogy a PEME előadói és szerzői közül Sándor Jenőné, Dr. Simai Mihály, Dr. Fürj Zoltán és Dr. Koncz István is a Péter András Gimnáziumban érettségiztek.

Dr. Demetrovics János
akadémikus

Dr. Koncz István
szerkesztő

Macsári József, Szeghalom Város Polgármestere - Köszöntő

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Kedves Vendégeink!

Nagy tisztelettel és szeretettel köszöntöm Önöket itt a Polgármesteri Hivatalban.

Örömmel tölt el, hogy a Professzorok az Európai Magyarországért Egyesület a Péter András Alapítvánnyal karöltve városunkban rendezi meg tudományos konferenciáját.

Kérem, engedjék meg, hogy néhány mondatban bemutassam városunkat.

Szeghalom nevét már 1067-ben említették a százdi apátság alapítólevelében. A település a Körös-Sárrét „fővárosaként” meghatározó szerepet tölt be a térségben. Itt található a környező települések szellemi központja, a nagy múltra visszatekintő Péter András Gimnázium és Szigeti Endre Szakképző Iskola. Itt működik a Szeghalom Kistérség Többcélú Társulás, mely a környező kilenc önkormányzat együttműködésén alapul. Az utókezelő kórház és a szakrendelő számos környező település betegeit látja el.

A város látnivalói közül kiemelkedik a református templom és környéke, a Kárász-kastély, a katolikus templom, a mellette lévő haranglábbal, a Városi Sportcsarnok, amely a környék legmodernebb csarnoka. Feledhetetlen élménnyel szolgál Túri János magángyűjtő „történelmi mundaérok” gyűjteményének megtekintése.

Hagyománytisztelőként őrizzük történelmünk során szerzett anyagi és szellemi értékeinket. Büszkék vagyunk egykori református lelkészünkre, a későbbi köztársasági elnökre, Tildy Zoltánra. Ugyanilyen büszkeség tölti el szívünket, amikor Péter Andrásra, a gimnázium alapítójára, a Szigeti családra, a szakközépiskola alapítójára, Ambrus Imrére, a mozi alapítójára vagy Simay Jánosra, a kisdedóvó alapítójára gondolunk.

„Én kis hazám a nagy hazában” – kezdi „Szülőföldem” című versét Arany János. És mi is így gondolunk kedves településünkre, amelyben élünk: ez a mi kis hazánk ebben a nagy hazában, Magyarországon. Ez az otthonunk, a mi városunk, a mi szűkebb közösségünk.

Kedves Vendégeink!

Bízom abban, hogy a mai nap mindannyiunk számára kellemes, szép élményeket rejt.

Köszönjük, hogy elfogadták meghívásunkat! Érezzék jól magukat a rendezvényen.

Dr. Simai Mihály akadémikus: A globális gazdasági-intézményi válság és a nemzetközi erőviszonyrendszer átrendeződése, Magyarország nemzetközi mozgástere

A válság okai és következményei legszemléletesebben egy adott rendszerben értelmezhetők. *A válság valamely rendszer súlyos, lényeges zavaraként fogható fel, amelyik akadályozza vagy lehetetlenné teszi a rendszer funkcióinak ellátásához szükséges működését.* Különbséget kell tenni a gazdaságok ciklikus fejlődésével összefüggő "konjunktúris válságok", nemzetgazdaságok vagy egyes szektorok fejlődésében jelentkező strukturális, „szerkezeti válságok” és a világgazdaság illetve a nemzetközi fejlődés meghatározó összetevőiben /politika, gazdaság, társadalom, ökológia, intézményrendszer/ válságai vagy az egész rendszer keretében fellépő rendszerválságok között. *Társadalmi meghatározottságú globális rendszer akkor kerülhet válságba, ha keretei között különböző területek válságai halmozódnak, beépített stabilizátorai, rendező erői nem vagy nem elég hatékonyan működnek és a politika rendelkezésre álló eszközei nem képesek visszaállítani a rendszer érdek és értékviszonyait fenntartó működőképességét. A válság tehát nem azonos az adott rendszer felbomlásával, azonban elősegítheti azt, ha alapvető szereplői nem vagy nem megfelelően kezelik folyamatait.* Előadásom címében a globális gazdasági-intézményi válság szerepel.

A hatalmi viszonyok és a válság

Súlyos hiba lenne a globális és regionális együttműködés multilaterális rendszerének jövőjét meghatározó tényezők és szervezetek között a 2007-ben kezdődött világgazdasági válságra szűkíteni a PROBLÉMÁK okait. A válság közvetlen vagy közvetett következményei is több dimenzióban, több tényezőn keresztül hatnak a multilaterális együttműködés jövőjére. Ugyanakkor az is tény, hogy a XXI század első globális válsága igen lényeges tanulságként szolgált azzal kapcsolatban, hogy a multilaterális rendszer mennyire volt képes (vagy nem képes) a veszélyek előrejelzésére, a válságok kirobbanásának megakadályozására, a válságkezelésre, kiterjedésének korlátozására, a veszteségek mérséklésére, a következmények enyhítésére és a válság utáni feladatok megoldásának elősegítésére.

A válság utáni világ politikai és gazdasági hatalmi viszonyai terén kirajzolódó tendenciák röviden abban foglalhatók össze, hogy a *superkapitalizmus globális rendszerében, amelyik a szocialista*

*rendszerek összeomlása nyomán kialakult,folytatódik a tőke gyors felhalmozódása és a gazdasági hatalom ennek megfelelő_ növekedése a hagyományos nyugati világon kívüli térségekben.*1995-ben a 26 leggazdagabb ország a globálisan felhalmozott tőke 85%-ával rendelkezett. Az elmúlt 15 év során ez 75 %-ra esett vissza. Ezt a folyamatot a válság valamelyest gyorsította .Ugyanakkor a világgazdaság meghatározó fontosságú szereplői, az a közel 90 000 transznacionális társaság, (vagy ahogy hazánkban nevezik, a multik,) és mintegy 900 000 leányvállalata 178 országban, a felhalmozott vállalati tőkék növekvő hányadát, kb. 80 %-át ellenőrzi.

A három szektorú világgazdaságban, amelyben az egyik szektort a tudásintenzív termelő és szolgáltató tevékenységek alkotják, a másikkra döntően a tőkeintenzív termelés jellemző, s a harmadik az elmaradott hagyományos mezőgazdaság, a munkaintenzív vállalkozások hatalmas tömege, a következő két három évtizedben az Egyesült Államok marad továbbra is a világ leggazdagabb és legerősebb országa. Előnyei azonban csökkennek. Döntő tényező marad továbbra is az Egyesült Államok tudományos képessége és katonai ereje. Jelentős változások mennek végbe a többi hatalom viszonylagos helyzetében és világgazdasági fontosságában. A kínai gazdaság már 2008-ban lényegében utolérte Japánt a BNT nagysága tekintetében, s 2010-ben már meg is haladta a szigetország méreteit. Jelentős változások mennek végbe az EU keretei között is a tagállamok gazdasági súlyában és relatív helyzetében, amelyek átalakítják az érdekviszonyokat is. Még jobban kidomborodik Németország fontossága és szerepe. Erősödtek a francia pozíciók. Az új tagok között Lengyelország jelentősége valószínűleg tovább nő. Az olyan országoknak, amelyek stratégiájában döntő az alkalmazkodás, mert gyengék ahhoz, hogy a trendeket meghatározzák különösen lényeges, hogy ki tudják alakítani a számukra legkedvezőbb feltételeket és mérsékelni tudják az elkerülhetetlen problémák hatását.

A multilaterális együttműködés változó feltételei

Még nem lehet egyértelmű választ adni arra, hogy a válság következményei és a hatalmi viszonyokban végbement illetve előre jelezhető változások miként alakítják át a nemzetközi rendszer kormányzását és kormányozhatóságát. A jelenlegi válságban világossá vált, hogy a kereskedelem és a pénzügy globalizációjának kisiklása úgy kerülhető el, és a világ a dezintegrálódástól, valamint a protekcionizmus növekedésétől úgy óvható meg, hogyha új, rugalmas globális szabályozási rendszereket alkalmazunk, annál is

inkább, mert *a világ a globális összekapcsoltság, a közös gyengeségek és előreláthatatlan kockázatok bizonytalanabb szintézise felé halad*. A világközösség többszörös, összekapcsolt globális kihívások elé néz, amelyekkel az államok döntő többsége képtelen egyedül megküzdeni. Századunk első évtizedében nyilvánvalóvá vált, *hogy a hidegháború befejeződése nyomán remélt új korszakkal kapcsolatos várakozások jórészt szertefoszlottak*. Megoldatlan globális társadalmi és gazdasági problémák, különböző nemzetközi és társadalmi feszültségek, háborúk, növekvő egyenlőtlenségek és kaotikus viszonyok árnyékkolták be a jövő kilátásait bolygónk jelentős térségeiben. Az ENSZ előző főtitkárnak a fogalmazása szerint *a világ államai ismét sajátos útelágazáshoz érkeztek*. Az egyik út a világgazdaság fejlődéséből a tudományos és technikai vívmányokból, az információs forradalom globális terjedéséből, az életnívó és az egészségügyi viszonyok javulásából, globalizálódás és a kölcsönös függőség kedvező kihatásainak erősödéséből fakadó lehetőségek közös kiaknázásának irányába vezet, egy nagyobb szolidaritásra, érdekközösségre és humanista értékrendre épülő nemzetközi rendszer felé. A másik irány mérföldkövei a megoldatlan demográfiai, politikai és gazdasági problémák szaporodása nyomán szaporodó válságok, régebbi válsággócok fellángolása és újak megjelenése, a nemzetközi terrorizmust kiváltó okok és tényezők erősödése, a tudományos és technikai fejlődés nem kívánatos mellékhatásainak kezelhetetlenné válása. Az útválasztással kapcsolatos döntést globális szinten tovább bonyolította a második világháborút követő évtizedek legsúlyosabb világgazdasági válsága.

Miközben hatalmas tektonikus erők feszítik a multilaterális együttműködés globális rendszerét *öt lényeges tényező nehezíti, illetve lehetetlenné teszi a multilaterális rendszer átalakítását*.

Az első az, hogy az Egyesült Államok, amelyik a második világháború után a jelenlegi multilaterális rendszer kialakítását és szervezeti hálózatát kezdeményezte, nem rendelkezik többé azzal a katonai és gazdasági erővel, politikai és ideológiai befolyással, hogy ilyen változásokat kezdeményezni és végrehajtani tudjon. Egyetlen állam sem tudna a jelenlegi rendszer átalakításában globális vezető szerepet és az ezzel kapcsolatos terheket vállalni, de nem is törekszik erre. A rendszer működésének alapvető folyamatait meghatározó vezető hatalmak érdek és értékviszonyai itt-ott egybeesnek, de hatalmas különbségek is vannak közöttük különösen a jelent és a távlati célokat illetően. Kína és más ázsiai és latin-amerikai államok, Oroszország a multipoláris világgazdaság és nemzetközi politika

kialakítására törekedve szemben állnak az Euro-Atlanti stratégiával, amelyik egyébként sem jelent egységes törekvéseket.

Másodszor, a nemzetközi rendszer nem „tisztá lap”, amelyre fel lehetne rajzolni egy új világrend hálózatát. 1945 óta mintegy 1700 különböző típusú és határfokú globális és regionális kormányközi szervezet jött létre, s ezek hálózata gyakorlatilag átfogja a nemzetközi kapcsolatrendszer valamennyi területét. Számos informális nemzetközi szervezet is alakult.

A nemzetközi szervezetek sűrű hálózata az államokat két fontos problémával állítja szembe: miként kezeljék a párhuzamos és egymást gyakran átfedő szervezeteket és hogyan osszák el közöttük a tényleges befolyást az új geopolitikai tendenciáknak megfelelően. Egyes államok tényleges súlyukhoz képest nagy befolyással rendelkeznek sok szervezetben. A szervezetek sokasága egyébként lehetőséget ad egyes államoknak arra, hogy kiválasszák a számukra legkedvezőbb fórumokat. Az érdekviszonyok eltérései és a hatalmi befolyás szerepe lehetetlenítik, vagy legalábbis számottevően megnehezítik a funkciójukat veszített szervezetek megszüntetését, illetve a fontosak reformját. Mindez nagymértékben csökkenti a multilaterális intézményrendszer hatékonyságát.

Harmadszor, történelmileg a nemzetközi rendszerben mélyreható átalakulás katasztrófák, háborúk, válságok nyomán történt. A jelenlegi multilaterális rendszer alapjai nem jöttek volna létre a második világháború és az 1929-33-as világgazdasági válság hatása és tanulságai nélkül. A most talán végéhez közeledő világgazdasági válság nem volt elég súlyos ahhoz, hogy jelentős változásokhoz vezessen a multilaterális együttműködésben. Ez a válság az 1929-33ashoz vagy a második világháború következményeihez képest, jellegét és hatását tekintve meglehetősen korlátozott volt, s a rendszeren belüli, nem pedig a rendszer válsága volt, jóllehet egyesek a rendszer válságának tekintették.

Bizonyos szerény változások azonban történtek. Sajátos globális vezető erőnek kiáltotta ki magát a G20 csoport, némi változás történt a pénzügyi rendszerben, megalakult a Pénzügyi Stabilitási Igazgatótanács és folyik a vita további reformokról

Negyedszer: a szereplők nagy száma, érdekeik és álláspontjuk közti, olykor jelentős különbségek a nemzetközi szervezetek napirendjén szereplő témák sokasága terén ugyancsak nehezítik az alapvető változásokat. 1945-ben vagy a háborút követő néhány esztendőben döntően az államok monetáris és kereskedelempolitikájának

alapkérdései voltak előtérben. Azóta a világejlődés, a kollektív biztonság a pénzügyi rendszer, a migráció és számos más téma mellett megjelent a környezeti rendszer és a transznacionális vállalati rendszerek működésének problematikája is. Lényegesen nehezebb lett a nukleáris témák és a világegészségügy kérdéseinek multilaterális kezelése is. Ugyanakkor a világ alapvetően megosztott az állami szuverenitás és a különböző célokat szolgáló kollektív fellépések kérdésében és sok más témában is.

Ötödször, azok a reformkísérletek, amelyek eddig történtek, pl. a szervezetek vagy testületek bővítése, a szavazati rendszerek és jogok átalakítása nemcsak hogy nem javították, hanem gyakran rontották az intézmények hatékonyságát, reagáló képességeit. Sok intézményben elhangzott, hogy alkalmassá kell tenni a multilaterális rendszert a XXI század problémáinak megfelelő menedzselésére, a valóságban azonban nagyon kevés történt annak érdekében, hogy ennek mikéntjére érdemi válaszok szülessenek. A globális válság a második világháború óta eltelt időszakban példa nélküli kihívás a multilaterális együttműködési rendszer számára, amelyik minőségileg új, az eddigi történelmükben példa nélküli változásokat követelne. Egyáltalán nem biztos, hogy képesek lesznek eleget tenni ennek a kihívásnak. Mandátumuk korlátozott az államok politikájának befolyásolására, irányának meghatározására és harmonizálására, Nem rendelkeznek elegendő anyagi eszközzel. Szellemi kapacitásuk és felkészültségük sem elegendő a szükségessé vált elemző és normatív feladatok ellátásához, különösen a válság megelőzéshez. Tevékenységük nem eléggé összehangolt s gyakran inkább versengő mint együttműködő. Döntő tényező a reformokat illetően a tagállamok elkötelezettsége, amelyik időnként növekvő, de kritikus esetekben gyakran fullad az üres szónoklatok útvesztőjébe.

A multilaterális együttműködés bázisintézményei

Egyértelmű, hogy a nemzetközi multilaterális együttműködés *három tartóoszlopa* továbbra is meghatározó fontosságú marad.

Az első ezek között legitim és erős végrehajtó testület, amelyik elég reprezentatív és nyitott /transzparens/ és rendelkezik a megfelelő eszközökkel is határozatainak végrehajtásához. Ez a világpolitikában továbbra is az ENSZ Biztonsági Tanácsa.

A másik oszlop funkcionális szervezetek hálózata, az ENSZ és szakosított szervezetei, az IMF, Világbank, WTO BIS, amelyek tárgyalási fórumot biztosítanak, technikai tapasztalatokkal rendelkeznek és segítséget is képesek adni az államoknak a

megoldások tervezésében és végrehajtásában. Igen jelentősek a regionális multilaterális szervezetek is, amelyek között természetesen az EU a legsokoldalúbb, legerősebb és leghatékonyabb.

A gyakorlatban egyetlen ma létező szervezet sem képes arra, jelentős reformok nélkül, vagy, hogy egyedül adjon választ akárcsak a globális pénzügyi szektorban kialakult új problémákra és kihívásokra. A szektor műveleteinek növekvő bonyolultsága, az érdekek sokrétűsége valamint a megoldandó feladatok különböző dimenziói összehangolhatóságának nehézségei miatt a nemzetközi pénzügyek közös kezelésének, a sebezhetőség csökkentésének szervezeti feltételei hiányoznak.

A válságot követő évtizedben a világgazdaság kezelésében öt területen válik kiemelten fontossá a multilaterális együttműködés: a nemzetközi pénzügyi rendszerben, a nemzetközi kereskedelemben, a globális fejlesztési irányelvalkotásban, valamint a globális környezetvédelemben. Még nem világos, hogy milyen mértékben változnak a létező-rezsimek és szervezetek. Úgy tűnik, hogy a világ vezető államai egy sajátos informális, de egyre inkább szervezett keretet öltő csoportra, a G20-ra bízta a világgazdaság „kormányzását”. Ez a csoport viszont különleges szerepet adott a Nemzetközi Valutaalpnak és a bázeli Nemzetközi Elszámolások Bankjának ernyője alatt működő szervezeteknek. Fontos lépés volt a Pénzügyi Stabilitási Fórum helyébe lépő Pénzügyi Stabilitási Tanács megalakítása 2009 áprilisában. Ahhoz, hogy az FSB globális tekintélyként lépjen fel a pénzügyi rendszerre leselkedő rendszerkockázatok azonosításában, olyan nemzetközi kapacitásra van szüksége, amely túllép a Pénzügyi Stabilitási Fórum és a Nemzetközi Elszámolások Bankjának (BIS) mandátumain és feladatkörén. A nemzetközi pénzügyi szabályozás megköveteli a központi banki hatóságokon túllépő irányítást, és prioritásai közé kell tömörítenie az értékpapír- és vállalati szabályozókat is, valamint a számviteli rendszerek szabványosításának ügyét.

Az államok és a nemzetközi szervezetek szakemberei elsősorban a pénzügyi válság hatására számos javaslatot tettek a rendszer működésének javítására. Ezek sok vonatkozásban különböznek a korábbiaktól, amelyek döntően a monetáris rendszerre szűkültek. A vezető államok a Nemzetközi Valutaalapot emelték ki központi fontosságú szervezetként a válság kezelésére, s a válságot követő világ nemzetközi pénzügyeinek menedzselésére.

A pénzügyi rendszer reformjával kapcsolatos viták és javaslatok nyomán öt kérdéskör körül kristályosodott ki „közmegegyezés”:

- ☐ az áttekinthetőség (átláthatóság) az információk biztosítása és a korai előrejelzések;
- ☐ a bankokat stabilizáló pénzügyi szabályozók és a felügyeletek nagyobb hatékonysága;
- ☐ a nemzeti monetáris és fiskális politikák felügyeletének erősítése;
- ☐ egy olyan nemzetközi rendszer létrehozása, amelyik a „végső hitelező” funkcióját betölti;
- ☐ az adósságok közös szabályok szerinti kezelése, beleértve az un. morális kockázat problémáját és államokkal szembeni esetleges nemzetköz csőd eljárások szabályozását.

Előtérbe került egy új, a dollár helyébe lépő nemzetközi tartalékvaluta kialakítása is, amelyet döntően az államok közösen garantálnának, esetleg az SDR-hez hasonlóan működne. Ebben a kérdésben azonban hiányzik a globális egyetértés.

A harmadik oszlop, sajátos informális szervezetek hálózata, amelyek keretében az államok vezetői informálisan találkozhatnak, megállapodhatnak az adott időszak lényeges, nemzetközi együttműködést igénylő témáiban, amelyek a nemzetközi szervezetek napirendjére kerülhetnek. Összehangolhatják ezek keretében hazai és nemzetközi fellépéseiket. Ezért hozták létre pl. a G8 csoportot, amelyik az adott témákban quasi monopóliummal rendelkezett. Nemcsak a válság hatására vált azonban szükségessé az, hogy a csoportot G20ra bővítsék. Már az ezt megelőző időszakban is a rendező állam /nemcsak saját kezdeményezésére/ meghívott más vezetőket is. A globális hatalmi viszonyok változása tette szükségessé a bővítést s a G20 viszonylag gyorsan alakult át a világgazdaság sajátos globális „igazgató tanácsává”. Erre minden alapja megvan, hiszen az államok, amelynek vezetői a csoportban részt vesznek a világtermék 85%-át állítják elő, a nemzetközi kereskedelem 80%-át adják, a világ K+F kiadásainak 90%-át biztosítják, s a tagállamokban él a világ lakosságának több mint kétharmada. Kérdéses, hogy a többi állam mennyire lesz hajlandó elfogadni a G20-at, s a viszonylag kevesebb vitát okozó G8 helyébe léphet-e? A Pittsburgi tanácskozáson a G20 mindenestre úgy lépett fel, mint a világ legitim gazdasági végrehajtó bizottsága. Több mint 100 pontból álló deklarációjuk a válság utáni világ sajátos foratókönyvének tűnik. A csoporton belül természetesen vannak véleménykülönbségek jövőjükéről. Egyesek a G8-at preferálják, mások G13-ban gondolkodnak. Vannak olyan vélemények is, hogy a G20 mandátumát a globális pénzügyekre, a környezeti témákra és a

nukleáris fegyverek terjedésének korlátozására kellene szűkíteni. Nem lenne helyes a világ minden kérdéseinek túlterhelni őket. Más kérdésekre más csoportokat kellene létrehozni. Kérdéses természetesen az, hogy rendelkeznek-e az államok elegendő kapacitással, szakértelemmel és hajlandók –e finanszírozni további G-eket.

Magyarország mozgásterének mérlege

Előadások címében szerepel Magyarország mozgásterére is. Nyers Rezső híressé vált szonlata Magyarország akkori helyzetéről a „Gúzsba kötve táncolni” tulajdonképpen ma is „használható”¹

Eleve kérdéses, a hatalmi pozícióktól függetlenül is, hogy egy olyan világban, amelyben az egyes országok cselekedeteinek hatása más országokra minden korábbinál nagyobb mértékű lett és a globalizálódott világra az éles verseny jellemző, hogyan értelmezhető a mozgáster? Ennek különböző dimenziói lehetnek: mozgáster a világpolitikában, az Európai Unióban vagy a NATO-ban, s mozgáster a világgazdaságban, a világpiacon.

Tudomásul kell venni, hogy mozgásterére a piacon sikeres vállalatoknak és a nemzetközi rendszerben döntően sikeres államoknak van. Gyorsan változnak azonban a siker forrásai. Lecsúszni könnyű, de *a sikeresek közé kerülni roppant nehéz*. A világpolitikában épp úgy, mint a világgazdaságban alapvető fontosságú a mozgáster szemszögéből a mindenkori hatalom képessége az ország tényleges érdekeinek megértésére. Az érdekérvényesítő képesség alapvető feltételei között igen fontos az adott ország helyének és helyzetének, tágabb és szűkebb nemzetközi környezetének józan mérlegelése. A mérlegnek két serpenyője van.

¹ Zárókérdés... Ön 1980 decemberében nyilatkozott az *Élet és Irodalomban Mezei Andrásnak, és elfogadta azt a kifejezést a helyzetünkre, hogy „gúzsba kötve” kell táncolnunk. Ma is így van-e ez, és ha igen, akkor erősebben vagy kevésbé vagyunk gúzsba kötve?*

- Azt, hogy gúzsba kötve táncolni, kétféleképpen lehet értelmezni. Én akkor azt mondtam, nem ez a kérdés, hogy lehet-e, hiszen kell gúzsba kötve táncolni. Én ezt abban az értelemben gondoltam akkor - és gondolom ma is -, hogy Magyarország helyzetét nagyon sok történelmi, nemzetközi, politikai és gazdasági tényező: termelőerők, kulturális adottságok determinálják, és mindez bizony szűkíti a mi cselekvési szabadságunkat. Ezek gúzsba kötnek bennünket.

Van azonban ennek egy hétköznapi értelme is, hogy tudniillik gúzsba köt bennünket a központi túlszabályozás. Gúzsba köt a társadalmi együttműködési készség alacsony foka. Gúzsba köt a gyenge színvonalú vezetés sok-sok területen. Ebben az értelemben nem hiszem, hogy gúzsba kötve kellene táncolnunk...

Egyik serpenyőjében vannak a **problémák**.

Magyarország az eddigiekben nem tudott felzárkózni a fejlett országok közé, közepesen fejlett ország maradt, vagyis lényegében a világ államainak ugyanabba a kategóriájába tartozik 2009-ben is, mint 1900-ban, 1950-ben és a rendszerváltás évtizedében. Fejlődésének kilátásait az átalakuló világban belső és külső, politikai, társadalmi és gazdasági tényezők befolyásolják. Társadalma nem tudott kellő mértékben alkalmazkodni egy olyan rendszerhez, amelynek érték és érdekviszonyait, normáit, szabályait a legfejlettebb államok alakították ki. Ezt súlyosbítja, hogy képességeit a gyors és hatékony alkalmazkodásra a világfejlődésben végbemenő változásokhoz időről időre lehetetlenítik politikai tényezők: az az ország hosszú távú érdekeivel ellentétes politikai döntések, amelyek a jövőbetekintés helyett a történelem szemétdombjáról előkapart célokat képviseltek, régi konfliktusokat hoztak felszínre és újakat teremtettek. A serpenyő egyik nyomatója az is, hogy sok olyan előnyt, amelyeket a rendszer korábban kezdődött és nagyobb mértékű piacosodása, a mezőgazdaság jobb versenyképessége, társadalmának viszonylagos nyugalma, a nemzetközi gazdaságba történt nagyobb integráltsága és a nyugati világ kedvező magatartása következtében szerzett, fokozatosan elvesztette. Intézményrendszere nem elég hatékony. A rendszerváltással kapcsolatban szükségessé és indokolttá vált reformok többsége nem valósult meg. Tudományos és oktatási bázisa gyengült. A munkaképes korúak viszonylag nagy hányada nem rendelkezik a XXI. század igényeinek megfelelő funkcionális ismeretekkel.

A másik serpenyő az **ország lehetőségeit** tartalmazza.

A magyar fejlődés jelentős kedvező tényezője nagyfokú nemzetköziesedettsége. Magyarország aktív tagja a XXI. század valamennyi globális együttműködési szervezetének. A vállalt kötelezettségek az ország jogrendszere szempontjából is fontos garanciái az „átláthatóságnak”, a működőképességnek. A Transznacionális Társaságok és a nemzetközi bankok bekapcsolták a magyar gazdaságot és társadalmat a világgazdaság legfejlettebb szektorába, a globális munkamegosztás élenjáró vállalati hálózatába. A magyar EU tagság és a részvétel egy hatalmas és egységesülő európai piacon példátlan előnyök forrása lehet. Az EU tagság révén modernizálódott a magyar piac jogi feltételrendszere, versenyszabályainak döntő része. A szervezeten belüli hozzáférhetőség jelentős erőforrásokhoz meggyorsíthatja az ország

felzárkózását. Az ország területe, közelsége a fő piacokhoz, *kedvező ellátása vízzel*, az elmúlt években kiépült és tovább bővülő úthálózata valamint *a mezőgazdaságban rejlő lehetőségek* kellő szervezeti és szerkezeti reformok mellett ugyancsak kedvező feltételek. A magyar NATO tagság lényeges tényező az ország biztonsága szemszögéből. Magyarország belső feltételei között, még mindig nagyobb mértékben támaszkodhatna az ország szellemi kapacitására és ezen belül is K+F hálózatára.

Abban, hogy mi válik meghatározóbbá a problémák és a lehetőségek serpenyőjéből, hogy az egyes tényezők mennyire húzzák vissza, vagy emelik ki az országot a következő években, különösen fontos az állam és a törvényhozás minősége, szakértelme. A magyar társadalom hozzáállása, a társadalom bölcsessége a politikai döntéshozók kiválasztásában. Ebben a tekintetben, a XXI. század második évtizedének elején nemcsak a világ, *a magyar társadalom* is új *útágazáshoz érkezett*. Tekintettel arra, hogy a globális rendszerben a szocialista viszonyok összeomlása után kapitalizmus vált uralkodóvá, az *útválasztás* a nemzetközi mezőnyben *eldőlt*. Abban, hogy a tőkés rendszer változatai között merre haladjunk, szerepet játszik az EU, amelyik egy liberális demokráciát és olyan jóléti rendszert preferált, amelynek egyik döntő eleme a szociális biztonság. Ennek lehetőségeit azonban számottevően gyengítette a 2007-ben kibontakozott válság és tartósan bizonyult depresszió. Az útválasztásban *Magyarországon döntő szerepet játszanak* a belső feltételek, mindenekelőtt *a politikai rendszer, a kormány és a törvényhozás*. Ennek nyomán sajátos államkapitalista rendszer kibontakozása kezdődött, amelyre az etatizmus és az ezt támogató, központosító, intézményrendszer jellemző. Ilyen típusú rendszer azonban a XXI. század versengő és gyorsan változó világában különösen sebezhető. A sebezhetőséget növelhetik olyan nemzeti populista irányzatok, amelyek nem számolnak az ország fejlettségi szintjével s a külső feltételekből fakadó alkalmazkodási követelményekkel. A mai világban az új feltételekkel nem számoló voluntarista politikáért az esetleges hibás döntésekért, tévedésekért, a gazdasági zűrzavarért az országnak minden korábbinál sokkal *magasabb árat kell fizetnie*, amelynek hosszú távú politikai, társadalmi és gazdasági következményeit rendkívül nehéz lesz kezelni.

Dr. Kemény László: Irány a tudástársadalom - avagy a munka szerepének változása átalakítja a vidéki társadalmat is

Az utóbbi évtizedekben a politikát oly mértékben gyúrta maga alá a fiskálisgondolkodás, a „csak a pénz csinál pénzt” szemlélet, hogy a társadalmi folyamatoknak szinte minden más tényezője, összefüggése háttérbe szorult. Az egymást követő, és egyre rombolóbb erejű pénzügyi válságok – amelyek a XXI. század első évtizedében már globális gazdasági krízissé terebélyesedtek – sem józanították ki pénzimádó mámorukból a világhatalmak vezetőit. A globálisan integrálódott országok mindegyike furcsa „mókuserékbe” sodródott: semmi másra nem gondolva megszállottan fut a pénz(e) után. Újabb ezermilliárdok kerülnek ki a bankóprés ablakból, hogy azután elnyelje azokat a bankok és bankárok feneketlen extraprofit éhsége, a hivatalok és hivatalnokok megfélemlítő korrupciója, a mesterségesen gerjesztett vég nélküli fogyasztásra hangolt gazdaság piaci lutrija.

Nem kisebbítve a pénzügyi-gazdálkodási, makró és mikro ökonomiai megközelítés fontosságát az állam- és társadalomszervezésben, a regionális és globális folyamatok összehangolásában, mégis ki kell mondani, hogy csak ezekre összpontosítva, kiszámíthatatlan következményű csőd felé rohan a világ.

Amióta a szögesen ellentétes világnézetű blokkok hidegháborús szembenállása kiegyezéssel befejeződött, és a „poszthidegháborús” viszonyok között a kapitalizmus gazdasági rendszere egyeduralmúvá vált, mintha kiiktatódt volna a rendszerszemlélet a döntésekért felelős agyakból. A pénz vezérel, és csupán az azonnali és hatványozottan növekvő haszon érdekében válnak érdekessé tudományos felfedezések, műszaki-technikai innovációk, a mind kiterjedtebb emberi megismerésből származó kreativitás eredményei, és maga az ember, aki a munkájával mindezeket létre hozza.

Rohanunk tehát az új világ felé, de oda a belépőt nem a pénz imádata határozza meg. Igazából fel sem fogtuk, hogy – a mobil telefonokkal, az internettel, a hírközlés és a távirányítás és távkapcsolattartás, a számítástechnika, a nanotechnológia, a televíziózás, az úrkutatás stb. egyéb újdonságaival – a civilizáció valóban új korszakába léptünk. Pedig, ez az új kor nem csupán korábban nem ismert eszközökkel könnyíti meg az életünket, hanem gyökeresen átformálja a viszonyaink egész rendszerét. Sokan azzal nyugtatják magukat és a kapitalista társadalmi berendezkedés örökkévalóságában hívőket, hogy a

pénzügyi-gazdasági világválság nem a rendszer végjátéka. Arra azonban nem igen gondolnak, hogy az igazi „veszély” más irányokból érkezik. A termelő rendszer, a munkavilágának a valóban forradalmi átalakulása lehet a rendszerdöntő tényező. Mélyebb vizsgálatokra, szélesebb körű világszemléletre, bátrabb társadalmi mozgásokra van szükség ahhoz, hogy az egyes ember és az emberiség a pozitív élményét élhesse át ennek az új világnak. Ezt az új világot pedig a tudás, az emberek lehetősége a számukra fontos ismeretek elsajátításának lehetősége határozza meg. Ezért nevezhetjük azt a társadalmat, amely kialakul a „tudás-társadalmának”. Irány tehát a tudástársadalom.

Az ipariból a tudományos-technikai forradalomba

Miről is van szó? A második világháborút követően kezdődő és napjainkban erőteljesen kibontakozó tudományos-technikai forradalomban egyre dinamikusabban rendeződnek át az újratermelési folyamat természeti és társadalmi elemei és a közöttük alakuló viszonyok. Ez a termelési forradalom olyan mélységű és kiterjedtségű változásokat hoz az emberiség számára, mint amilyeneket a maguk korában a neolitik, illetve az ipari forradalom eredményeztek. A legfejlettebb országok valamikor az 1980-as évek elején átlépték azt a küszöböt, amikortól azt lehet mondani, hogy elkezdődött a tudományos-technikai forradalom termelési rendszerbe állítása. Ez elsősorban a természeti jelenségek tudatos működtetésének, az automatizálásnak, a kibernetikának, az informatikának a termelésbe állítását jelenti, sok minden mással együtt, de ezeket legfőképp. A lényege pedig az, hogy az ember munkatevékenységének irányítási elemei is átkerülnek a különböző jellegű technikai berendezésekhez. Olyan technika, olyan termelési rendszerek jönnek létre, amelyek következményeként az embernek nem kell részt vennie, illetve nem is lehet jelen a termelés közvetlen folyamatában; amelyek nagyságrendileg többszörösen megemelik a korábbi termelékenységet, és ebből következően átalakul mind a termelés egésze, mind az ember egész környezete. A természeti és a társadalmi környezet egyaránt.

Az emberi munkafunkciók technikában való tárgyasulásának civilizációs folyamata

Az ember munkafunkciói	Technika (tárgyasult funkciók)
1. A munkatárgy közvetlen megmunkálásának funkciója:	Kézi munkaeszközök
2. Eszkőfunkciók (az eszközök irányítása, mozgató funkció):	Gépek
3. Gépi irányítási funkciók:	Automaták, robotok
a. gépek irányításának funkciói:	gépi irányítás technikája
b. technológiai folyamatok irányításának funkciói:	technikai folyamatirányításának technikája
c. teljes termelés irányításának funkciói:	teljes termelésirányításának a technikája

(G. Volkov, orosz filozófusnak 1976-ban megjelent „A haladás forrásai és perspektívái” című könyvében közölt szemléletes összefoglaló táblázat)

Az egyes ember számára pedig az a legfontosabb, hogy megváltozik az életritmusa. Az ipari forradalom létrehozta a gépeket. A gépek kiszolgálásának igénye, és a nagyipar tömegtermelése „behajtotta” az embereket a hatalmas tömegeket foglalkoztató gyárakba, üzemekbe, hivatalokba stb. Kialakult egy életritmus: a futószalagok igényelte szétdarabolt szakmaiság, a munkahelyhez kötöttség, sok harc árán kialakult „három 8-as”, stb. alapján. Az informatikai forradalom, az automatizáció, a kibernetika, a robottechnika termelési rendszerbe állításával mindez megváltozik. Amilyen mértékben jelentettek munkahelyeket a gépesített nagy termelő egységek, ezek után hatalmas mennyiségben meg is szűnnek ezek a munkahelyek, az embereket pedig „kihajtják” – ha nem vigyázunk - a semmibe.

A civilizációs fejlődésnek ez a nagyléptékű történelmi folyamata azt mutatja, hogy - bár természetesen az ember használ még kézi munkaeszközöket, és többségében a termelés még gépek igénybevételeivel zajlik - már az emberi munkafunkciók technikával történő helyettesítésének a jellemző fő sajátossága és fejlődési iránya, hogy a gépeket irányító funkciót átszarmaztatja az erre létrehozott eszközöknek (a távirányítású automatizált rendszereknek, a robotoknak). A munkás tevékenysége szervezeti-technikai tartalma változásának minden, az előzőtől minőségileg különböző fokozata egyúttal a munkafunkciónak, a "tudás tárgyasult erejének", az "iparivá alakított természeti folyamatnak" történő átadása fokozatát is jelenti, és így az ember közvetlen termelésből való kiszabadulásának a fokozatát is. Miként alakul ez a folyamat, és mi ebben az ember szerepe? Az ezekre a kérdésekre adott válasz adhatja a kulcsot ahhoz, hogy ne a „semmibe”

hulljanak ki az emberek a gépi nagyipar átalakulásával.

Az ember felszabadulása a technikai alávetettség alól

A kiindulópont, amely a folyamat lényege megértésének az alfája és az ómegája, hogy feltárjuk az ember tevékenységi funkcióinak jellegét, viszonyát önmagához, a természethez, a másik emberhez. A munkafunkciók evolúciójával, vagyis a természeti anyagnak az emberi tevékenység, az emberi gondolkodás és akarat eszközzé válásával, összefüggően az ember helye és szerepe megváltozik a termelés folyamatában. A technikai forradalomnak, mint társadalmi jelenségnek a vizsgálatához ez a legfőbb metodológiai feltétel. A tudomány, a technika és technológia ezeknek a változásoknak a megjelenési módjai, kifejeződésre juttatása, ezeknek a változásoknak a funkciója, illetve eszköze. Abból kell kiindulni, hogy a természet nem épít gépeket, gőzmozdonyokat, elektromos telegráfot, számítógépet, automatizált rendszereket (a modern kor találmányaival ezt a sort sokáig lehetne folytatni). Mindezek az emberi munka termékei, az emberi akarat eszközeivé átalakított természeti anyag, vagyis az emberi tevékenységnek nem argumentuma, hanem funkciója, ennek a tevékenységnek a terméke, az ember-természet viszony megváltozásának a kifejeződése, a társadalmi termelőerők egésze fejlődésének az eredménye. Természetesen, minden dolgozó, munkás, vagy a munkások csoportjai és a termelési folyamatban létrejövő kapcsolataik függenek a technika, a technológia változásaitól. Az embernek azonban ez a technikától való függése nem más, mint az egyéni, vagyis az emberek közötti viszony jelentkezési módja, a társadalom termelőerői fejlődési viszonya, a társadalmi egyén fejlődésének különböző oldala.

A technika tehát nem más, mint az ember munkafunkcióinak tárgyiasulása. A technikai haladás lépcsőfokai pedig a munkafunkciók tárgyiasulásának a lépcsőfokai, vagyis a munkafunkciók átadása, átszármaztatása a gépben, a gépi rendszerben, a technológiában stb. elsajátított, birtokba vett természeti folyamatnak. Az ember munkafunkcióinak átadása a technikai eszközöknek - miután kifejezi az ember hatalmának növekedését a természet felett - ugyanakkor, a magántulajdonra épülő társadalmi rendszerekben, szükségszerűen együtt járt és ma is együtt jár az egyik embernek a másik felett gyakorolt hatalma növekedésével, vagyis a kizsákmányolás erősödésével. A társadalom termelőerői, a természet és a tudomány erői csakúgy, mint a társadalmi kombináció és a társadalmi érintkezés erői, miután a tőke tulajdonát képezik, idegen erőként állnak szemben a munkavállalókkal. Ennek eredményeként a tőke hatalma a "technika hatalmának" képében, a munkás alávetettsége a tőkével szemben pedig, az embernek a technikai eszközzel szembeni reális alávetettsége képében jelenik meg. A technika

fetiszálása, az ember feletti uralkodás önálló erejével történő felruházása nem más, mint a dolgok fent jelzett állásának a tudati tükröződése.

A jobb megértéshez érdemes bemutatni az emberi munkafunkciók technikában való tárgyiasulásának civilizációs folyamatát ábrázoló összegzés folytatását, azt a történelmi folyamatot is, amely az embernek a másik emberhez való viszonyában bekövetkező lényegi változást szemlélteti.

Az ember viszonya a másik emberhez (társadalmi és termelési)

Helye a termelésben

Társadalmi viszonya

1. Maga valósítja meg a termelés teljes folyamatát	Alattvalói, az egyik ember tulajdonosa/tulajdona a másik embernek
2. Az ember tömeges részvevője a termelésnek, a gépek mellett, ahol a technika diktálja a munkaműveletek ütemét, jellegét	Az ember formálisan (a közvetlen alávetettség alól) felszabadulva, reálisan, technikailag (a termelőeszközök tulajdonlásán keresztül) alávetettje marad a másik embernek;
3. Az ember közvetlenül nem vesz részt a termelési folyamatban, a technikát oly módon konstruálja, hogy az automatikusan képes legyen a folyamatosan megújuló szükségleteknek a kielégítését biztosító termelés megvalósítására.	Esély a formális és a reális (technikai) alávetettség alóli felszabadulásra, az emberek egyenrangúságára és minden rendű egyenlőségére.

Az ipari-forradalomból eredő gépi-, nagyipari gazdasági viszonyok, és a tudományos-technikai forradalomnak a kapitalizmusban történő kibontakozása közepette, a társadalmi termelőerők fejlődéséért szükségyszerűen nagy árat kell fizetni, hiszen az emberi személyiség degradálódásával, elértéktelenedésével, a munkásnak "részmunkássá", a "gép részévé", "szakbarbárrá" válásával jár együtt. A technika ily módon az ember leigázásának eszközévé válik, amikor is a rész munkafunkció, a foglalkozási meghatározottság egyúttal társadalmi, szociális meghatározottsággá, vagyis a munkás társadalmi leigázásának, társadalmi egyénként való fejlődése korlátozásának eszközévé válik. A tőke tendenciája, hogy azonosítja a munkást annak termelő-technológiai funkciójával, vagyis a társadalmi, a munkaszervezési, technikai kategóriával. Így lesz a "munkásból" - "szállító", "átrakó", "csévéző", "fonó", "szövő" stb.

A munkások szakmai struktúrája a kapitalizmusban a társadalmi leigázottság kifejeződése, hiszen a szakma a munkásnak nemcsak a technikához, a termelő-funkcióhoz való viszonyát fejezi ki, hanem kifejezi viszonyát a termelőtevékenységek összességéhez, a társadalmi termelőerőkhöz, a tevékenységek társadalmi kombinációjához, a tudományhoz stb., vagyis az egyik embernek a másikhoz és saját magához való viszonyát is kifejezésre juttatja. A termelő funkciók széttagoltságának és a hosszú távú, sőt életfogytiglan tartó specializáltság szükségességének körülményei közepette a munkás viszonya ezekhez a funkciókhoz egyúttal szociális viszonyt hordoz magában. Ezért a szakma szociális minőségét a társadalmi munkamegosztás jellege határozza meg.

A gépi nagyiparra épülő termelés rendszerében meghatározó a termelő eszközök magántulajdona és az ezen eszközök használatával a tulajdonosnál munkát vállalók teljesítménye. Ez a kapcsolat kettős alávetettséget tartalmaz. Egyrészt a munkavállaló kiszolgáltatott a termelőeszköz tulajdonosának, abból adódóan, hogy tőle függ megvesznie, s ha igen milyen módon a munkáját. Ez így szociális tartalmú alávetettség. Másrészt azonban a munkavállaló tevékenységét - teljesítményét, munka- és életkörülményeit, díjazását stb. - jelentősen meghatározza az a technika, technológia, üzemi szervezet stb., amelynek használatával a munkavégzés megvalósul. Ennek az alávetettségnél technikai tartalma van. A tudományos-technikai forradalom olyan új termelési rendszert hoz létre, amelyben részben lehetetlenné, másrészt pedig feleslegessé válik az ember közvetlen jelenléte. Gondoljuk csak meg, pl. egy atomenergetikai rendszerben miként lehetne jelen az ember? Azt pedig, hogy az ilyen rendszer működési zavarai milyen következményekkel járnak az emberekre, az ukrán Csernobil majd a japán Fukushima atomerőmű katasztrófája óta mindannyian megtapasztaltuk. Azt is könnyű belátni, hogy a robotok pontosabbak, megbízhatóbbak, vagyis feleslegessé teszik a monoton, rutin munka elvégzésében az embert, miként, pl. az automatizált, zárt gyártási technológiában és a távvezérelt átviteli rendszerekben stb. is.

Megváltozik tehát a munkavégzés tartalma, jellege, szervezete, korábbi szakmák, szakképzettségek eliminálódnak. Folyamatosan és egyre meghatározóbban az ember kikerül a technikával szembeni alávetettség alól. Ugyanakkor a magántulajdonra épülő piacgazdaságban az egyén magára hagyottá válik munkaerejének hasznosíthatóságát illetően. Ilyen értelemben szociális kiszolgáltatottsága nem szűnik meg, sőt a foglalkoztatási piacon állami beavatkozás nélkül végzetes lehet. Ez a körülmény hozza létre a munkahelyet elveszítőkhöz egyre népesebb táborát, s közöttük az ún. strukturális munkanélkülieket.

Ha megnézzük a nyugat-európai gazdasági, társadalmi folyamatokat, akkor azt látjuk, hogy a legnagyobb probléma, amire nincs válasz, az a munkanélküliség. Közel a magyarországi lakosság számával azonos mennyiségű ember munkanélküli ma Európában. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) adatai szerint a pénzügyi világválság előtti (2007) szinthez képest 2009-re 34 millió fővel növekedett a munkanélküliek száma a világban, és most összesen 212 millióra tehető ez az adat. Emellett a „bizonytalan foglalkoztatású”-nak minősítettek száma a világban több mint 1,5 milliárd ember, ami az emberiség munkaképes része 50,6%-nak felel meg. Mindehhez járul a foglalkoztatottak rendkívüli kizsákmányolása is. Az ILO adatai szerint 2009-ben 633 millió munkavállaló és családja élt naponta kevesebb, mint 1,25 USD-ból és 215 millióan már a mélyszegénység szélén balanszíroztak. A munkanélküliség növekedése nem egyenlő arányú a világban. A legnagyobb mértékben – több mint 10%-al – a nem EU-tag közép- és dél-kelet európai országokban, a „posztszovjet” államokban, valamint Észak-Afrikában növekedett a munkanélküliek aránya. Különösen figyelemre méltó a fiatalok munkába állási lehetőségeinek csökkenése. A 2009-es adatok alapján a fiatalok munkaképes világnépesség 13,4% volt munkanélküli, és az utóbbi években ennek az arálynak a növekedése minden korábbi tendenciát felülmúl. A kérdés az lesz, mit tud kezdeni az ember a feleslegessé vált munkaerejével, képes lesz-e valamilyen módon hasznosítani?

A technikai rendszerváltás szociális minősége

A fejlődés trendje arra int, hogy vélhetően a most indult évtized a robottechnológiának intenzív termelési rendszerbe állítását hozza magával. (Ugyanúgy, miként az 1990-es évtizedet a mobil számítástechnika és telefónia, az internet berobbanása jellemezte). A tudományban, a technikai megoldások gyakorlati kivitelezésében jószerivel minden készen áll. Vannak már robotkészítésre alkalmas új anyagok, mesterségesintelligencia-megoldások, rajtra kész a kollektív energiatakarékosság rajntelligencián keresztüli megvalósítása, túl van a kipróbáláson a bristoli egyetemi laborban az EcoBot II, a világ első robotja, amely biológiai eredetű szervesanyag tömeget, biomasszát elektromossággá alakítva olyan tevékenységeket kivitelez, mint az érzékelés, információfeldolgozás, kommunikáció és mozgás.

Az emberi társadalomban dolgozni képes autonóm eszközök létrehozása, a *robotika* és a beágyazott intelligencia *társadalmi szerepének megértése*, befogadása *nem lesz könnyű feladat*. Főként azért, mert ezek az eszközök az ember eddigi munkahelyét váltják ki. Bár ez történelmileg pozitív fejlemény a számára, mégis az embernek a

közvetlen termelési folyamatból történő kiszabadulása csak abban az esetben igazolható, ha megteremtődtek a saját fejlődésének a reális előfeltételei, amelyek lehetővé teszik, hogy "kilépve" a közvetlen termelés folyamatából - "mellé álljon". Vagyis a társadalomnak előrelátóan gondoskodnia kell arról, hogy a szakmai korlátozottság és a technikai alávetettség alóli kiszabadulás együtt járjon a lehetőségek növekedésével a kulturáltság színvonalában, a munkáért járó juttatások mértékében stb., végül is a szociális biztonság meglétével. Ezért is a tudományos-technikai forradalom bázisán kiépülő új társadalomban, globális és integrálódott világrendben a döntések megválasztását a várható eredmények szociális minősége határozza meg.

A legnehezebben megválaszolható kérdés tehát az, hogy *mi lesz az emberrel?* Hol és mit fog csinálni? Miként lehet összhangot teremteni a kibontakozó posztindusztriális gazdasági fejlődés és az emberek szociális ellátottságának biztonsága között?

Mélyebb elemzés nélkül is szemmel látható, hogy mindkét féle alávetettségtől meg kell szabadulnia az embereknek ahhoz, hogy elfelejthessék a munkanélküliség borzalmaikat. A gyakorlatban ma ez elsősorban foglalkoztatási problémákat jelent. Az egész munkafolyamat, a munkaszervezet átalakul. Más üzemek, és más nagyságrendben, és más berendezésekkel lesznek, meg jórészt már vannak is. A munka tartalmában nem elsősorban a fizikai erő, hanem *a szellemi képességek kerülnek előtérbe*, bár erre biológiailag sincs még kész a legtöbb ember. Mindenesetre a munkaerő piacon meglévő igényeket valamilyen módon ki kell elégíteni. Másrészt pedig az oktatás kérdése vetődik fel. Nemcsak abban a felfogásban, hogy a még meglévő szakmáknak legyen strukturálisan megfelelő oktatási intézménye, hanem, hogy előretekintsünk, hiszen az embereknek az új helyzetben a fő „eszközük” a vállalt munka elvégzéséhez a felkészültségük, a tudásszintjük, a kreatív szellemi kapacitásuk lehet.

Számunkra ez utóbbi azért is fontos, mert a magyar közoktatás 2000. évi állapotáról készült átfogó jelentés, majd a későbbi elemzések kimutatták azt a tendenciát, hogy a rendszerváltást követően kialakult differenciált szociális struktúra mentén nagy különbségek jöttek létre a gyermekek iskolázottsági lehetőségeit illetően. A felsőfokú végzettséggel rendelkező szülők gyermekeinek a 80%-a úgynevezett elit iskolákban tanul tovább, míg a többieknek az ezekbe bejutás szinte lehetetlenné vált a pénzhiány miatt. Fokozódott a tudáshoz jutás lehetőségének a különbözősége iskola típusok (gimnázium, szakiskola stb.), a település szerkezetben elfoglalt hely (falu, város, főváros) szerint is. Jelenleg már 11-szer kisebb az esély faluról egyetemre kerülni, mint 1990 előtt volt,

amikor ez a különbség 5,5-öt mutatott. Az ENSZ Gyermekalapja, az UNICEF által 2010. decemberben kiadott a „Leszakadó gyerekek” című tanulmány 24 OECD-országot – köztük Magyarországot – vizsgált abból a szempontból, hogy a legrosszabb körülmények között élő gyerekek mennyivel vannak lemaradva átlagos helyzetű társaikhoz képest. Három területet vizsgáltak: a gyerekek egészségi állapotát, iskolai eredményeit és anyagi jólétét. Összességében az anyagi javakat tekintve Magyarország, Szlovákia és az Egyesült Államok végzett az utolsó három helyen. Mindezekén túl minden szempontból a legnagyobb társadalmi hátrányt ma a cigányság szenved el ebből a szempontból is. A hátrányok és előnyök pedig kumulálódnak. S így ma már kimondható, hogy ezen tényezők mentén az ország kettészakadt.

A jelenlegi bonyolult átmeneti folyamatban – amikor a „manufaktúrák” múlt, a „gépi-nagyipari” jelen, és a „technokron” jövő egyaránt érvényesül, - születtek meg a trendet jellemző fogalmak a „tudásalapú gazdaság” és a „tudásalapú társadalom”. Az előbbi terminológia abból származik, hogy egyre inkább elismerik a tudásnak a szerepét a gazdaságban; az utóbbi pedig mindennek a hozzájárulását a társadalmi kapcsolatok átforgalmazásában. Ha napjaink meghatározó nemzedékei még nem is, de a ma gyermekei - a munkanélkülieké is minden bizonnyal - már a posztindusztriális technikai és társadalmi körülmények között valószínűsíthetően megéletpályájukat. Ezért is fontos és felelősségteljes olyan körülmények megteremtése, amikor esélyegyenlőség jön létre a tudás megszerezhetőségében. Ettől függ ugyanis, hogy ki rendelkezhet a jövőben saját tudástulajdonnal, és – ezáltal - munkával, megélhetéssel. Számukra evidencia lesz, hogy nem nagyüzemekben dolgoznak, hanem az új típusú munkaszervezeti formák nyújtanak esélyt a megélhetéshez. Olyanok, mint pl. az ún. távmunka végzés, amikor a nagy, helyhez kötött szervezeti egységek helyett az emberek saját belátásuk és lehetőségeik szerinti helyen és többnyire maguk teremtette eszközökkel teljesítik vállalásaikat. A fő "eszköz" pedig a vállalt munka elvégzéséhez a felkészültségük, a tudás-szintjük, a kreatív szellemi kapacitásuk. Ez a korábbi, a tulajdon nélkülségből következő munkavállalási kényszer helyett minőségileg új helyzetet teremt, mert a tudás már nem csupán eszköz lesz a munkavállaláshoz, hanem egyfajta tulajdon is, amellyel a birtokosa viszonylag szabadabban rendelkezhet. Vagyis a szellemi tulajdon kialakításához is meg kell teremteni a bázist: a konvertálható alapismereteket biztosító iskolarendszerhez kapcsolódjon a távoktatás, a megújult továbbképzés, az átképző - felkészítő rendszer. Mindez kötődjék össze az Internettel, s mindazokkal a modern technikákkal, amelyek mindenki számára elérhetővé teszik a világ szellemi bázisait is.

A jelenlegi társadalmi viszonyok azonban nem az esélyegyenlőségről szólnak. A fentebb vázolt alávetettség viszonyok, a szociális kiszolgáltatottság éppen hogy az egyenlőtlenségeket növelik. Van azonban lehetőség az előbbieken vázolt módon kialakuló életpálya esélyegyenlőtlenségek jelentős mértékű kompenzálására. Az informatikai forradalom következtében ugyanis olyan ismeretekhez juthatnak a gyermekkorú generációk, amely mintegy tudás-tulajdonként kiegyenlítheti az egyébként igazságtalanul keletkezett hendikepet. A feltétele csupán az, hogy ehhez a tudáshoz ne a tehetőség, hanem a tehetség, a szorgalom, az akarat útján lehessen hozzájutni. Ez a lehetőség - miközben a gyermekkorú generáción belül esélyegyenlőséghez vezethet, - az előző, a szülők generációjával kapcsolatban kontinuitás zavart is kiválthat. Gondoljuk csak meg, a mi nemzedékünk még a tízes számrendszer alapján nőtt fel, a gyermekeink pedig már a kettes számrendszert tekintik logikai alapnak, s a számítástechnika nyelvét beszélik olyan perfektné módon, mint mi fújtuk az egyszerű-egyet. Elegendő bizonyítékként a televízió műsoraiban megnézni azoknak a gyermekeknek a produkcióját, akik a legismertebb számítástechnikai, kibernetikai, informatikai szakemberekkel, professzorokkal partnerként képesek megosztani a gondolataikat. Az ő ismeretanyaguk lényegileg más jellegű, mint az előző nemzedékéké volt. Ha még figyelembe vesszük mind azt, amit az embernek a termelésben betöltött munkafunkciói megváltozásáról mondtunk, akkor könnyű belátni, hogy amennyiben a gyermekeink rendelkeznek majd az információs társadalomra jellemző konvertálható alapismeretekkel, akkor olyan tudást birtokolnak, amely "tulajdonosaként" szabadon és tehetősen lesznek képesek önmagukról gondoskodni. Ehhez azonban a mai viszonyok között e tudáshoz jutás esélyének a feltételeit mindenki - a munkanélküli szülők gyermekei - számára, az állam által garantálva szükséges biztosítani.

Mindebből adódóan az emberek a konvertálható alapismereteikre építve a hasznosítható tudásukat – a jelenlegi helyzettel szemben – nem meghatározóan szerzik majd az, úgymond „szervezett” oktatásból. Bár az állam és a magán szféra által biztosított feltételekként megmaradhatnak az át- és továbbképzés, szakképzés, felnőttoktatás, stb. kialakult rendszereinek modifikációi, mégis a meghatározó vélhetően a távoktatás, illetve az önképzés és az ismeret szint elismerésének normatív szabályaiból „összegyúrt” rendszerek lehetnek. Azt már a most kibontakozó folyamatokból ki lehet következtetni, hogy döntő szerepe lesz az emberek ismeretszerzésében a médiának. Főként a tömegkommunikáció eszközrendszerét is hasznosító, a mai internethez hasonló, annak technikai megoldásain túllépő eszközök, a mindenki számára hozzáférhető struktúrák szolgálnak majd az egyén

felkészülésének bázisaként. A tudástulajdonával szabadon rendelkező, az önmagáról minden tekintetben gondoskodó ember már individuumként vehet részt a vele ekként is számoló társadalmi szervezetben. Amennyiben a felnőttek "nem szúrják el" háborúkkal, környezeti katasztrófákkal, akkor a gyermekeinknek meg lehet az esélye arra, hogy minden bizonnyal ilyen jellegű társadalomban éljenek.

Lehetőség az individuum kibontakozására

Ezért is érdemes néhány kérdésfelvetés erejéig kitérni az individuum problémakörére. Miként említettük a termelési rendszerek fejlődési tendenciája egyrészt a multinacionalitás, másrészt az egyéni tudásra építkezés irányába mutat. Azok a klasszikus munkahelyek, ahol sok száz vagy ezer ember együtt, egy helyen, egy épületben vagy területen dolgozott, már jelenleg is tapasztalhatóan eliminálódnak. Velük együtt megszűnnek a klasszikus értelemben vett dolgozó kollektívák, tanuló csoportok stb. Ezek helyébe a *szabad individuumok önkéntesen szerveződő kooperációja*, közössége léphet. A meghatározó tehát - az egyénnek önmagáról való gondoskodásából, a szükségletei kielégítésének fedezetére és önmaga fejlesztésére vállalt tevékenységének a saját tudástulajdonához kötődéséből adódóan - az egyén és a személyisége lesz vagy lehet. Természetesen azt még nem, vagy nagyon dús fantáziával lehet csak belátni, hogy milyen kapcsolatok szerveződnek majd az individuumok között, lesznek -e valamiféle közösségek, s ha igen, milyen szerepet játszhatnak?

Egyrészt a tömegkommunikáció eszközrendszerét is hasznosító, a mai internethez hasonló, annak technikai megoldásain túllépő eszközökhöz köthető, de mindenki számára hozzáférhető struktúrák szolgálnak majd az egyén felkészülésének bázisaként, s befolyásolják valamilyen módon életpályája alakulását is. Másrészt a társadalom szerveződéséhez olyan technikai megoldások szükségeltetnek, amelyek interaktív kapcsolatokat tesznek lehetővé. Az Internet ebből a szempontból a ma technikájaként és eszközeként az egyik meghatározó elem, de milyen lesz a jövőben, azt még nem tudjuk, mert napjainkban kötődik a drága telefóniához, s ezért nehézkes a működtetése és a hozzáférhetőség. Azt azonban már tudjuk, hogy olyan technikai eszközök is léteznek, - pl a műholdakon keresztüli variációk -, amelyek megkönnyítik az elterjedését. Azt lehet mindezek következményeként mondani, hogy az informatikai eszközök nem csupán egyszerű technikai eszközökként, hanem társadalomszervező erőként is megjelennek. Nem véletlenül definiálja a tudomány (egy része legalább is!) informatikai forradalomnak a folyamatot és tudástársadalomnak a jövő társadalmi

rendszerét.

Van azonban még egy viszonylata, amely részben az eszközök fejlődéséhez, másrészt pedig az embernek a termelésben és társadalomban már említett módon megváltozó funkciójához, szerepéhez kapcsolódik. Ha az individuum és a *tudástulajdon* lesz a meghatározó, akkor azt is előre lehet látni, hogy az informatikai eszközökre nem csak azért lesz szükség, mert az egyén számára közvetítenek ismereteket, hanem azért is, mert az emberek tudásának társadalmi hasznosítását szintén segíthetik.

Az informatikai forradalom és tudástársadalom kommunikációs eszközei előre láthatóan interaktív rezsimben működnek majd. Az emberek egymás közti tudományos, kulturális, gazdasági és társadalmi jellegű érintkezése is bizonyára nem olyan közvetlen személyes jelenléttel zajlik majd, hanem többnyire interaktív rezsimben működő technikai eszközökön keresztül. Már ma is érezhető, hogy növekszik az interneten keresztül kommunikálók tábora, sőt barátságok, szerelmek is szövődnek már ily módon. Vagyis a távkapcsolatokat biztosító eszközök, bázisul szolgálhatnak a társadalomszervezés erőinek is. Az a demokrácia, amelyet ma ismerünk, és amelyet elsősorban a képviseleti demokráciában jelenítünk meg, eliminálódik, a parlamenti döntéshozatalnál a képviselők személyes jelenlétére nem lesz szükség, s az interaktív informatikai eszközök felhasználásával a közvetlen, folyamatosan valamennyi polgár részvételével működő demokrácia válhat a társadalom rendszerszervező erejévé. Az interaktivitás lehetővé teszi, hogy ne egymáshoz utazva, valahol összegyűlve kommunikáljunk. Az információ fog áramolni és mindenki maga szabad akaratából választhatja meg, hogy mikor és miként vesz részt a társadalomszervezésben, az ügyek intézésében.

A társadalom kettévált. Egy része képes ebben a folyamatban részt venni, van konvertálható tudása, amely elsősorban matematikai, számítástechnikai tudást és nyelvismeretet jelent, tehát szakértőként vagy jól fizetett - persze nem nyugat-európai mértékben - munkásként dolgozhat. Egy másik réteg képes a középszintű technika kezelésére, de nem a kibernetikával vezérelt rendszerére, közülük kerülnek ki a középszintű szakmunkások. Jó néhányan úgy tudnak benne maradni a termelésben, hogy léteznek még hagyományos működő üzemek. Végül ott van a munkanélküliek népes tábora, közöttük sokan tartósan azok, akik képtelenek a másfajta tudás megszerzésére, és sajnos ez megpecsételi gyerekeik esélyét is. Mivel az ország a mindent átfogó állami tulajdonból indult, és a tulajdonváltás struktúrateremtő, hirtelen sokszínű lett a tulajdon, így ennek megfelelően a bér munkások helyzete is megváltozott.

A legnagyobb létszámú csoport a hagyományos termeléshez kötődő munkásoké, igen, csekély azoknak a száma, akik a tudományos-technikai forradalomra jellemző rendszerbe be tudtak kapcsolódni, ők egyébként zömmel fiatalok. Még aggasztóbb, hogy a leszakadók, vagyis a munkanélküliek közt sok a fiatal, ez oktatásunk kudarcát jelenti.

Milyen új társadalmi-gazdasági berendezkedés születhet?

Az ember tehát kikerül a termelés közvetlen folyamatából és – ha közben olyan társadalmi berendezkedést alakít ki, amely elősegíti az aktív életvitelét - akkor a kreatív alkotással, vagyis azzal foglalkozhat, ami csak neki sajátja. S, ha ebből indulunk ki, akkor azt is látnunk kell, hogy a ma gyermekei egy olyan társadalomban nőnek majd fel, amelyről jelenleg még szinte semmit sem tudunk. Századok óta döntő mértékben a szülők és gyermekeik, sőt több generáció is a lényegét tekintve azonos társadalmi berendezkedésben szocializálódtak. Ezzel szemben most azt látjuk, hogy szülők és gyermekeik gyökeresen ellentétes társadalmi közegben szereztek illetve szerzik meg élettapasztalataikat. Hangsúlyozni kell, hogy itt nem csak - s főként nem elsődlegesen - az államszocializmusról a kapitalizmusra visszaváltott rendszerről van szó, hanem a civilizációs fejlődés fő sodrában globálisan jelentkező termelési forradalom valamennyi állam társadalmi viszonyait átrendező hatásmechanizmusairól.

A XX. század meghatározó termelési rendszere az ipari-technikai forradalomból kiteljesedett gépi-nagyipari szervezetre épült. Ennek velejárójaként az emberek döntő többsége "munkavállalóként" - szociális és technikai alávetettségben - viszonyult a "tulajdonos", a "munkaadó", vagy a "menedzser" másik emberhez, illetve a tulajdonviszonyokat is tükröző államhoz. Az érdekek és konfliktusaik is jellemzően a munkavilágának viszonyrendszerében érvényesültek. Ezért játszottak meghatározó szerepet mindmáig a gazdasági-szociális érdekeket kifejező szakszervezetek. A nem diktatórikus politikai rendszerekben megvalósuló érdekegyeztetésben pedig a pártokra alapozott képviselői (parlamentari) demokrácia kiegészítéseként a tripartid (munkavállaló - munkáltató - az állam végrehajtó hatalma) részvételi konfliktuskezelés érvényesült. A XXI. századra jellemzővé váló tudományos-technikai forradalom és a folyamatában kialakuló posztindusztriális társadalmi berendezkedés gyökeres átalakulásokat eredményez az érdekekben és az érdekképviselésekben is. A sok embert hosszú időre helyhez kötötten foglalkoztató nagy üzemek, hivatalok helyett, feladat orientált időszakos, távmunka szervezésű stb. rugalmas szervezetek jönnek létre. Megváltozik az emberek munkájának jellege és tartalma. Megváltoznak az értékek, s az érdekek, az azokat kifejező szervezetek és a konfliktusok,

a megoldásuk módozatai is. A társadalom érdekviszonyainak meghatározó színtere már nem a kötött munkaviszonyt igénylő nagyüzem, hanem az életviszonyok egész rendszere. A munka világához közvetlenül kapcsolódó érdekek mellett azonos vagy jelentősebb szerepet játszanak az életkörülményekhez, az életpálya egészéhez kapcsolódó érdekek. Az érdekek kifejezésében pedig a gyökeresen átalakuló szerepet játszó szakszervezetek mellett az un. civil érdekképviselői szervezetek (kor és réteg ill. szociális problémákkal foglalkozó érdekvédők stb.), jelentősége növekszik meg. Megteremtődnek a feltételei az emberek technikai alávetettsége megszűnésének és ez - adekvát társadalmi átrendeződés esetén - a szociális alávetettség felszámolásához is elvezethet. Ez utóbbihoz az érdekegyeztetésben szükségessé válik a tripartid rendszer kiegészítése a civil érdekképviselőekkel, s a politikai-hatalmi berendezkedésben pedig a képviselői jelleg szimbiózisa a közvetlen, a részvételi demokráciával.

A kibontakozott, rendszerbe szerveződött posztindusztriális tudástársadalomról természetesen még nem lehetnek megdönthetetlen tapasztalatok, de az átmenet tendenciái identifikálhatóan a fent jelzett változások irányába mutatnak. Akkor is igaz ez, ha az "államszocializmusból" a magántulajdonra és piacgazdaságra visszaváltó országokban (köztük Magyarországon is) ettől eltérő - inkább az ipari-társadalom kezdeti szakaszára jellemző - konfliktusokkal, tendenciákkal találkozhatunk. Fel kell tenni a kérdést: mindezek a változások miként érintik az országok, a globálisan integrálódó világ társadalmi-gazdasági berendezkedéseit?

A jelenben az emberiség a globálisan kialakuló integráció, a kölcsönös egymásra utaltság és függőség körülményei között, minőségileg megújuló technikai és termelési-fogyasztási rendszerben keresi az adekvát társadalmi berendezkedéseit.

Civilizációs korok

<u>Termelési korok</u>	<u>Társadalmi-gazdasági formációk</u>
1. Neolit kor	Feudalizmussal bezárólag
2. Ipari forradalom kora	Kapitalizmus
3. Tudományos-technikai forradalom kora	?

Globálisan *beléptünk a civilizáció posztindusztriális korszakába.* Ennek során a természet törvényeinek mind mélyebb megismerése,

elsajátítása és hasznosítása arra szolgál, hogy lehetővé váljon „az egyetemes ember” munkafunkcióinak mind teljesebb körű átszarmaztatása olyan eszközöknek, amelyek alkalmazásával az ember véglegesen felszabadul a technikával szembeni alávetettség alól. S mindennek következtében a mainál szélesebb körű és egyre globálisabb lehetőség nyílik az „egyetemes ember” mellett az „egyes ember” számára is a csak neki megadatott kreativitás (gondolkodás, tudás, ismeret stb.) által önmaga megvalósítására. A remélt jövő, a szabad individuum megszületése. A tényleges bekövetkeztéhez azonban szükséges még az ember felszabadulása a „reális” vagyis a „szociális alávetettség” alól is.

A termelési forradalom - bár globálisan egységes folyamat - közvetlen jelenlétét és előrehaladottságát tekintve az országok, a régiók egyenlőtlen fejlettségének a függvénye. Romboló és építő mechanizmusa részben spontán, főként pedig az eltérő indíttatású politikai stratégiák következményeként érvényesül. A fejlettségi szintek és a felzárkózási lehetőségek, esélyek különbözősége miatt a legtöbb országban még csak külső hatásként - a kooperatív együttélés és a harc dialektikájában - jelenik meg. A belső átrendeződéseket tekintve egyelőre eltérő típusú modernizációs (evolúciós) folyamatok és feladatok körvonalazódnak.

A legfejlettebb országok átlépték azt a "küszöböt", amely után elkezdődött a tudományos-technikai forradalom vívmányainak termelési rendszerbe állítása. Az ipari forradalom nyomán kialakult gépi nagyiparhoz képest lényegileg más elvű és gyakorlati működésű termelés olyan termelékenységet hozott létre, amely nagyon rövid idő alatt többszörösére növelte a távolságot a legfejlettebb és a kevésbé fejlett országok között. Az új típusú termelés új szükségleteket gerjeszt, amelyek az új eszközökkel hiánytalanul ki is elégíthetők. Az országoknak a globalitás következtében kialakult kölcsönös nyitottsága azonban ezeket a szükségleteket ott is megjeleníti, ahol kielégítésükre saját forrásból nincs esély. S ezzel nemcsak ösztönző hatás, hanem súlyos szociális feszültség is keletkezik.

A lemaradtak közé tartozik a volt "szocialista világrendszer" s benne Magyarország is. A termelőerők fejlődésének minőségi lemaradása - a jórészt történelmi gyökerű eredendő elmaradottságot is figyelembe véve - azért következett be, mert a "szocialista" termelési-társadalmi viszonyok (a tulajdoni, az elosztási, a politikai rendszer stb.) megmerevedtek, s nem tartalmazták azt az innovációs készséget és képességet, ami a tudományos-technikai forradalom dinamizmusához húzóerőt jelenthetett volna. Ez a tény is közrejátszott abban, hogy a lemaradás a szocializmus társadalmirendszer-specifikus tévedésévé transzformálódott.

Az is sajátossága a *termelési rendszerváltásnak*, hogy nagyságrendileg ugrásszerűen nő meg a termelékenység, s ebből adódóan a piacgazdaságokban a nagy volumenű fizetőképes kereslettel rendelkező piacok iránti igény. Az utóbbi évtized történelme arról tanúskodik, hogy a már vázolt tudományos-technikai forradalomnak köszönhetően globálissá vált világban ugyan ellehetetlenült az alternatív társadalmi rendszerek hidegháborús szembenállása, de minden eddiginél kiélezettebb lett a küzdelem a piacok újraelszántásáért. A kelet-közép-európai országok a civilizációs fejlődésnek ebben a nagysodrású forgatagában a vesztes oldalon voltak, s maradtak le szinte reménytelenül. Az 1989-90-es rendszerváltoztató kényszerek jórészt ehhez a lemaradáshoz illetve a felzárkózás reményéhez kapcsolódtak. A hidegháborúban „győztes” legfejlettebb országok az erősebb pozíciójából várták el a gyengébbnek bizonyultaktól piacaik átengedését, s a "befogadás" feltételeként szabták a rendszerükkel kompatibilis viszonyok kialakítását. Nálunk is ez a meghatározó vonulata az utóbbi évek történéseinek.

A fejlett világhoz képest szegény országunk, az ottani felgyorsult növekedéshez viszonyítva, még szegényebbnek, s a *felzárkózás* pedig még *reménytelenebbnek* tűnt a váltás kezdeteinél. A nem piaci gazdaságból a piacra történő áttérés menetében azonban, - s az elengedhetetlenül hozzákapcsolódó privatizációval, a magántulajdon dominánssá válásával, a munkanélküliség megjelenésével, - a szegény ország azonnal nem vált gazdaggá. Az egyes emberek, illetve jelentős társadalmi rétegek szegénysége pedig jobban kiviláglott, és abszolút mértékben is számottevően megnőtt. Nálunk a tartós munkanélküliség és a szegénység között szignifikáns kapcsolat alakult ki. A kilencvenes évek elején a nulláról nagyon meredek emelkedést követően a munkanélküliség 1994 és 1997 között 9,2%-os szinten állandósult. Azóta ugyan csökkent a regisztráltak aránya, de ez a szám a közel egy millióval kevesebb munkahelyhez viszonyítva alakult így, és ismeretük hiányában a regisztrációból már kikerültek száma nem szerepel benne. Hitelt érdemlő adatok azt mutatják, hogy a kilencvenes években kialakult egy olyan „társadalom alatti” réteg, amely el van vágva a munkaerő piactól, és ily módon a növekedés hasznából való részesedés lehetőségétől is. Ez a hosszú távon krónikus szegénységben maradó réteg alkotja a rendszerváltás legelesettebbjeit, akiknek megfelelő állami programok nélkül nincs esélye a társadalmi beilleszkedésre. 1992 és 1997 között a magyarok 7,5%-a élt olyan háztartásban, amely legalább egyszer megtapasztalta a szegénységet. A nem szegény háztartások 28%-a volt kitéve a szegénység veszélyének. A legújabb felmérések szerint a lakosság egyharmada érzi magát szegénynek. A tartós szegénység, a szegénységet csupán egyszer megtapasztaló háztartások jelentős részében is komoly

veszélyként jelentkezett. Bár a tartósan szegény háztartások a magyar lakosságnak csupán 4-5%-át jelentik, de ennek a rétegnek egyharmada a roma népességből tevődik ki. S ez a tény igazából felmérhetetlen gondot és károkat okoz.

Hatalmas feladatunk, hogy adottságainkat, lehetőségeinket a leghatékonyabban kihasználva *felzárkózzunk* a globálisan kibontakozó *tudományos-technikai forradalom elérhető maximális szintjéhez*. Ezzel kell összhangba hoznunk a gazdasági szerkezetet; a műszaki (technikai-technológiai) felszereltséget; az infrastruktúrát (közlekedés, információáramlás, szolgáltatás stb.); a természeti-települési környezeti értékek megőrzését-hasznosítását.

Szinte ennél is *fontosabb követelmény a humán erőforrások fejlesztése*: az emberek életkörülményének, életminőségének a civilizációs eredmények szintjére emelése; a demográfiai folyamatok ésszerű irányítása; az egész életen át tartó tanulás, a konvertálható tudás feltételeinek a biztosítása; a tudomány fejlesztése; a munkavégzés tartalmában, szervezetében bekövetkező változásokhoz illeszkedő foglalkoztatás, az innováció képesség, kreativitás hasznosítási lehetőségeinek a megteremtése; az egészségügy erősítése; a regenerálódás-önmegvalósítás (kultúra, sport, szórakozás, szabadidő stb.) kiszélesítése.

Alapvető az egész *oktatási rendszer átgondolása* az új követelmények szerint. Ha figyelembe vesszük mindazt, amit az ember munkafunkcióinak a megváltozásáról mondtunk, akkor könnyű belátni, hogy amennyiben a gyermekeink rendelkeznek majd a „tudás (információs) társadalom” igényelte konvertálható alapismeretekkel, akkor olyan tudást birtokolnak, amely „tulajdonosaként” szabadon lesznek képesek önmagukról gondoskodni. Ez vonatkozik a közép és felsőfokú képzésre is. Ehhez azonban a mai viszonyok között e tudáshoz jutás esélyének a feltételeit mindenki – a ma munkanélküli, szegény sorsú szülők gyermekei – számára, az állam által garantálva szükséges biztosítani.

Ma már hazánkban sem elegendőek a rendszerváltást konszolidáló reformok, *de a sokkterápia sem a megfelelő megoldás*, differenciáltabb folytatásra van szükség, amelyben utat találunk a világcivilizáció fő áramlataihoz. Nem elegendő csupán azzal a kérdéssel foglalkozni, hogy a gazdaságpolitikában az államháztartás egyensúlya jelentse a prioritást, avagy az egyensúly és a fejlesztési célok kombinációja? Nem elegendő, ha a foglalkoztatási, a szociális gondokat csak a gazdaság függvényében, annak mellékágain kezeljük. Egyidejű *feladatként* jelentkezik a változásokkal lépést tartani képtelenek, a leszakadtak iránti szolidaritás, *felzárkóztató segítéség*, és a multinacionális folyamatokkal való

azonosulás, a bekapcsolódás a XXI. századba átvezető áramlatokba.

Az emberiség globális fejlődését és az egyes ember sorsát illetően – a bevezetőben jelzett pénzügyi problémákat is figyelembe véve – mindenképpen mielőbbi megoldásokat igénylő feladat: *összhangot teremteni* a kibontakozó posztindusztriális gazdasági fejlődés és az emberek szociális ellátottságának biztonsága között. Eljött az ideje annak, hogy - az új rendszerű társadalomban és gazdaságban, - a szociális kérdésekről is újszerűen gondolkodjunk, *s új rendszert alkossunk*. Két lábra kell állítani a társadalmat, hogy "járhó", fejlődni tudjon.

Bartis Márton: Ahogy én láttam ...

.....a körülöttem lévő és lassan fejlődő vidéki világot, az '50-es évektől napjainkig, azaz 2011-ig.

Gyermekkorom első 5 évét a Békés megyei Szeghalom mellett, a Sebes Körösön túli, un. nagytúlakörösi tanyavilágban éltem. Szüleim, nagyszüleim egyszerű földműves, parasztembereként, a Sebes Körös, a Dióéri csatorna és a Holt Körös határolta területen, a szántóföld és a művelésre alkalmatlan, szikes terület /az ősgyep/ határán lévő tanyájukon gazdálkodtak és éltek küzdelmes életüket.

Ezen a vidéken, ahogyan mondani szokták, kétféle föld van: rossz és még rosszabb, melyet hagyományos módszerekkel műveltek, mellette jószágokat neveltek / szarvasmarha, juh, sertés, baromfi/ és kora hajnaltól késő estig mindig volt tennivalójuk, hogy a család megélhetését biztosítani tudják.

A férfiak a nehezebb, „férfimunkával” voltak elfoglalva, olykor vásárokra jártak, az asszonyok, s a háztartás vezetésén túl, a faluban, a piacon próbálták értékesíteni a többlettermelésből származó élelmiszereket / tejet, tejfölt, túrót, juhgomolyát, baromfiféléket/. A lányok - még a gyereklányok is - szintén a háztartás teendőit végezték, de amikor a szükség megkívánta ők is gyakran segítettek a tanya mellett lévő kiskertben, ott voltak a mezőgazdasági idénymunkákban, a kapálás, betakarítás nehéz, olykor embert próbáló teendőiben is.

Azokban az években még ló és ökör vontatta ekével szántottak, vetettek, ekekapáztak, naphosszat kapáltak, de így végezték - olykor kalákában - az aratást, a betakarítási munkálatokat is. Amikor pedig, beesteledett, a tanyaudvaron sásból csavarták a kötelet, hogy a másnapi aratáskor a kévéket legyen mivel összekötni. /21 kévéből állt egy kereszt, a legfölső, a 21-ik volt a „pap kalapja”/ Az aratás utáni cséplés a már megszokott helyeken, a szérún történt. A körmös traktor nagy lendkerekére helyezett, kb. 20-25 cm széles és kb.15 méter hosszú, ékszíj hajtotta meg a cséplőgépet.

/Azért kellett olyan hosszú, hogy a traktor kipufogójából kiáramló szikra nehogy kigyújtsa a gabonakazlakat./

II.

A II. világháború utáni években, és az '50-es évek elején is, bár már egyre ritkábban még voltak a tanyákon szegény családokból származó kondásgyerekek, kis cselédek, akik segítettek a mezőgazdasági munkákban, és a tanya körüli, napi tennivalókban. Jószágokat legeltettek, kiváltképp aratás után, hogy az elhullott gabonaszemeket és az eső után

ott életre kelt vegyes fűféléket,ogyorófűvet is hasznosítsák. A libák, sertések a tarlón fejezték be a napot mindaddig, amíg találtak ennivalót és az őszi szántást, vetést el nem kezdték.

A Termelőszövetkezetek alakulásával azonban egyre többen beköltöztek a faluba. Voltak olyan gazdák, akiknek már azelőtt is volt a faluban lakóházuk, és a téli hónapokon kétlaki életet éltek. Az évszázadok alatt kialakult, egyéni gazdálkodást azonban, az '50-es, '60-as években ezen a vidéken néhány év alatt, szinte teljesen felszámolták. Az egykor szegényes, ám, mégis biztos megélhetést nyújtó tanyaépületeket lebontották, vagy lerombolták és azoknak ma már a nyomuk sem található.

Az agitátorok a parasztság túlnyomó részét, a már ismert módon a Szövetkezetekbe kényszerítették.

Bár fájó szívvel, de az újonnan alakult kollektívákba magukkal kellett vigyék a lovaikat, a teheneiket, az ekét, boronát, mezőgazdasági eszközöket, hogy a közös gazdaság létezni tudjon. Az '50-as évek utolsó időszakában, a '60-as évek elején pedig, már a nagy-túl a körösi határban is megjelentek a gépek.

A k-25-ös zetorhoz kardán tengellyel kapcsolódó aratógép, mely nemcsak levágta, de műanyag zsineggel, „manillával” már be is kötötte a kévét. Az aratás után ló vontatta gereblyével takarították össze az elmaradt gabonaszálakat, és a gépállomások körmös traktorjaival kezdtek szántani. A gépesítés egyre inkább háttérbe szorította a lónak az ember életében addig betöltött szerepét.

A takarmányok gyenge minősége és a szövetkezetek nehéz gazdálkodási körülményei és anyagi helyzete miatt igen lesóványodott jószágok álltak az istállókban, melyeket azonban, még olykor-olykor kölcsön adtak a szövetkezetben részesművelést /harmadost/ vállaló tagoknak, szövetkezetben kívülieknek az ekekapázáshoz, és az őszi betakarításhoz, a termények hazaszállításához.

III.

A szarvasmarha állomány nagyrészt azokból a jószágokból, és szaporulataikból állt, melyeket az alakuláskor a tagok vittek be magukkal. Kevés kivétellel, igen gyenge állomány volt az is, és az állategészségügyi problémák, a tuberkulózis is felütötte a fejét, mely után, később fel kellett számolni a teljes létszámot.

Az Állami Gazdaságok azonban, már abban az időben is sokkal jobb helyzetben voltak, hiszen a dolgozóknak biztosabb volt a megélhetésük. Bár az igazgatók általában a „nagy pártemberekből” kerültek ki, de magát a gazdálkodást, a mezőgazdasági, állattenyésztési, szakmai irányítást magasabb képzettségű, iskolázott szakemberek

végezték.

A nagyobb jövedelmezőségből eredően többet is tudtak visszaforgatni a termelésbe a különböző ágazatok fejlesztéseire és már a '60-as évek második felében is nagyobb termelőképességű szarvasmarha állományra rendelkeztek.

A szeghalmi embereknek, a termelészövetkezeteknek, e vidék mezőgazdaságának azonban volt egy segítője, pártfogója is.

Őt Fehér Lajosnak hívták, aki hosszú éveken át a Kádár János melletti legmagasabb rangú pártvezetők egyike volt.

Szeghalmon született és egyszerű, nehézsorsú parasztcsaládban nevelkedett, majd igen jó képességű fiatalként a szeghalmi Péter András Gimnáziumban szerzett érettségi bizonyítványt.

Fehér Lajos sohasem felejtette el szülőfaluját, és a szeghalmi emberek nagyon büszkék voltak rá.

Bátran kiállt a vidéki, termelészövetkezeti parasztság, a mezőgazdaságban dolgozók érdekei mellett, de itt volt, velünk volt a természeti csapások, az árvizek idején is, és amiben csak tehetett, mindig igyekezett segítséget nyújtani a falunak, s ezáltal az itt élő embereknek.

Bár a szövetkezetek „hőskorában” a tagok és a családtagként dolgozó hozzátartozók, a pénzben kifizetett bérük mellett gyakran természetben kapták meg az éves munkájuk, a „munkaegységük” kiegészítését, ellenértékét /búzát, kukoricát, cukrot, bort, pálinkát/ de, sajnos olyan is előfordult, hogy egy-egy rosszul sikerült év és a zárszámadás után, a talpon maradás érdekében vissza kellett fizetni a már felvett bérekből.

Nagyon nehéz évek voltak azok, hiszen egy-egy családban 4,5, 6 gyereket is el kellett tartani, nevelni, majd taníttatni, de azért lassan-lassan mégiscsak érzékelhetővé vált a megfeszített munka eredménye, a fejlődés.

IV.

A kezdetek időszakában megalakult kis létszámú és egymáshoz közelebb álló határrészekben megalakult szövetkezetek a párt akkori ráhatásának eredményeként összevonásra kerültek, fokozatosan, egyre nagyobb létszámú tagsággal, egyre nagyobb területen termeltek tovább.

A szeghalmi, kis létszámú, közös gazdaságok, majd az így kialakult Rákóczi és Petőfi Termelészövetkezet is egybeolvadt később, és az egyesülése után, az újonnan megalakult Sárréti Termelészövetkezet 1975-től, immáron 10 ezer hektáron gazdálkodott egészen a megszűnéséig.

Mindez, természetesen magával hozta vezetőik magasabb iskolázottságának és szakmai képzettségének a szükségességét is, így, már az '50-es évek utolsó időszakában megkezdték a szövetkezeti tagok

gyerekeinek mezőgazdasági szakiskolákba, szakközépiskolákba, és felsőfokú oktatási intézményekbe, agrárfőiskolákra, egyetemekre való beiskolázását.

Azután pedig, az egykori, bár jól gazdálkodó, de aluliskolázott, vagy csak tanfolyamokon szerzett, egyszerűbb gazdálkodási ismeretekkel bíró vezetők helyét a '60-as évek elejétől, fokozatosan üzemmérnöki diplomás, vagy agráregyemet végzett szakemberek vették át, és ahogyan teltek az évek, a mezőgazdasági termelés minden fázisában kialakult a teljes gépesítés.

A fizikai munkát végző, vagy traktorokon dolgozó, különböző „gyorstalpalókon” kiképzett, átképzett, egyébként jó képességű dolgozók megtanulták profi módon kezelni az egyre nagyobb méretű és egyre fejlettebb technikát, a külföldről vásárolt drága gépeket, villamos berendezéseket.

A kézi kapálást felváltotta a kemizálás, a vegyszeres gyomirtás, melyre szintén, rendszeresen képeztek hozzáértő szakembereket, akik már növényvédő szakmérnök irányításával végezték a munkájukat.

Ezen a nagyon nehéz megélhetést adó, alföldi vidéken, Szeghalmon, 1926-ban kezdte meg működését a már említett Péter András Gimnázium, mely a névadó egykori nagygazda, Péter András akarata szerint, az ő hagyatékából épülhetett meg és a környék egyszerű „bocskoros” nehéz sorsú, de kiemelkedő képességű és tanulni vágyó fiataljainak jelentett ebből a keserves életvitelből kitörési lehetőséget.

V.

A már ismertek szerint ez évben 85 éves a „Sárrét fővárosának” neves intézménye, mely sok-sok ezer egykori tanulójának adott érettségi bizonyítványt, indította el a tehetségek különböző szakterületeken való kibontakozását.

E gimnázium tanulói közül, természetesen elődeik nyomdokait követve sokan megmaradtak a mezőgazdaság mellett, csak már magasabb szinteken, hiszen a szakirányú főiskolákon, egyetemeken szerezték meg a földműveléshez, állattenyésztéshez, a nagyüzemi gazdálkodáshoz szükséges és az idő múlásával immáron nélkülözhetetlen ismereteket.

A falusi emberek megélhetéséhez azonban kellett valami más lehetőség is, amivel a foglalkoztatás szélesebb körben megvalósulhat. A lakóházak körüli háztáji gazdaságok, az otthoni jószágartás a '60-as évektől a rendszerváltás hozta fokozatos gazdasági összeomlásig meghatározóan fontos szerepet tölthettek be a családok életébe.

Mindemellett azonban, már a '60-as években megkezdődött az iparnak e vidékre való betelepülése is.

Az otthoni, bedolgozókat foglalkoztató háziipar mellett/pl.

kesztyűkötés/ megkezdte működését a Fővárosi Ruhaiipari Vállalat szeghalmi üzeme, varrodája, a mai Felina Hungária kft. elődüzeme, és a szarvasi Vas- Fémipari Szövetkezet, majd annak helyén, 1971-től a Csepel Autógyár 4-es sz. gyára. Később beindult a Bp-i Harisnyagyár, melyben a továbbtanulásból kimaradt 14-15 éves lányok, vagy családos asszonyok találták meg a munkájukat és a megélhetésük lehetőségét.

A már említett Fehér Lajos segítsége mellett azonban, később is került kiváló képességű, iskolázott, szeghalmi fiatal a település számára segítséget hozók sorába Dr. Maróthy László személyében, aki az ország vezetésében szintén magas tisztségeket töltött be és ő is igyekezett minden lehetséges módon segíteni egykori szülőfaluját, Szeghalmot, a nagyközség iparosodását, fejlődésének különböző fázisait.

A '60-as évekhez kötődik a sárréti mezőgazdasági üzemeknek az első, ipari jellegű összefogása, megalakult a Szövetépítő Vállalat, mely a térség építőipari beruházásaiban igyekezett segítséget nyújtani, s ezáltal tevélegesen is kivette részét a vidék felvirágoztatásából.

VI.

megkezdte működését a később országos hírűvé emelkedett Sárréti Tejüzem is, melynek történetét kiváló barátom és tejüzemi pályatársam, Nácsa László írta meg a néhány éve megszerkesztett és az elmúlt évben, 2010-ben kiadott könyvében.

A szeghalmi, szövetkezeti állattenyésztésből, állattartásból, az évtizedek múlásával kiszorult a baromfi és a sertés ágazat.

A magyartarka szarvasmarha állomány a tuberkulin mentesítés miatt a '70-es években szinte teljesen felszámolásra került, de ugyanazon évtized utolján ismét újra benépesültek a telepek istállói Korhányban, Tövíkesen, majd Varjason is.

A tejirányú tenyésztési cél érdekében holstein fríz keresztezett, növendék állományt vásároltak, melyek igen jó képességű egyedekből álltak, és az idő múlásával egyre magasabb tejjhozamot produkáltak, így már a '80-as évek elején megjelentek a napi 40 lt. tejet termelő állatok is, melyek az állomány egyre növekvő értékét, s ezzel együtt, természetesen újabb és újabb szakmai sikereket jelentettek.

A kiváló tenyésztői és állategészségügyi munka eredményeként az évtized második felére a korhányi, majd a varjasi szarvasmarha telep is elnyerte a magasabb besorolási szintet, „A” kategóriás teleppé nyilvánították, mely azt jelentette, hogy a szövetkezet már külföldre is értékesíthetett növendék egyedeket. Így az elkövetkezendő időszakban Csehszlovákiába és Jugoszláviába is eladásra kerültek a kiváló termelőképességű, szeghalmi növendék állományból.

A rendszerváltás azonban megpecsételte a szeghalmi

termelőszövetkezet sorsát.

Amíg a közös gazdaság a 80-as években 5-600 embernek adott munkát, megélhetést, e család eltartó képessége az azután életbelépő szabályzók és a szövetkezetek ellehetetlenítésére tett politikai lépések következményeként 1990 után egyre csökkent, majd a már ismertek szerint, itt Szeghalmon meg is szűnt a szövetkezeti, közös gazdaság.

A kárpótlási törvény végrehajtása után ismét egyéni gazdák, mezőgazdasági vállalkozók vették kezükbe a föld művelését, a gazdálkodást.

Eltűnt, vágóhídra került az egykor szép reményekre jogosító, értékes szarvasmarha állomány.

VII.

A rendszerváltás áldozata lett és a '90-es évek második felében megszűnt, az országban egyedülállóként, a 7-szeres kiváló címmel kitüntetett Sárreői Tejüzem is, melynek egykoron még arra is volt ereje, hogy a megyeszékhelyen, Békéscsabán egy modernebb, korszerűbb üzemet építsen fel.

A szeghalmi üzem a rendszerváltás éveiben már kb. 140-150 ezer liter tejet dolgozott fel naponta, s készített az alapárú mellett más tejterméket is.

A romjai helyén azonban, ma már a LIDL áruház „díszeleg”.

A szintén több száz családot eltartó Csepel Autógyár, majd Ikarus Főnix kft. után a vasas szakma is komoly veszélybe került, melyből néhány évvel ezelőtt a Csaba Metál kft. hozott megújulást.

A Megszűnt a Budapesti Harisnyagyár, tevékenységét, a harisnyagyártást otthoni kisüzemek, egyéni vállalkozók vették át és folytatják kisebb, nagyobb sikerrel. Ismereteim szerint jól működik a Billerbeck Budapest kft. helyi paplanüzeme, a Budapesti Ruhagyár örökét pedig, már több évtized óta a német tulajdonú Felina Hungária kft. viszi tovább. Talán ezek az üzem azok, melyek meg tudtak küzdeni a felmerülő gondokkal, bajokkal, képesek voltak fejleszteni, minőségi áruival szélesíteni piacukat, és ebben a nagyon nehéz világban is folyamatosan munkát adni a szeghalmiaknak és a környékből bejáróknak. A sikeres ipari ágazatok mellett azonban, szinte teljesen eltűnt a valaha virágzó, háztáji állattenyésztés, a szarvasmarha, a sertés és juhtartás is.

Sándor Jenőné: A Megtartó és Kitartó Sárréti Nép

Amikor a konferencia témájának címét olvastam: „A Megtartó Sárréti Nép” az jutott eszembe, hogy teljesebb lenne így: **„A Megtartó és Kitartó Sárréti Nép”**.

Miért?

A megtartáshoz e táj őslakosságának és leszármazottjainak igen nagy kitartásra volt szükségük az évszázadok folyamán.

Már Anonymus: Gesta Hungarorum c. művében feltűnik **Szeghalom** „Zeguholum” néven. Későbbiekben alapító levelekben található a helyiség neve, amikor még kis szigetként állt a szerepi és tordai mocsarak között.

Az 1500-as évektől szomorú emlékek olvashatók a táj történetéről: török-tatár dúlás; 1703-ban a rácok pusztították el a falut, de lakók mindháromszor felépítették otthonaikat, és újra kezdték az életet.

Szabó Pál – a Sárrét egyik népi írója – így emlékszik vissza:

„S mindezekben a pusztulásokban olyanok voltunk mink, mint a sziki gyepek, vagy a mocsári fű: kinőttünk nyomban, ha elsuhant felettünk a kasza. Megtartónk kizárólag a táj, irdatlan ingoványjaival és mocsári erdőseivel.”

A mostoha természeti adottságok mellett szinte törvényszerű volt a nagy szegénység, s a pusztító népbetegség, a tbc.

E nehézségek elviseléséhez, hogy megmaradjon a Sárrét embere, **kitartásra** volt szükség. Erre csak a tősgyökeres lakosság volt képes. Egy 1724-es feljegyzés bizonyítja ezt, mely szerint 37 betelepített család szökött meg a környékről, nem bírta a mocsaras éghajlatot, a kegyetlen életkörülményeket.

Mi adott erőt a sárréti embernek? Magukénak tartották e tájat, itt akartak emberi életkörülményeket teremteni.

A mocsarak lecsapolása és a folyók szabályozása után is erős akaratra volt szükség, nem kevés erőfeszítéssel lett a kietlen vidékből mezőgazdasági munkára alkalmas terület, amely szikes, kevés hasznot hozó föld volt, ez jutott a pákász- és pásztorból lett cselédeknek.

Nem véletlen, hogy a „Viharsarok” néven emlegetik még ma is Magyarországon ezen kis szegletét.

A gazdasági – szociális elmaradottság velejárója a tudás – műveltségbeli hiányosság, ezek felszámolása is szükséges az életkörülmények megváltoztatásához. Ezen akart változtatni a

parasztbirtokos **Péter András**, aki 1907-ben készített végrendeletében vagyona mintegy 80%-át – 1500 holdat – 6 osztályos gimnázium alapítására hagyta, az egyszerű, szegény sárréti emberek tehetséges és tanulni vágyó gyerekei számára. De volt egy szellemi végakarata is, amelyben a következőt szögezte le:

„A magyar nép csak úgy fog boldogulni, ha sorsát vezető állásokban olyan tehetséges emberek irányítják, akik a népből származtak.”

Ekkor is – hogy a végakarát megvalósuljon, sok akadállyal kellett kitaróan hosszú időn át küzdeni. Mik és milyen jellegűek voltak ezek?

- A kerület képviselője polgári iskolát akart.
- Dr. Baltazár Dezső, a Tiszántúli Református Egyházkerület akkori püspöke, a debreceni egyetemi teológiának kérte volna a hagyatékot, amire Péter András válasza az volt:

„Ha maga is egyszer testálni akar, annak testálhatja, akinek akarja, én nem fogok abba beleszólni.”

A püspök úr emberi nagyságát bizonyítja, hogy amikor Klébersberg Kunó – az akkori vallás- és közoktatási miniszter – 1926-ban táviratilag megtiltotta az iskola megnyitását, Nagy Miklósnak azt mondta:

„Dugd zsebre azt a marhaságot fiam, és csináld az iskolát!”

Nem kevésbé volt akadályozó tényező az anyagiak hiánya, helyesebben a központi támogatás elmaradása. Mivel a cél a reálgimnázium beindítása volt, sem építési – sem fizetési állami támogatást nem kapott az intézmény.

Az Egyetemes Református Konvent 4 osztályos visszafejlesztést támogatott. **De győzött a meg- és kitartás ereje.** Hogyan?

1929-ben Névnapi Megváltási Alapítvány létesült, melynek lényege: az aláírók névnapjukon 20 pengőt fizettek be a rászoruló tanulókat segélyezésére

1930-ban a Péter András Gimnázium Pártfogósága nevű alapítvány tagjai az anyagi támogatáson túl, a vidék kulturális fejlesztésének segítését is célul tűzték ki.

Az iskola tantestülete – amely nem egyszer fizetést sem kapott – tehetségkutatót végzett a környék falvaiban, az arra érdemes tanulókat felvéve anyagilag és erkölcsileg támogatták őket.

Vészton, Dévaványán partikulát hozta létre – a bejárás nehézségeinek könnyítése érdekében, végül – a környékbeli iskolák tiltakozása és az Egyetemes Konvent letiltásának hatására – csak magán vizsgára előkészítőként folytatható a munka. „ A két partikulában a

szellemi proletáriátust nevelik.”

Hóman Bálint „*a nagy kultúra kereteinek szétfeszítése*” okán támadta az iskolát. Bizony, kellett a határozott kitartás, összefogás az iskolavezetés-, tantestület és a szülők, sőt a Sárrét egyszerű és jótékony embereinek részéről; ezért áll és működik több mint 85 éve az iskola, és végzi végakarata szerinti feladatát.

Kik lettek a növendékek, hogyan viszonyultak és viszonyulnak az Alma Máterhez?

Kezdetben a 3 nagyobb sárréti község lakóinak gyerekei paraszt- és fizikai dolgozók családjából. A felvevőkör egyre szélesedett, többnyire a környék kisközségeiből, 1975 már 40 településről.

Ezeknek a tanulóknak is sok nehézséggel kellett megküzdeniük, hogy helyt tudjanak állni és érettségi után tanulni tovább. Mert a többségük ezt tette.

Mik voltak ezek a nehézségek?: bejárás, megváltozott életkörülmények (például öltözködési, viselkedési elvárások), de ami talán a legnehezebb volt – az egyes iskolákban szerzett ismeretbeli különbségekből adódó hátrányok. Nem volt menza sok éven keresztül, a kollégiumi ellátást sem tudta mindenki fizetni, volt olyan tanuló, aki a szomszéd községből gyalog járt be. És ezek ellenére is rendszeresen jártak iskolába, a szülő sem engedte a lazaságot, azt vallotta, ha már egyszer bejutott a gyereke „*emberhez méltóan állja mag a helyét*”.

A tanárok segíteni akarása, tisztességre, becsületre, az egymás iránti szeretetre nevelése sokat segített a helytállásban. Ők mindvégig Péter András végakaratainak szellemében irányították és vezették a fiatalokat. Az oktatók órákon kívül kezdettől fogva is sokat foglalkoztak a tanulókkal, volt önképzőkör, zeneoktatás, énekkar, táncoktatás, emellett nagyon komoly sportélet folyt az iskolában, s ez a hagyomány később is élt és él tovább.

Miért fontos ez?

Igyekeztek tanáraink minél többoldalú kibontakozásra lehetőséget adni a diákoknak, így felkészíteni őket a további életútjukra. S az elkötelezett munka eredménye?

Czine Mihály, a magyar nyelv – és irodalom professzora az iskola fennállásának 50. éves jubileumán a következőket írta az emlékkönyvbe:

...*”Szeghalom: fogalom.... Kívánom:az iskola a jövőben is annyi kitűnő embert neveljen, mint a múltban.*

És ez így is van. Név nélkül, hosszan – hosszan lehetne sorolni, hogy a szegényes kistalusi környezetből elindulva, milyen embereket adott ez az iskola az országnak. Mikrobiológus – szemész – közgazdász – történész – pedagógus – professzorok, mérnökök sokasága, akik itthon

és külföldön kiválóságukkal tűntek ki, csaknem 100 egyetemi tanár, híres fizikus, három akadémikus, zenészek, neves politikusok, miniszterek, nagykövetek, színészek, írók, költők és nagyon sok pedagógus, akik az ifjúság vezetését is vállalták.

De nem szabad megfeledkeznünk az u.n. „közkatonákról”, akik a munkájukban becsülettel mindig megállják a helyüket. Ezt az érettségi találkozók szerzett tapasztalatok alapján merem kijelenteni. Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a gyerekeik is tanultak, tanulnak tovább a középiskola elvégzése után. Mi kell ehhez, ha nem kitartás, erős akarat, elkötelezettség.

Végül néhány gondolat arról, tudják-e a volt diákok, mit adott nekik az iskola, milyen a kapcsolatuk az Alma Materrel?

Igen.

Budapesten sok-sok éven át rendszeresek voltak az u.n. diák találkozók. Ez a hagyomány ma is tovább él, egyrészt Szeghalomban már a 60-as évek óta, másrészt Debrecenben az itt élők szervezésében évente 2 alkalommal.

De legalább ennyire jelentős az **alapítványok** létrehozása volt diákok adományaiból:

Nagy Miklós Alapítvány
Péter András Alapítvány

Elhunyt tanárok emlékére:

Varga István Alapítvány
Farmosi Péter Alapítvány

Szülő által létrehozott: Takács Andrea Alapítvány
Sárrét Szakképzéséért Alapítvány

Minden évben jól tanuló fiatalok kapnak jutalmat.

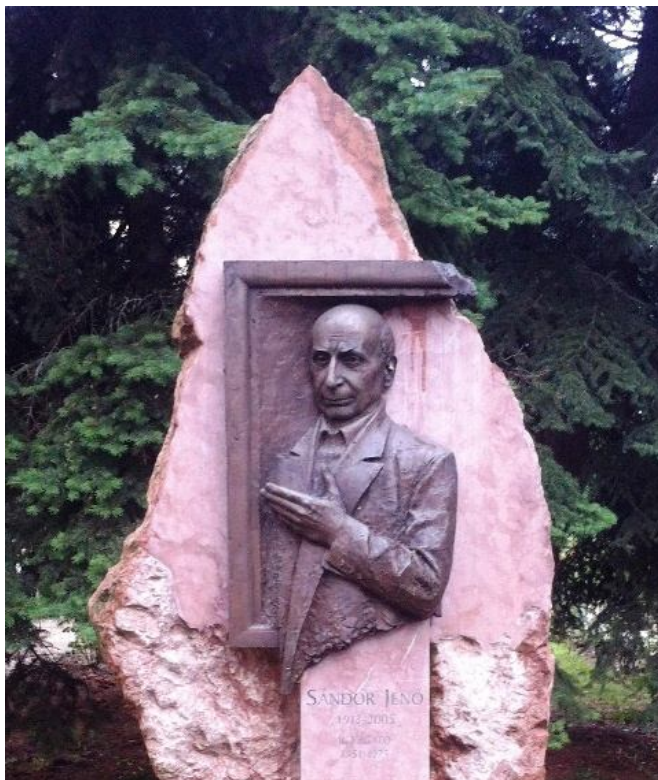
Szintén a volt diákok állítottak szobrot **Péter András, Nagy Miklós, Sándor Jenő** emlékére, kopjafát az elmúlt tanárokra emlékezve.

Amikor az iskola új szárnyának az építése volt napirenden, **Fehér Lajos** – szintén volt neves diák – segítségével hozták előre az építkezés időpontját, és korábban az ő és több öreg diák, valamint az akkori igazgató közbenjárásával intézték el 1957-ben, hogy az iskola visszakapja a Péter András nevet.

Ugy gondolom a leírtak- a teljesség igénye nélkül – azt igazolják, hogy **a Sárrét Népe** élni akaró, sohasem riadt és riad vissza a nehézségektől, tud élni a lehetőségekkel a köz érdekében. Az kell, hogy **a megtartás igénye, kiegészülve a kitartás erejével** – mely elődeink fontos hagyatéka – **éljen tovább** a ma nemzedékében.

Természetesen lényegesen megváltozott a gazdasági és

társadalmi helyzet, ma már „természetes”, hogy bárhol – és sokkal jobb körülmények közül – középiskolát végez, egyetemre, főiskolára megy egy fiatal, de úgy látom, hogy az iskolához, diáktársakhoz való ragaszkodás, az **elkötelezettség** érzése sokszor hiányzik. A szülők és az iskola sokat segíthet abban, hogy a múlt nehézségeit ismerve értékeljék a diákok a jelen adottságait, s ez irányítsa életüket.

Layer István: A garázsvállalkozástól az ipari parkig

Egy kis személyes vallomás:

„Én elkötelezett szeghalmi vagyok. Itt születtem, itt jártam iskolába, elkötelezett vagyok a szeghalmi emberek jobb élete mellett, a Sárrét felemelkedéséért dolgozom.

Alakulásomban, életfelfogásom kikristályosodásában meghatározó volt a gyermekkorom. Nem voltam elkényeztetett gyerek, s -nagyon mozgékony, pajkos tanuló voltam – ez a tanárok nagy részének nem tetszett.

Édesapám elismert villanyszerelő kisiparos volt, mégis többen megbélyegezték a „piszkos maszek”jelzővel, mely jelzővel a későbbiek folyamán sajnos engem is illettek.

Édesapám példája meghatározó volt számomra, az ő keze alatt tanultam ki és sajátítottam el a villanyszerelő szakmát, mellette szereztem meg a villanyszerelő mesterlevelet, és az ő keze alól szabadultam fel. Örökké hálás maradok neki, kitartásra és szakmaszeretetre nevelt.

Édesapám után következett az első állami munkahelyem, mely Szegeden volt az ALÉP-nél 1972-ben, innen hívtak be a katonasághoz két évre, 1973-1975-ig. Leszerelésem után a szeghalmi TSZ-nél helyezkedtem el, ahol 1978-ig dolgoztam, majd ezt követően a budapesti Villanyszerelő ipari Vállalathoz kerültem, mint vezető villanyszerelő. Az első gondolatok itt kezdtek bennem érlelődni a saját vállalkozás megteremtéséhez. Nagyon elszánt voltam és a megvalósításnak 1982-ben jött el az ideje, azaz ekkor nyitottuk meg édesapámmal bérelt helyiségben, a pár négyzetméter alapterületű vízvezeték-szerelési szaküzletünket. 1989-től Layer Kft. néven működünk. Kezdeményezéseimről, haladásomról számos cikk jelent meg.” (A szerkesztő, aki Layer István osztálytársa volt, fontosnak tartja, hogy az eredményekről szóló egyik tudósítás egyes részletei itt és most újra megjelenjenek: „Kisipartól az ipari parkig”, Tóth László 2002.)

„A gyerekkori élmények feltüzelték benne a bizonyítási vágyat. Ez párosult azzal a mentalitással, amit otthonról hozott, hogy szülei mindig jobb életre törekedtek, s édesapja megállás nélkül dolgozott. Beállt hozzá, majd alkalmazottként helyezkedett el.”

Hogyan lett munkásból tőkés? – idézzünk ismét az említett cikkből:

„Az édesapa időközben nyugdíjba vonult, de nem tudott otthon ülni, s 1982-ben a menyével kis műszaki boltot nyitott. Ám a villamossági profil összeférhetetlen lett volna az akkor vezető villanyszerelőként dolgozó Layer István beosztásával, aki konzultált az ismerőseivel, hogy mivel lenne érdemes kereskedni. Kiderült, hogy vízvezeték-szerelvényekből komoly hiány mutatkozik. Később fűtési rendszereket és fürdőszoba berendezéseket is elkezdtek árulni, majd a fiú is felhagyott az alkalmazotti léttel, hogy minden energiáját az üzletnek szentelhesse.” Ahogy Layer István mondja: „a hiánygazdaságban könnyebb volt vállalkozni, s mindig munkált bennem egy akarat, hogy megépítem a magam birodalmát és lesz annyi pénzem, hogy megvalósíthassam az álmaimat.”

Fokozatosan haladtam előre, ezt a hiánygazdálkodás is nagyban segítette én ugyanis mindig figyelem az innovációs folyamatokat, s amikor nagy kereslet jelent meg a fürdőszoba -, fűtés korszerűsítési programok elindításakor, azonnal megjelentettem – a maximális kiszolgálást adó – kínálataimat.

A hiánygazdálkodás miatt könnyebb volt vállalkozni, s én mindenben „kiszolgáltam” a keresletet. Ment a szekér, főleg, hogy a rendszerváltáskor nagykereskedelmi tevékenységre is kaptam engedélyt. S mivel minden pénzt bennhagytam a vállalkozásban, hamarosan eljutottam az üzletház megépítéséig, és az irodaépület befejezéséig. Számos úttörő lépést tettünk a kereskedelemben is (pl. diszkont áruház), s eljutottunk az állami boltokhoz is. Nagy lépés volt a privatizációs folyamatban való részvétel (pl. Tüzép telep, 1991.)

A mai telephely 1993-ra alakult ki, így létrejött a kereskedelmi raktár – üzlet – irodaház hármasság.

A folyamatot a szerkesztő bemutatja az újságíró szemével is. Idézett írás:

Layer István „ipari parkról álmódott”. Két másik helyi vállalkozóval közösen az üresen álló volt pártházát is megvették. „Én már akkor is úgy gondoltam, hogy alakítsunk ki az épületben egy vállalkozói centrumot, amely étteremmel, tárgyalóteremmel, szállodai szobákkal vendégül láthatja a környékről érkező üzletembereket, mert ebben a későbbi ipari park alapját láttam.” – emlékszik vissza a vállalkozó.

Ő már akkor egy ipari parkról álmódott, ez vált élete fő céljává. „E projekt valóban olyan gazdaságfejlesztési programnak tekinthető, amely a helyi ipar megerősödését szolgálja, megteremtve az itteni lakosság biztos megélhetésének feltételeit. A város nem merete felvállalni ennek kockázatát.” - szövegi le az üzletember.

A vállalkozói karrier bemutatását fejezzük be egy 2012 végén megjelent cikk egy részletével. A „Születésnap csarnokavatás” című írás méltóan mutatja be Layer István vágyai, álmai beteljesülését.

„Szinte napra pontosan a harmincadik születésnap évfordulójával esett egybe a Layer Kft. egyik legnagyobb beruházásának átadása, mikor a 2760 m²-es, híddaruval ellátott, laikusok számára is szemmel szépek tetsző, korszerű üzemcsarnokot avattak fel.

A cég központi telephelyén, Szeghalmon, a kevesebb, mint tizennégy hónap alatt felépített gyártócsarnok három új üzletágnak nyúlt XXI. századi működési feltételt. A falai között koncentráltan helyezték el az acélszerkezet-gyártás és lemezmegmunkálás gépeit, az építőipari generál-kivitelezés vonzataként elindított műanyag és alumínium nyílászáró-gyártást, valamint a Layer Kft. munka-, építő és gépjárműparkjának üzemeltetését, karbantartását végző szerviz részleget....

A Layer Kft. három évtizedes működésére a tervszerű, egymásra épülő fejlesztések a jellemzők.

A Sárréti Ipari Park üzemeltetőjének hosszú távú célja olyan gazdasági, működési környezet kialakítása, mely a betelepülni szándékozó vállalkozások számára vonzó, költséghatékony és maximális technikai technológiai megoldásokat kínál.”

Érdemes visszatérni ahhoz a gondolathoz, hogy vajon mi motiválhat valakit egy ekkora teljesítményhez?

„Mindig úgy gondoltam, hogyha az ember nagyon akar valamit, s hisz abban (van hite), érzéke van hozzá, s nem érdekből akar feljutni a csúcsra, hanem saját belső értékei – erkölcsé szerint, s nem másokat sárba tiporva, sok erőt ad az önmegvalósítási vágyra épülő öntudata, nem adja fel. Én mindig szerettem a

kihívásokat, az akadályok megacéloztak, mindig le akartam küzdeni azokat, s az Édesapámtól tanultakra építve - nagy kitartással - elértem céljaimat. Mindig azon gondolkodtam, hogy még sikeresebben fogjak meg valamit, mert van a jónál jobb megoldás.

S, ha az a kérdés, hogy mi a fanatizmusom legfőbb hajtóereje, tudom: a „piszkos maszek” túl sok nyomot hagyott bennem. Haragszom a nem tisztességes emberekre.

Nekem van hitem, tudom, hogy létezik egy jobb jövő, én szűkebb közösségem, a sárréti – szeghalmi emberek szebb jövőjéért dolgozom. Érzéseim ide kötnek, lelkiismeretem szerint szülőföldem javára szeretném mindenemet fordítani.

Ha ez a hit, érzés, öntudat, erkölcs megvan, akkor az ember nagy dolgokra képes, boldoggá tudja tenni nagyobb közösségét is.

Amit én csinálók, azt nem csak magamért teszem. Be szeretném bizonyítani, van út arra, hogy az ember a Sárrét sivatagjában oázist építsen, becsületes munkával eredményt érjen el. De azt is tudom, hogy igazi eredményt csak közösséggel együtt tudunk felmutatni.

Az én építkezésem 30 év óta tudatos, saját cégemre építve teremtem meg a közösségi boldogságot. Úgy látom, hogy ebben a nagy építkezésben az egyszemélyi tulajdonú vállalkozás előnyös, bár – az ellendrukkerek miatt – nagyon nehéz valamennyi önálló elképzelést megvalósítani. Ennek ellenére én az egyéni terv szerinti megvalósítás híve vagyok.

S hogy látom a mai helyzetet? Nagyon rossz irányba ment el ez az ország, nem gyarapodott, hanem szegényedett, anyagiakban és erkölcsben is egyaránt. Én mindinkább úgy látom, hogy nem volt megtervezve a jövő. Az eddigi hatalmon levőkből egyik sem tudta, hogy mi a legfontosabb, nem törekedtek arra, hogy ez az ország összetartó,

független legyen. Hangsúlyozom, feltétlenül önfenntartó.”

Layer Istvánnak az okozza a legfőbb gondot, hogy sokaknak nem tetszik, amiért profit termelő cég tulajdonosaként közfeladatokat is magára vállal. Az Ipari Parkot jó néhányan Layer-parkként emlegetik, pedig Ő az önkormányzattal összefogva akart befektetőket hozni. Szerinte a kezdetekben jobban kellett volna lobbiznia „nem akarják elhinni, hogy egy privát vállalkozó úgy szeretne ténykedni, hogy az másoknak is jó legyen, azt gondolják, mindent a magam javára akarok fordítani.

Pedig nem lesz, aki tovább viszi a várost, ha a fiatalok elmennek innen, s a térség rezervátummá válik.” – idézi az említett cikket a domináns céggé fejlődött Layer Kft. tulajdonosa, s mosolyogva hozzáteszi: Tessedik nyomán tudom, hogy „az irigy szem mindent rosszul lát.”

„Nagyon fontos az új generációk nevelésének kérdése: sokkal többet kell foglalkozni az emberekkel, az emberek tanításával, a józan észre, kitartásra kell nevelni őket. A 21. század sokkal jobban felkészült nemzedékeket igényel! Mi – akik 30 év alatt bizonyítottunk – átvehető életfilozófiát és receptúrát tudunk nekik adni a jövő építéséhez. Azt vallom, hogy a valóságot kell tanítani, nem elméletet. A szakemberképzést meg kell változtatni. A hangsúlyt a gyakorlati képzésre kell helyezni, az elméletből csak annyit kell adni, amennyi a szakma alapjainak elsajátításához feltétlenül szükséges. Jó technikával három év alatt is meg lehet tanítani a szakmát.

Nem vagyok híve a tömeges képzésnek, mesterek mellett lehet jól megtanulni a szakmát. Sok gyakorlati képzőre lenne szükség, akik – mérnökök, szakmunkások, mesterek – gyakorlati próbapályán készítenék fel a jövő szakmunkásait. Meggyőződésem, hogy a magyar tanulók többsége kiváló szakember és sikeres üzletember lehet.

Miről is van szó?

„Bátorítom őket, merjenek álmodni, az álmodozás a jövőtervezés alapja. Legyen élő, fejlesztethető jövőképük. Ki kell alakítani bennük a jövő eltervezésének készségét, igényt a dolgok természetének megismerésére. Ki kell alakítani a modellváltási, s a sikertelenség elismerésének (és felhasználásának) képességét. Építeni a lehetséges feltételeinek megismerésével és – saját energiaforrásokra támaszkodó – takarékos gazdálkodással lehet.

Összefoglalva: magasabb szintű filozófiához kell juttatni a jövő nemzedékeit, hogy megértsék, mitől van a növekedés. S akkor a Sárrét Szilícium-völgy lehet. Azzá tehetik az új szellemiségű itteni emberek, kialakul mindenkiben a hit: meg tudom csinálni!

Rendkívül fontos megtalálni, hogy az itteni embereket hogyan lehet a pozitív gondolkodás felé elmozdítani, tartósan lelkesíteni. Pesszimizmussal, negatív gondolkodással nem lehet előre menni. Vissza kell hozni a lelkiismeret meghatározó szerepét is, s nem gyűlölni, hanem megérteni és tisztelni kell a másik embert, a más embert.

Én mindezekben hiszek! Nincs még egyszer 30 év a bizonyításra.

Fürj Zoltán, (történész, CSc): „... minden vasárnap lement Szeghalomra prédikálni...”²

Tildy Zoltán szeghalmi lelkipásztorsága

Talán a az legtermészetesebbnek tűnő dolog, ha a szeghalmi református lelkipásztor minden vasárnap prédikál abban a templomban, ahova megválasztották lelkésznek, s az a kivételes alkalom, amikor nem a gyülekezete körében tölti a vasárnapi istentisztelet idejét. Itt, ebből a megfogalmazásból pedig arról értesülünk, hogy a vasárnap az a kivételes alkalom, amikor Tildy Zoltán mindig Szeghalmon tartózkodik, és ott prédikál. A képviselővé választott, a pártvezető lelkipásztor ugyanis idejének jelentős részét Budapesten töltötte, de arra mindig nagyon vigyázott, hogy a vasárnapot gyülekezete tagjai között töltsse, ha máskor nem, hát a vasárnapi istentiszteleten ő prédikáljon. — Ezért közszereplései között legfontosabb feladatának tekintette, hogy „... minden vasárnap lement Szeghalomra prédikálni...” — fogalmazta meg fia ezt a választ azoknak a német katonáknak, akik őt keresték.

Ebben a tanulmányban arra teszünk kísérletet, hogy nyomon kövessük azt a időszakot, amely Tildy Zoltán lelkészi pályájának utolsó, parlamenti politizálásának, politikusi szerepvállalásának első szakaszát jelenti, s amely Szeghalomhoz köti. Még akkor is igaznak tartjuk e gondolatokat, ha egyetértünk azzal, amit beosztott lelkésztársa, későbbi utódja fogalmazott meg Tildy Szeghalomra kerüléséről és képviselővé választásáról. „Tildy Zoltán e képviselőválasztás előtt két évvel került Szeghalomra. Meghívás útján lett a szeghalmi református egyház lelkésze. Nem vitatható, hogy akik az ő lelkésszé való meghívását keresztülvitték, őt elsősorban, mint politikust, és mint politikai szónokot ismerték, mivel a szeghalmi egyház presbiterei és hívei nagy többséggel a Független Kisgazdapárt tagjai voltak. Rövid idő alatt átvette az irányítást a község életében is és a községi előljáráóság és képviselőtestület tagjai közé is választatott be munkásokat, kisiparosokat, kisparasztokat is. A szeghalmi példát a szomszéd községek is követték.”³ Tény: Tildy Zoltánt nem az egyházi, hanem a politikai élet kötötte Békés megyéhez, a Viharsarokhoz. A véletlen helyzet hozta úgy, hogy éppen Szeghalmon lett lelkipásztor. A

² Haas György: Diktatúrák árnyékában. Tildy Zoltán élete. Magyar Napló, 2000. 53.

³ Cs. Szabó Lajos: Képviselőválasztás és Móricz Zsigmond Szeghalmon a harmincas években. Békési Élet, 1989/4. sz. 306. p.

szeghalmi gyülekezetbe történő meghívásában nyilvánvalóan az egyházmegye és az egyházkerület vezetése játszott kiemelkedő szerepet.

Tildy Zoltán szeghalmi évei a szakirodalomban

Tildy életében mind az évek számában, mind politikai jelentőségében kiemelkedik az a közel másfél évtized, amit Szeghalmon, a településen és a gyülekezetben lelkészként töltött. Ezekben az években vált a már ismert pártpolitikus országos jelentőségű politikussá. Tildy Zoltán református lelképásztor, a kisgazdapárt alapító tagja, vezető politikusa, miniszterelnök, köztársasági elnök, az 1956-os forradalom vezető személyiségének élete hosszú időn keresztül szinte tabu témának számított. Az ötvenes, hatvanas években Szeghalmon — utolsó lelkési szolgálatának helye — még csak szóba sem került a neve. A közéletből a politika a nevét is száműzte, feledésre ítélte, csak a tudomány nagyon szűkre szabott mezsgyéjén engedte tevékenységének bemutatását. Jellemző, hogy a Péter András Gimnázium tanárai, akik mindig oly büszkék voltak történelmi múltjukra, elődeikre, azok a '60-as évek végén meg sem említették Tildy Zoltán nevét, történelmi szerepét. A diákok jelentős részének fogalma sem volt arról, hogy Magyarország egykori miniszterelnöke, a Magyar Köztársaság elnöke volt a gimnáziumot fenntartó gyülekezet lelkészelnöke. Mikor 1966-ban a szeghalmi gimnázium tanulója lettem, a hatalom még a forradalom tizedik évfordulójának esetleges megünneplésétől rettegett, s rettegett a megtorlástól a társadalom szűkebb-tágabb közössége. Amiről nem volt ildomos beszélni, arról nem beszélt. Ilyen módon nem volt ildomos Tildy Zoltánról beszélni, aki majd egy évtizednyi házi őrizet után szerepet vállal a forradalom idején, államminiszter a Nagy Imre-kormányban, aminek „jutalma” börtönbüntetés lett. Bár 1961-ben meghalt, de a halála sem tette oldottabbá, fesztelenebbé körülötte a levegőt. A parókia, a templom szomszédságában, a kollégiumban élve, szinte semmit sem tudtunk Tildy Zoltánról, legfeljebb családi körben esett róla szó. Nekem nagyapám mesélt szerepéről, Szabó Pállal való kapcsolatáról, az író könyveinek megjelenésében játszott szerepéről. Négy év alatt még csak véletlenségből sem hallottam Tildy Zoltánról a gimnáziumban, ez nem másokat minősít, csak a kort jellemzi. Ott és akkor feledésre ítéltetett a lelkész-politikus.

Történelmi szerepét feldolgozó munkák megírására a '70-es évek végétől jött el az idő. Szeghalom történelméről, néprajzáról és földrajzáról szóló könyvben Vigh Károly elemzi Tildy Zoltán életútját.⁴ A

⁴ Tildy Zoltán életútja (1889-1961). Szeghalom. Történelmi, néprajzi és földrajzi tanulmányok. Szerkesztette: Miklya Jenő – Szabó Ferenc. Szeghalom, 1979. 329-415.

szerző több mint egy évtizeddel később ezt a munkáját a Tevan könyvkiadónál önálló kötetként jelentette meg.⁵

A kisgazdapárt történetét szisztematikusan feldolgozó munkákban foglalkoznak politikai szerepvállalásával, életével.⁶ Természetesen voltak olyanok is, akik írtak Tildy Zoltánról, s reánézve kevésbé hízelgő gondolatokat fogalmaztak meg. Ezek a munkák külföldön jelentek meg, itthon az interneten terjednek.⁷ A rendszerváltás folyamatában, majd a folyamat lezárulása után elkezdődtek azoknak a munkáknak a publikálása, amelyek egyre teljesebben, egyre inkább a történelmi hűségnek megfelelően mutatják be a lelkészpolitikust. Így a már idézett Haas György és Rácz Erzsébet⁸ munkájára gondolunk. Az utóbbi munka szerzője Tildy Zoltán személyi titkáráként vezetett naplót, és jegyezte le a fontosabb eseményeket a miniszterelnök és a köztársasági elnök környezetében. Rácz Erzsébet Rácz Endre budapesti református lelkész felesége, Tildy a fasizmus tobzódása idején, négy hónapon keresztül bujkált lakásukon, erdélyi menekültként, Nagy Lajos néven. Szeghalmi időszakának, a napló műfaji jellegéből, de időkeretéből adódóan sem sok teret szán a szerző, csak megemlíti a gyülekezettől való búcsút, illetve említést tesz arról a kellemetlenségről, ami vasútállomáson érte búcsúztatásakor.

Curriculum vitae

A lelkési törzskönyvi lap szerinti életrajz

Az életrajzi adatok a szeghalmi lelkési állás betöltésekor kerülnek törzskönyvi lap kitöltése során a tiszántúli egyházkerület nyilvántartásába. Az egyházkerületi formanyomtatvány sajátkezü kitöltése során a lelkész általa fontosnak tartott adatok kiemelése, felsorolása van benne. Törzskönyvi lapját 1938. december 27-én töltötte ki. A békés-bánáti egyházmegye esperese, Harsányi Pál igazolta december 29-én, Gyulán.

„1.Érettségi vizsgát hol, mely tanintézetben, mikor, milyen eredménnyel tett?

Selmecbányán, Ev. Lyceumi főgimn. Jó. 1911-ben.

⁵ Vigh Károly: Tildy Zoltán életútja. Tevan Kiadó. Békéscsaba, 1991

⁶ Vida István: A Független Kisgazdapárt politikája 1944-1948 Bp. 1976.; Balogh Sándor: Parlamenti és pártharcok Magyarországon, 1945-1947. Bp. 1975.; Balogh Sándor – Izsák Lajos : Pártok és pártprogramok Magyarországon 1944-1948. Bp. 1977. stb.

⁷ Marschalkó Lajos - Fiala Ferenc: Vádoló bitófák II.

⁸ Feljegyzések a vihar kapujában. Emlékezés Tildy Zoltánra. A Ráday Gyűjtemény tanulmányai. 6. Budapest, 1995.

2. Theologiai tanulmányait hol és mikor végezte?

Pápán 1911-12 — 1914-15 tanévekben.

3. Felszentelésének helye és ideje:

Pápán 1920 szeptemberében

4. Egyéb főiskolai végzettsége: —

5. Külföldi tanulmányokat hol és mikor végzett?

Belfast-ban, az ulsteri ref. egyházak által fenntartott Assembly 'College'-ban 1913-14 tanévben.

6. Nyelvismerete: angol.

7 Nem lelkeszi szolgálatának minősége, helye és ideje:

h. tanár a pápai főgimnáziumban 1915 húsvétjától az év végéig.

8. Közéleti szolgálatai, megbízatásai:

országgyűlési képviselő 1936. dec. 27. óta. Békés vármegye törv. hat. Biz. Tagja, az orsz. Családvédelmi Szöv. Szakosztályi társelnöke, — Tildy kézírásától eltérő írással beírva — miniszterelnök, majd 1946. febr. 1. óta köztársasági elnök.

9. Irodalmi munkássága:

A Keresztény Család ref. Néplapot szerkesztette 10 éven át. Jézus feltámadása c. theol. tanulmány, Robertson és Hastings – fordítások, számos apróbb szépirodalmi és vallásos írás önálló kiadványokban és lapokban. Cikkek politikai lapokban. Főmunkatársa a Ref. Igehirdetőnek és Téli Újságnak.”

Első lelkészképesítő vizsgáját Pápán, 1915 júniusában jeles eredménnyel, a második lelkészképesítő vizsgáját szintén Pápán és jeles eredménnyel tette. Szolgálati helyei,

Segédlelkészként Szenna 1916. január 1. -1919. március 15.

„Rendes lelkész Orci, 1919. márc. 18.-1921. nov. 12.

Tahitótfalu, 1921. nov. 12. – 1929. szept. 1.

A Magyar Traktátus Társ. ig. lelkésze Budapest, 1930. szept. 1.-1933. február 12.

Rendes lelkész Szeghalom, 1933. február 12.”

Egyházmegyei tisztségei: tanácsbíró a pesti egyházmegyében 1929-től 1933-ig. Egyházkerületi képviselő a tiszántúli egyházkerületben 1936-tól.⁹

Tildy politikai szerepvállalása Szeghalom környékén, ismertsége a régióban

A Kisgazdapárt megalakulása

A fiatal, pályakezdő lelkész indulása sokkal inkább egy, az irodalom felé

⁹ TtREL I. 1. i. 2.

hajló, semmint a politikai pálya felé mutató ívet ír le, jelzi ezt a Jézus feltámadása c. 1916-ban megjelent munkája, majd fordításai. Tildy azonban lelkészi szolgálata során egyre inkább megismeri a parasztság sanyarú sorsát, és egyre inkább elkötelezettjévé válik annak a küzdelemnek, amely célja a parasztság kiemelése ebből a kilátástalan és kiábrándító helyzetéből. Ennek a szolgálatnak az útját leginkább a politikai életben találta meg. Pártalapításon keresztül vezet ez az út, de még elsőszámú vezérszerep nélkül. Az 1920-as évek végén egyértelmű igény fogalmazódott meg a paraszti társadalommal szimpatizáló értelmiségiek, gazdálkodók körében a parasztság politikai képviselőlet ellátó politikai párt alakítása iránt. A Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt 1930. október 12-én alakult meg a békési népgyűlésen.

A pártalapítás, a pártszervezés folyamata évek hosszú sorát emésztette fel, a parasztság sorsa pedig ez alatt egyre rosszabb lett. „A falu népe borzalmas helyzetben van. A búza ára a termelési költségek alá esett, és ezen, Bethlen csodaszere, a boletta sem segít... Nincs értéke a szemes terményeknek és nincs ára a mezőgazdasági melléktermékeknek sem.”¹⁰ Gaal Gaszton jellemezte így a gazdasági helyzetet. A Békés megyei Mezőberényben fogalmazódott meg egy program, amely az ellenzéki kisgazda mozgalom első öntudatos jelentkezése. Ugyanebben az időben a Dunántúlon, Tolna megyében, Felsőnyéken hasonló kezdeményezések tanúi vagyunk. Budapesten Tildy Zoltán kiadta a Magyarföld című újságját, amelyben mély megértéssel, empátiával fordult a parasztság problémái felé. Újságja — „A 'Magyarföld' fákllyája lett a falusi nép új felemelkedését szolgáló mozgalomnak.”¹¹ A Pesti Hírlap hasábjain Nagy Ferenc baranyai kisgazda foglalkozott a falusi lakosság kérdéseivel. „Mély gazdaöntudattal telített, a mezőgazdaság nehézségeivel a felelősség és a szakértelem hangján foglalkozó, igaz népszerűtetet arasztó cikkei és állásfoglalásai az egész országban élénk visszhangra találtak.”¹²Tildy és Nagy Ferenc a szétágazó mozgalmakba egységet kívánt vinni. 1930. január 20-án kezdődött, és négy napig tartott a felsőnyéki gazdaggyűlés, amelyen a kisgazda szellemű politikai erők voltak jelen. Tildy és Nagy Ferenc Mezőberénybe is ellátogatott, ahol a helyi gazdákkal megbeszélték a felsőnyéki programot és elhatározták, hogy elkezdik az országos pártpropagandát, ennek irányítását Tildy Zoltánra bízták. 1930 márciusában Budapesten a Sylveszter Nyomdában összeült 30 vidéki megbízott, akik kimondták, hogy kisgazdapártot alapítanak, a párt független, mert nem a

¹⁰ Pártunk harca a demokráciáért. A Független Kisgazda- Földmunkás- és Polgári Párt története. Szerkesztették: Dr. Dömötör László – Szilágyi István Budapest 15.

¹¹ u. o. 17.

¹² u. o. 17.

kormányprogramot képviseli. Májusban Pécsen, júniusban Derecskén tartottak gyűlést a kisgazdák. 1930. október 12-én Békésen elfogadták a kisgazdapárt végleges programját. S felállt a párt vezetése is. Tildy Zoltán alelnök, Nagy Ferenc országos főtitkár lett, de ott volt a választmányban Gönczy Béla vésztői lelkész is,¹³ akit a békés-bánati egyházmegye és a tiszántúli kerület egyre meghatározóbb jelentőségű személyiségeként tartanak nyilván. 1946-ban a párt zászlóbontásának 16. évfordulóján, Békésen tartott értekezletről írják: „A Kisgazdapárt bölcsője ringott ebben a nagy alföldi községben...”¹⁴ Véljük, hogy itt vetik meg az alapját annak is, hogy Tildy Zoltán kisgazda politikus, mint lelkész Békés megyébe, a békés-bánati egyházmegyébe került.

A lelkészi szolgálat, a pártépítés, a politikai tevékenység mellett szinte ugyanolyan fontos szerep jutott Tildy Zoltán életében annak az irodalmi tevékenységnek, amely a nép tájékoztatását, műveltségi színvonalának emelését, a népi tehetségek támogatását szolgálta. Ebben a folyamatban igen jó szolgálatot tettek azok a lapok, amelyeket szerkesztett, amelyekben a lelkészpolitikus publikált, illetve jelentősek azok az irodalmi, szépirodalmi munkák, amelyeket a nép lelki, kulturális épülése érdekében írt. Fontos, a református egyházi sajtó- és kiadóvállalati, művelődés- és egyházpolitikai szempontból jelentős az a tevékenység, amit Tildy folytatott, egyben jelzi azokat a lehetőségeket és korlátokat, amelyek meghatározták életét. Haas György szerint ifj. Tildy Zoltán az apja és apósa Bereczky Albert vállalkozói képességéről, anyagi haszonszerzéséről nem sok pozitív dolgot tudott elmondani. Azt a szerepet, azt a vállalkozói, értékteremtő mentalitást, amit betöltött, és amit megjelenített Tildy, azt jól szemlélteti Csekés Béla, Egyházi irodalmunk és problémái c. cikkének a Sylvester Nyomda létrejöttéről szóló értékelése. „A Sylvester a Keresztény Családból nőtt ki... A lap hamar emelkedő példányszáma kedvező kilátással kecsegtetett egy olyan vállalkozásra, amely saját nyomdájában állíthatta elő a lapot, s így röviddel később Tahitótfaluban Tildy Zoltán ottani lelkész egészen kicsi, kezdetleges gépekkel felszerelt falusi nyomdát létesített. A nyomdából lassan könyvkiadó-vállalat fejlődött ki, mely főképpen traktátusok kiadásával foglalkozott. 1927-ben már nagyobb arányú magánvállalkozás volt, 1928-29 telén, mikor a református napilap kiadásának terve a Keresztény Család példányszámának rohamos emelkedésével, s Hit és Szolgálat mozgalom, valamint a református nagygyűlések sikerével egyre kecsegtetőbb formát öltött, a vállalt beköltözött a Filadelfia Diakonissza Intézet új budapesti székházába és

¹³ u. o. 19-20.

¹⁴ u. o. 214.

részvénytársasági keretet vett fel. Az új részvénytársaság megalakulása a legrosszabb időben történt...” A kibontakozó és egyre elmélyülő gazdasági válság megakadályozta a fejlődést, illuzórikussá váltak a számítások, nem tudták fedezni a túlzottan bizonyult kiadásokat. A részvénytársaság „a 150 000 pengős részvénytőkéje mellett 1931-re tartozásai megközelítették a 300 000 pengőt.” A szanalás elkerülhetetlenné vált.¹⁵ Ez a bukás nagymértékben hozzájárulhatott ahhoz, hogy az ambícióiban jelentősebb feladatokat maga elé tűző Tildy egy vidéki, viharsarki település lelkészi szolgálatát elvállalja. Láttuk: eddig a főváros felé veszi az irányt az a mozgás, amelyet leír lelkészi szerepvállalása, itt és ekkor veszi az irányt Szeghalom felé.

Ez a rövid kis epizód bemutatása is jelzi mindazokat az értékeket, amelyekkel Tildy Zoltán rendelkezett, ugyanakkor felvillantja azokat a veszélyeket, buktatókat, amelyekről fia is említést tett. Kevésbé a számok, a racionalitás határozzák meg gazdasági vállalkozása kereteit, hanem sokkal inkább a nemes célok motiválják tevékenységének mozgatórugóit.

Tildy Zoltán meghívása Szeghalomra lelkésznek

Hogyan és miért került, miért hívták meg Tildy Zoltánt szeghalmi lelkésznek? A levéltári források a hogyan kérdésre egyértelmű választ adnak, a miértekre már kevésbé adnak feleletet. Itt a levéltári források utalásaira, illetve visszaemlékezésekre vagyunk kénytelenek támaszkodni. Jellemző, hogy a gyülekezetnek s magának Tildynek vajmi kevés irata maradt fenn, mert az 1944. évi őszi események megtizedelték a lelkész iratanyagát, ismereteim szerint a harci, katonai események elpusztították, a sorozatos költözés pedig szinte teljes mértékben megsemmisítette a családi iratanyagot.

Ezért másodlagos forrásokra vagyunk utalva. Fehér Lajos, Így történt című visszaemlékezésében a következőket írja: „Elődjének váratlan halála után az egyház választói két nagy és több kisebb pártra oszlottak. A választást megelőző napokban már olyan éles volt a harc, attól lehetett tartani, bármilyen eredménnyel is jár a választás, a kisebbségben maradt egyháztagek, a szomszédos Füzessgyarmat reformátusai egy részének példájára, a szeghalmiak egy része is kiválik az egyházból, és külön egyházat alapítanak.

Ilyen előzmények után érlelődött meg az egyház vezetőiben az a gondolat, hogy keresnek egy országos hírű, kiváló lelkészt, akinek meghívásával az egyház szétszakadását megelőzni remélték. Így állapodtak meg Tildy Zoltán személyében, aki abban az időben

¹⁵ Csekes Béla: Egyházi irodalmunk és problémái. Református Világszemle, 1937. augusztus 4. sz. 149-150.

Budapesten élt, lelkészi állást nem töltött be. Ez a megállapodás nem volt nehéz, mivel Szeghalomnak és környékének lakói nagy többségben a Független Kisgazda Párt tagjai voltak. Tildy országos hírnevét, kiváló emberi tulajdonságait, szónoki képességeit már hírből ismerték a szeghalmiak.¹⁶ Fehér Lajos forrása Futó József elemi iskolai igazgató, aki az egyház presbitere, Tildy bizalmi embere, s fő kortese az 1935. évi választásokon. A Futó József által megírt visszaemlékezést maga a szerző juttatta el az 1963-as országgyűlési választások során az akkor a szeghalmi kerületben induló Fehér Lajosnak.¹⁷ A forrás ebből adódóan hitelesnek tekinthető.

A lelkészi meghívás történetét egy másik szerző hasonlóképpen írja le. Vigh Károly a következőképpen jellemzi a helyzetet: „Tildynek ezért jól jött, hogy Papp Lajos halálával megüresedett a szeghalmi parókia. Tildy meghívása előtt az egyházközség választói a jelölt személyét illetően két nagy és több kisebb pártra oszlottak. A harc annyira kiéleződött az egyes csoportok között, hogy attól kellett tartani: szakadásra kerül a sor a gyülekezetben belül és a kisebbségben maradtak — a szomszédos fűzesgyarmatiak példájára — kiválnak az egyházközségből, külön egyházközséget alapítanak. Ilyen előzmények után Koppány Kálmán jegyző javaslatára érlelődött meg a gyülekezet vezetőiben a gondolat, hogy idegenből kell papot hozatni, mégpedig egy országos hírű, kiváló lelkészt, akinek a meghívásával az egyházat fenyegető szakadást elkerülni remélték. Így állapotok meg Tildy Zoltán személyében, akit a zömmel kisgazdapárti politikai érzelmű szeghalmiak jól ismertek és tiszteltek.”¹⁸ Kérdés természetesen az: szükségszerűen van-e belső válság a gyülekezetben csak azért, mert hirtelen meghal a lelkész, illetve szükségszerűen akarnak-e azonnal egy új, más gyülekezetből hívott lelkészt választani? Ha mindkét kérdésre is igen a válasz, akkor sem életszerű az a reakció, ami azzal jár együtt, hogy az fogalmazódjon meg: el akarnak szakadni az egyháztól, és egy új, jellemben, hitvallásában más gyülekezetet szándékoznak alakítani, egy másik egyházhoz akarnak csatlakozni azok, akiknek az akarata nem érvényesül. A lelkészválasztás, ha nincs egy arra egyedül érdemes potenciális pályázó — egy ilyen nagy, több lelkészt foglalkoztató gyülekezetben, mint a szeghalmi — a gyülekezetben, nincs ott helyben az az utód, aki természetes módon tölti be, veszi át a vezető lelkészi pozíciót, akkor ez minden esetben megosztja a gyülekezetet. A hivatkozott szomszéd település, a fűzesgyarmatiak esete nem egyedülálló, Kocsordon hasonló eset fordult elő, de a problémák ilyen módon való

¹⁶ Fehér Lajos: Így történt. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1979. 53-54.

¹⁷ Uo. 52.

¹⁸ Szeghalom i.m. 352.

megoldása ritka, kivételszámba megy. A lelkészválasztás eseményének oly módon való megjelenítése, mint a gyülekezet szakadását előidéző ok a nyomatékot emeli Tildy mellett, s nem az okot jeleníti meg. Tildyt az egyházmegye vezetése, mint politikust és mint lelkészt szándékozott a megyébe hozni.

Szeghalmon is, mint másutt, természetes számos olyan ok volt lehetséges, amely mélyen megosztotta a gyülekezetet. Belső feszültséget tükröznek azok, a levéltárban fellelhető dokumentumok, amelyek az iskolaigazgató választása és személye körüli helyzetet mutatják be. Az új igazgató választása nyilvánvalóan önmagában nem oldotta volna meg a helyzetet, a rendezéshez egy erőskezű, határozott lelkészelnökre volt szükség¹⁹. A problémák súlyossága ösztönözte a jegyzőt, hogy felvesse a lelkészi meghívás szükségességét, ami a lehető leggyorsabb módját kínálta a lelkészválasztásnak. Az már hogy ki legyen a meghívandó személy, aki korban, tekintélyben, betöltött pozícióban a Tiszántúl egyik legnagyobb falusi gyülekezetének megfelel, az már túlmutat az egyházközség, a gyülekezeti tagok horizontján.²⁰ A meghívásra érdemesnek méltatott személy kijelölésében már az egyházmegye vezetői is szerepet játszhattak, akik jól ismerték Tildy Zoltánt, s aki éppen gyülekezeten kívüli lelkész volt. S végül abban, hogy Tildy legyen a meghívott személy, már egy országos ismertségnek örvendő politikus, egyre nagyobb befolyást szerző párt vezető személyisége az egész református egyház, legalábbis a tiszántúli kerület vezetőinek elképzeléseivel összhangban kellett lennie. Egyet kellett ezzel értenie az egyház ekkor politikai értelemben is meghatározó nagy hatású vezetőjének, Baltázár Dezsőnek. A püspök elképzeléseivel nem ütközött

¹⁹ A volt iskolaigazgató összeférhetlenségére utalnak azok az iratok, amelyek az igazgató választásról szólnak, az egyházmegyei főjegyző jó szándékú közvetítésének sikertelenségét mutatják, hogy még a lelkészválasztás előtt új igazgatót választanak. S a régi igazgató összeférhetlenségét jelzi, hogy minden úton-módon azon van, hogy Tildy ellen hangolja a gyülekezetet. Jelentős számú aláírást képes összegyűjteni, legyen az lelkészi jövedelem, legyen az a parókia vízvezetékének bővítése stb. képes bármilyen kérdésben mozgósítani a gyülekezet egy jelentős csoportját. A helyzet az évek során odáig fajult, hogy eljárás indult gondnokság alá helyezésére. E tárgyban kér véleményt az esperes dr. Benedek Lászlótól, a debreceni orvostudományi egyetem illetékes professzorától a volt iskolaigazgató elme állapotának megállapítása céljából. Tette mindezt az igazgató feleségének, illetve a gimnázium igazgatójának kérésére. TtREL I. 29. b. 177. d.; TtREL I. 29. b. 1932 14. d.; TtREL I. 29. b. 1933 14. d.

²⁰ A gyülekezeti tagok egyébként is könnyen befolyásolhatók. Gönczy Béla vésztői lelkész, ekkor már esperesként írja 1945. október 5-én Révész püspöknek szóló jelentésében egy teljesen más ügyben - ekkor már Tildy helyettesítéséről van szó, amely ügyben a presbiterek aláírást gyűjtöttek -: „Én ezekre, az aláírásokra nem sokat adok. Nincs itt az Alföldön olyan egyházközség, amelyikben bármilyen célokra bármelyik segédlelkész érdekében aláírásokat ne lehetne gyűjteni. Felháborodás csak akkor van, hogyha valaki áll a háta megett, aki ezt csinálja.” Majd úgy folytatta, hogy itt, Szeghalmon is világosan kirajzolódnak azok az erőcsoportok, amelyek a presbitériumot mozgatják. TtREL I. 29. b. 17. 1945.

az, ha egy politikus, egy politikai párt tagja vezető szerepet tölt be az egyházban, legyen az egyházi vagy világi jellegű szerep, és az sem zavarta a püspököt, ha éppen ellenzéki párt tagjáról volt szó. Ahogyan Kiss Ferenc megfogalmazta, a Baltazár-i szellemiség lényege nem a politikai hovatarozás, hanem a személy megfelelő volta, az egyházi funkcióra való alkalmassága. Tehát nem azért kaphattak szerepet az egyházban a politikusok, mert politika terén jelentős szerepet játszottak, hanem azért, mert emberi kvalitásaik alkalmassá tették a kiszemelt személyeket az egyházi szerepre.²¹

A lelkési állás megüresedése 1932 nyarán mind Szeghalom, mind Tildy életében fordulópontot jelentett Papp Lajos lelkész hirtelen halála. Ezt követően 1932. július 17-én Harsányi Pál esperes elnöklete alatt ülésezett a presbitérium, s a lelkész halála utáni teendőkről intézkedtek. A jegyzőkönyvi kivonat szerint: „Buzgó és a vergődő szívek érzelmeit tolmácsoló ima után nagytiszteletű esperes úr az emlékezet szárnyain visszaszáll az ezelőtt félévvel megtartott canonica visitációra. Akkor örömmel jött, hogy egy nagy ekléziának ügyeit megvizsgálván reménységet nyújtson a jövőre. Ki gondolta volna akkor, hogy most úgy gyűlünk össze, hogy szíveinket borongás járja át, hogy az ember élete a fűhöz hasonló: reggel virágozik, s este megszárad. És most aránylag fiatalon elhunyt lelkészét siratja a presbitérium. Isten sokszor mennydörgéssel, sokszor pedig áldásban szól hozzánk. Ez a döbbenetes gyász mindenkit megindít, ez emlékeztessen arra, hogy csak a szeretet az, mely életet ad.” Ezekkel a szavakkal kezdte imáját, ölelte keblére a presbitériumot az esperes. Mindezek után rátért jövetele céljára. Bejelentette, hogy az egyházi törvényi előírás szerint nyolc nap áll rendelkezésére az intézkedések megtételére. Ezeket az intézkedéseket jött most megtenni. Az E. T. II. t. c. 6. §. a pontja a következőket írja elő: „késelem nélkül intézkedik a szükséges leltározás, úgymint: az egyházközség fekvő javainak, anya- és jegyzőkönyveinek, okiratainak, szentedényeinek, pénzeinek és egyéb ingóságainak leltár szerinti számbavételére, esetleg összeírására, további gondozása és ellenőrzése

²¹ Kiss Ferenc: Veszedelemes úton. A tiszántúli egyházkerületi főjegyzői választás elvi kérdéséhez. Bizalmas levél lelkésztestvéreimhez. TtREL I. 29. b.14.. Kiss Ferenc a következőket írja: „Nagynevű volt püspökünk egyházkormányzati gyakorlata az volt, hogy minden külső körülménytől eltekintve a különböző állásokra az embereket úgy válogassa ki, amint őket az egyház szolgálatába bevonásra alkalmasnak és szükségesnek ítélte, azért nem tekintette senkinél előnynek, viszont hátránynak sem az illető pártállását. Vezérségre állította a NEP élharcos főispánt, noha maga nem tartozott a párthoz s utat nyitott az ellenzék kiválóságainak, bár közéjük sem tartozott. Azt nézte egyedül, hogy az illetőnek helye van az egyházkormányzati testületekben, s a közügy javát fogja látni munkába állításának.” Néhány héttel a „nagy vezér halála után ezzel a 'Baltazár-szellem'-nek bélyegzett irányzattal” szemben egy új irányzat nyert teret, ami a főgondnok nevéhez fűződik, a politikai nézet lett döntő mozzanattá.

iránt.” Az egyházközség gondnokát és a segédlelkészt bízta meg a feladatok ellátásával és az esperesi hivatalba való betérjesztéssel. A II. t. c. 6. §. b. pontja a következőket mondja: „elrendeli a lelkészi fizetés netáni hátralékainak beszedését, halálozás esetén az elhalt lelkész özvegye és árvái kielégítését, vagy követeléseik biztosítását a kegyeleti időre nézve, az egyházközséget a törvény, illetve az átmenetileg rendelkező egyházkerületi szabályok megtartására utasítja”.²²

Az esperes megállapította, hogy a „kegyeleti év augusztus 1-jétől 6 hónapon 1933. évi január hó 31-ig tart. Az új lelkész fizetése február hó 1-jétől fog kezdődni.” A július havi bér kifizetésére utasította a gondnokot, s augusztus 1-jétől hat hónapon át a havi bér folyósítását rendelte el, továbbá rendelkezett a gabona, tűzifa, a só járandóság, valamint a földjavadalom és a stóla díjak kifizetéséről. „A stóla javadalom is teljes egészében az özvegyé a félévi kegyeleti időre.” — szól a jegyzőkönyvi kivonat szövege.²³

Az esperes az egyházi törvények ismertetése során jelzi, hogy az egyházi szolgálat ideiglenes ellátása érdekében intézkedik helyettesítő lelkész beállításáról. Ilyen esetben a „segédlelkészek lehetőleg szolgálati idősebségök sorrendjében alkalmazandók.” Az esperes azért, hogy minél kisebb anyagi megterhelést jelentsen a helyettesítő lelkész beállítása, a helyben lakó Baka Béla reálgimnáziumi vallásánárt szándékozik megbízni a teendőik ellátásával. Mivel ő távol van a településtől ezért a helyettes lelkész feladata a vasárnapi és a hétköznapi istentiszteleti alkalmakon való szolgálat, illetve a temetések végzése. A sacramentumok kiszolgálására nem jogosult, ezért kéri, hogy a keresztelekeket egy napra tegyék és azt a szolgálatot a vésztői lelkész fogja elvégezni.²⁴

Az egyházi törvény az esperes feladatának tekinti a fizetés, „a díjlevél csonkítatlan” fenntartását, amely továbbra is áll „lakásból, lelkészi földjavadalomból, készpénzből, tűzifa járandóságból, só váltságból, esketési stóla váltságból, gabonából, mindezek változatlanul maradnak a ma érvényes kiszolgáltatás módja szerint.”²⁵Az esperes kéri ennek pontos kimutatását.

A presbitérium elfogadta az esperes azon előterjesztését, aminek értelmében az özvegy és az árvák számára kért még kedvezményt, a parókia átmeneti használatát illetően, amit a presbitérium szintén megszavazott. Az esperes indítványára az elhunyt lelkészt saját halottjának tekinti a presbitérium, „a temetésével felmerült

²² TtREL I. 29. i. 177.

²³ TtREL I. 29. i. 177.

²⁴ TtREL I. 29. i. 177.

²⁵ TtREL I. 29. i. 177.

készkiadásokat magára vállalja és gondnoki pénztárból kiutalja. A gyászistentiszteletet templomban esperes úr fogja végezni, míg a temetőben valamelyik szomszéd lelkipásztor.”²⁶

1932. július 28-án kelt, a július 31-ére, vasárnap 16 órára összehívott presbiteri ülés meghívó levele, amelyben arról értesülhetünk, hogy a gyűlés tárgysorozatának 3. pontjába felvette Ambrúzs Lajos és társai beadványát, amelyben „a lelkészi állásnak meghívás útján” történő betöltését javasolják. A presbiteri ülés meghívóját Gönczi Béla vésztői lelkész, mint „beszolgáló lelkész” írta alá.²⁷ A kézbesítő ívet, amelyet minden presbiter (54 presbiter) aláírt, július 30-án adták be a lelkészi hivatalba reggel 9 órakor.

A presbiteri ülés 111. szám alatti jegyzőkönyvi kivonata szerint felolvasták Ambrúzs Lajos és társainak kérelmét, amit „az üresedésben levő lelkészi állásnak Tildy Zoltán volt tahitótfalusi lelkész meghívása útján leendő betöltése tárgyában” írtak. Névszerinti szavazást rendeltek el, a szavazás eredménye 29 igen és 7 nem. Az 53/54 tagú presbitériumból csak 36 fő volt jelen. Meglepő, hogy egy ilyen fontos kérdés tárgyalása során ilyen jelentős az üléstől távolmaradók száma. Az elnöklő lelkész, Gönczi Béla megállapította, „hogy az Egyházi Törvény II. t. c. 9. §-ban megkívánt feltétel fennforog, a presbitérium a közhangulatra támaszkodva a lelkészi állásnak Tildy Zoltán meghívása útján való betöltését kéri, illetve javasolja. Ezt a határozatot már a jelen gyűlésben hitelesnek mondja ki, s e határozatnak jegyzőkönyvi kivonatát még a mai nap folyamán esperes úrhoz felterjeszteni rendeli.”²⁸ Másnap a felügyelő lelkész, a vésztői Gönczi Béla jelentésében tényszerűen beszámol az esperesnek a történetekről.²⁹ A közhangulatra hivatkozik a szomszéd település lelkésze, az egyházmegye főjegyzője. Tildy ismertsége, elfogadottsága a régióban jelentős, de mégsem mondhatjuk, hogy ellenvélemény nélkül fogadják el meghívását.

Három aláíró gyűjtőív található a levéltárban Tildy meghívása ellen, amelyből kettő igen szűkszavúan tájékoztat az aláírás céljáról, mindkettő dátum nélküli. Az egyiket géppel írták. Szövege így szól: „Alulírott egyházközségi választópolgárok a presbitérium által elhatározott meghívást ellenezzük, a meghívás helyett pályázat kiírását kérjük, s tisztelettel kérjük az azonnali titkos szavazás elrendelését. Tisztelettel:” 12 aláírás.³⁰ Nyilvánvaló a névszerinti szavazás a zavaró az aláíróknak, helyette a titkos szavazást kérik. A másik aláíróív kézzel írt, s

²⁶ TtREL I. 29. i. 177.

²⁷ TtREL I. 29. i. 177.

²⁸ TtREL I. 29. i. 177.

²⁹ TtREL I. 29. i. 177.

³⁰ TtREL I. 29. i. 177.

így szól: „Az egyháztanácsi, Tildy Zoltán-féle meghívást nem fogadjuk el, azt ellenezük. Kérjük a szavazást. Tisztelettel.” 32 aláírás.³¹ Mindkét irat az egyházközség lelkési hivatalába adták be. A harmadik aláíró ív, dátummal ellátott. Ebből egyértelműen kiderül, hogy a presbiteri gyűlés után, de még jóval az egyházközség véleménynyilvánítása (augusztus 21-e) előtt, 1932. augusztus 7-ei dátummal látták el. A békés-bánáti esperesi hivatal iktató pecsétjével 1932. augusztus 10. pecsételték le. Tehát ezt az iratot az egyházmegye espereséhez, az egyházbírószághoz terjesztették fel. Maga az aláíró ív a legtöbb információt nyújtja az események menetéről, de megfogalmazása, írása iskolázatlanságot mutat. A helyesírási hibák, fogalmazási zavarok nehezítik a megértést.

„Tisztelt Egyházbírószághoz!

Alulírott presbiterek és választópolgárok Tildy Zoltánnak Szeghalmi pappá meghívása ellen tiltakozunk, és az eljárás miatt panaszt adunk be.

A lelkési állás betöltésénél, még ha meghívás is, úgy tudjuk, hogy korteskedni nem szabad. Baka Béla hitoktató lelkész a meghívás előtti egész héten korteskedett. Aláírás ívet hurcolt minden presbiterhez. Kiment hozzájuk még a tanyára is. A gyűlést megelőző órában ott állott a lelkési lakás kapujába és a nála levő ívet adta a kezükbe, amikor a gyűlésre mentünk erőltetett, hogy írjunk alá a pap meghívó ívnek, még így is csak nagy nehezen tudta kivívni a meghívást.

Ez nem eljárás és ezért panaszt teszünk, kérjük a meghívást megsemmisíteni. De meg tudták azt is, hogy Tildy lelkész ... (olvashatatlan) régebben igen nagyon súlyos dolgokat írtak meg nyomtatásban. Akarjuk tudni, hogy vizsgálattal tudják meg mi igaz abból. Hegyesi Imrénél és Szívós Mihály presbitereknél még a tanyára is kimentek, még korteskedtek is. Ambrúzs Lajos Cs. Nagy Imre, Hegyesi Imre és még többen. Szeghalom, 1932. augusztus 7.” Ehhez társult még 83 aláírás.³²

Tildy reakciói a meghívásra, Vigh Károly szerint hezitált, hogy elvállalja e vagy sem. Úgy látta, nem volt abban a helyzetben, hogy a presbitérium hívására a visszautasítást komolyan gondolja. Vigh elsősorban Z. Nagy Ferenc visszaemlékezésére hivatkozik, aki maga is igyekezett közbenjárni a pártvezető lelkésszé választása érdekében, de erre már semmi szükség nem volt. Anyagi helyzete sem engedte meg a visszautasítást, ő maga írta, hogy sok nyomorúságon ment keresztül.³³ Haas György szerint ebben az időben anyagi gondjai voltak. „Erről a következőket írja a párt egyik vezetőjének, B Nagy Lajosnak, 1933.

³¹ TtREL I. 29. i. 177.

³² TtREL I. 29. i. 177.

³³ Szeghalom i.m. 352-353.

január 2-án: 'Sok nyomorúságon mentem keresztül. Tényleges nyomorúságot értek ez alatt: volt, hogy napokon keresztül nem volt egy fillér sem a házunkban. Beteges is voltam. Volt időm sokat töprengeni mindnyájunk sorsa és mozgalma jövője felett, hogy mi, akik nehéz utat tettünk meg, s akik ezt a mozgalmat elindítottuk, mi dőlünk ki éppen a cél előtt? Bármilyen történjék, nem fogjuk feladni a harcot.'³⁴

Tehát egzisztenciálisan is fontos volt a szeghalmi állás Tildy számára, de a tízezres nagyságrendű gyülekezet nemcsak egzisztenciális biztonságot, hanem potenciális politikai támaszt is jelenthetett. Ezért nem véletlen, hogy Harsányi Pál esperes tájékoztató levelére táviratban közölte a meghívásra méltónak ítélt lelkész felesége, hogy: „Zoltán Baranyában, okmányokat jövő héten küldheti. Tildyné”.³⁵ A Balatonkenesén, augusztus 4-én feladott táviratszövegből kiderül az, hogy a családban nem ismeretlen téma Tildy Békés-bánati Egyházmegyében való lelkészi szerepvállalása, a szeghalmi meghívásról már korábban tárgyalhattak. Tildyné számára természetesnek tűnt a meghívás, a meghívásra adott pozitív válasz. Az egyházmegye vezetésének³⁶ és Tildy kapcsolatának mélységét, bensőségességét mutatják a levélváltások, illetve azok megszólításai. A hivatalos levélben a megszólítás az esperesnek, a felsőház tagjának megfelelő, míg a magáncélú levél a kedves barátom, vagy a Palikám megszólítás a barátnak, a közeli szolgatársnak szól.³⁷ Tildy Zoltán Baranyából való visszatérése után, augusztus 8-án kelt levelében a következőket írta Harsányi Pálnak, leendő felettesének, a Békés-bánati Egyházmegye esperesének:

„Kedves Barátom!

Meleg szívvel köszönöm leveleidet. Vidéken jártam, most olvastam mindkettőt. Küzdelmes életem legszebb órái közé tartoztak azok, amikor

³⁴ Haas György: Diktatúrák árnyékában. Tildy Zoltán élete. Magyar Napló, 2000. 32-33.

³⁵ 824/1932. aug. 4. alapszámú irat. TtREL. I. 29. i. 177.

³⁶ Az esperes Harsányi Pál, gyulai lelképásztor, az országgyűlés felsőházának tagja; a lelkészi főjegyző, Gönczi Béla vésztői lelképásztor politikai álláspontja közel áll Tildy Zoltánéhoz, olyannyira, hogy Gönczi Béla a megalakult kisgazdapárt vezetésének is tagja.

³⁷ 1932. szeptember 15-én kelt levélben Tildy Zoltán a következőképpen mutatja be az egyházmegye és az ő kapcsolatát: „Kedves Palikám! Egyre azon készülök, hogy bejelentem Neked Hozzád való leutazásomat, s ezért is halasztottam a levélírást. Mostani kötelezettségeim azonban annyira igénybe vettek /hosszú vidéki utakat is kellett tennem/, hogy képtelen voltam ezt az utat beosztani. A jövő hét egyik napján azonban szíves engedelmekkel tisztelettel teszem Nálad, hogy szóval is megköszönjem azt a mélyen lekötelező kedvességet és jóságot, amellyel velem szemben viseltettél. A jövő héten szándékozom látogatást tenni Szeghalmon és Vésztőn is Bélánál, s ezt az utat kapcsolom össze a Hozzád tervezett utazással. Amíg odaérhetek, addig is fogadd őszinte meleg baráti és testvéri köszönetemet. Isten gazdag áldását kérve Életedre és munkádra, hűséges barátsággal köszönt Tildy Zoltán.” TtREL. I. 29. i. 177.

leveledből értesültem arról, hogy a szeghalmi gyülekezet rám gondolt, hogy elhatározásának már formát is adott. Az a gesztus pedig, amellyel Te adtad át ezt az elhatározást, az a melegség, amellyel felém és családom felé fordultál, örökké felejthetetlen érték marad számomra. Áldjon meg az Isten érte.

Küldöm okmányaimat. Szabó Imre vidéken van, úgyhogy utána kell küldenem, de az ő általa kiállítandó szolgálati bizonyítványt is expressz levélben küldöm meg, illetve küldi meg maga az esperesi hivatal, mihelyt aláírva megérkezik. Ez azonban legkésőbb péntekre odaérkezik Hozzád.

Nagyon fáradtan jöttem meg. Megbocsátod, hogy ilyen röviden írok most ebben a rám nézve is nagyjelentőségű ügyben. Azt szeretném, ha a választási eljárás befejezése után leutazhatnék Hozzád, s szóban köszönhetném meg jószágodat és barátságodat.

*Őszinte tisztelettel és szeretettel köszönt és ölel igaz barátod:
Zoltán.*³⁸

Augusztus 11-én maga Tildy küld táviratot Budapestről az esperesnek, melyben tudatja: „Szolgálati bizonyítványok ma expressz feladattak. Tildy”³⁹ A feladott dokumentumokat kísérő levél hangvétele hivatalos, kevésbé baráti, ez az esperesnek s nem a barátnak szól.

„Nagytiszteletű Esperes Úr!

Hálásan köszönöm Nagytiszteletűségednek a szeghalmi meghívási határozat szíves megküldését. Reám nézve nagyon megtisztelő a szeghalmi fényes múltú és nagyhivatású református gyülekezet érdemes presbitériumának egyhangú döntése, amellyel lelkipásztorául meghívott. Mély tisztelettel jelentem, hogy amennyiben a gyülekezet közgyűlése érvényre emeli, azt elfogadom s Istenben bízó lélekkel, s örömmel állok e fontos órhelyen Anyaszentegyházunk szolgálatába.

Tisztelettel mellékelem:

1. Keresztlevelemet. 2. Lelkészképesítő oklevelem hiteles másolatát. 3. A belfasti református theol. Fakultás angol nyelvű bizonyítványát az 1913-14. évi tanulmányi esztendőről. 4. A belsősomogyi ref. Egyházmegye esperesének szolgálati bizonyítványát. 5. Néh. Németh István dunántúli püspök elbocsátó levelét.

A pesti és budapesti egyházmegyék esperesei nyaraláson, vidéken tartózkodnak. Kérésre közvetlenül küldik meg hivatalosan újabb szolgálati bizonyítványaimat Nagytiszteletűségednek, olyan időben, hogy még ezen a héten okmányaim felülvizsgálhatók s a választás Szeghalmon

³⁸ Tildy Zoltán levele Harsányi Pál esperesnek TtREL. I 29. b. 177.

³⁹ TtREL. I. 29. b. 177.

meghirdethető legyen.

*Nagytiszteletű esperes Úr jóindulatát még egyszer köszönve, Isten gazdag áldását kéri életére és munkájára, kész szolgálja: Tildy Zoltán, református lelkész.*⁴⁰

A szolgálati bizonyítványok az előírt formula szerint születtek, hivatalos jellegüknél fogva nem sokat mondanak az emberről, az alkalmasságot, a feddhetetlenséget bizonyítják. Tildy esetében mégis bemutatjuk ezeket.

A belsősomogyi esperes által kiállított szolgálatát tanúsító irat a következőképpen mutatja be első lelkészi helyén végzett munkát:

„Szolgálati Bizonyítvány

Alulírott hivatalosan bizonyítom, hogy nt. Tildy Zoltán ref. Lelkész úr az 1919. év márc. 13 napja óta mai napig a belsősomogyi ref. Egyházmegyébe kebelezett orczy-i ref. egyházban, mint rendes lelkész működik, ez idő alatt hivatalos kötelességeit apostoli buzgósággal teljesítette, a belmisszió terén tevékeny munkásságot fejtett ki, s irodalmi téren szép eredménnyel munkálkodik. Gyülekezetének ragaszkodását és szeretetét méltán kiérdemelte és megnyerte.

Úgy magán, valamint társadalmi és családi életében feddhetetlen. A kommunizmus idején egyháza iránti hűséget tanúsított. Ellene panasz sohasem adatott be, jelenleg sem áll, sem fegyelmi eljárás, sem választhatósági jogát felfüggesztő ítélet hatálya alatt.

Kelt: Lábodon, 1921. szept. 13.

Nagy Lajos

*református esperes*⁴¹

Ennél sokszínűbb, egyben árnyaltabb az a levél, amit Német István dunántúli püspök ír a fiatal Tildy Zoltánnak. Jelzi azt a ragaszkodást, amit személy szerint a püspök, illetve a kerület tanúsított a fiatal lelkész iránt.

„Nagytiszteletű Lelkész Úr!

Váratlanul jött kedves sorai egyrésről őszinte igaz örömmel töltöttek el. Jól esett olvashatnom a szeretetnek őszinte meleg megnyilatkozását; de még jobban esett az a tudat, hogy a hű munkás buzgó fáradozásainak jutalmát nem ugyan nagy, de a megélhetést mégis biztosító földi javakban a jóságos Isten segítő kegyelmével elvette. Egyházunk érdekében tovább is végzendő magasztos tevékenységének anyagi biztosítéka, gyarló emberi számítás szerint tehát adva van. Másrésről bevallom, őszintén fáj, hogy nem kerületünk kötelékében végzi

⁴⁰ 850/1932. aug. 11. számú levél. TtREL. I. 29. b. 177.

⁴¹ 1939/921. alapszámú irat. TtREL. I. 29. b. 177.

tovább is az Úr anyaszentegyházának építését. Édes megnyugvással töltött el az az értesülés, hogy megválasztása Mocsán biztosítottnak tekinthető, amikor jelentette a helyettes, hogy Tahiba történt megválasztása folytán pályázati kérvényét visszavette. A dunamelléki egyházkerület megint a mi veszteségünkkel gazdagodott tehát. Egyedüli vigaszom, hogy Krisztus anyaszentegyházának hűséges szolgája lángoló lelkesedését, kiváló szorgalmát, a rábízott gazdag talentumokat Isten dicsőségére használja fel mindenütt. Nagyon kérem, hogy szíveink maradjanak tovább is együtt az önzetlen testvéries szeretetben, anyaszentegyházunk javaiért való fáradhatatlan buzgólkodásban.

Szerető ragaszkodással üdvözlí, kedves családjának minden egyes tagjával együtt Balatonkenesén, 1921. XII. 18-án, kész szolgája:

Németh István

püspök⁴²

A budapesti és a pesti református egyházmegye esperese is kiállította részére a szolgálati bizonyítványt. A budapesti esperes, Szabó Imre írta: „Hivatalosan bizonyítom, hogy Tildy Zoltán úr a Magyar Traktátus Társaság Igazgató lelkésze a Budapesti Egyházmegyébe van kebelezve 1932. január 1. óta, ezt az állást a dunamelléki egyházkerület közgyűlése hagyta jóvá. Tildy Zoltán fegyelmi vizsgálat alatt nem áll, ezért lelkészi állásra választható. Kelt Balatonkenesén, 1932. augusztus 11. Szabó Imre esperes.”⁴³

A pesti egyházmegye esperese is szolgálati bizonyítványban igazolta, hogy Tildy Zoltán „a pesti ref. Egyházmegye területén a tahitótfalusi ref. egyházközségben 1921 november havától mint rendes lelkész, utóbb pedig mint a Budapesten székelő Magyar Traktátus Társaság igazgató lelkésze a Budapesti Ref. Egyházmegye megalakulásáig, vagyis 1932. jan. 1-ig buzgósággal és hűséggel szolgált. Ezen idő alatt sem fegyelmi vizsgálat, sem választhatósági jogát korlátozó ítélet hatálya alatt nem állott. Az 1928. évben lefolytatott tisztújítás alkalmával a Pesti Egyházmegye lelkészi tanácsbírájaul is megválasztatott.”⁴⁴

Mindezek és presbiteri gyűlés eredményének ismeretében az egyházmegye esperese Békéscsabán, a lelkészi hivatalban 1932. augusztus 12-én — az egyházmegye központja az esperes lelkészi szolgálati helye, Gyula — egy világi és egy lelkészi tanácsbíró társaságában tárgyalja az ügyet. Harsányi Pál esperes, Koppányi Gyula

⁴² 3902/1921. számú irat. A dunántúli református egyházkerület püspökétől. TtREL. I. 29. b. 177.

⁴³ Szabó Imre budapesti esperes által írt szolgálati bizonyítvány. TtREL. I. 29. b. 177.

⁴⁴ Pesti Egyházmegye esperese által Üllön, 1932. augusztus 10-én kiállított irat. TtREL. I. 29. b. 177.

lelkészi és Jánossy Gyula világi tanácsbírák a jelenlévők és a döntéshozók. A jegyzőkönyv tanúsága szerint az „elnöklő esperes bemutatja a szeghalmi ref. Egyház presbitériumának 1932. aug. 1-jén⁴⁵ tartott gyűlése azon jegyzőkönyvi kivonatát, mely szerint a presbitérium szabályszerű határozatában azt mondja ki, hogy a megüresedett lelkészi állást meghívás útján óhajtja betölteni, meghívandóul kijelöli Tildy Zoltán lelkész urat. Bemutatja nevezett lelkész úr oklevelét, működését, szolgálati bizonyítványait s miután ezek rendben levőnek találtattak, az egyházmegyei bizottság az egyházi törvények II. t. c. 10. §-a értelmében Tildy Zoltán lelkész urat meghívhatónak jelentette ki.”⁴⁶

A presbitérium augusztus 17-én tartott gyűlésén határoz a gyülekezet meghallgatásáról. Az esperes tájékoztatja a presbitériumot, hogy Tildy Zoltán okmányait megvizsgálták, „őt meghívhatónak jelentette ki. Ennek alapján a gyülekezet megkérdezésének határidejéül aug. hó 21, azaz Vasárnap d.e. 9 órát tűzte ki, mely alkalommal az isteni tisztelet végeztével, ott a templomban fog megkérdeztetni a gyülekezet, hogy helyben hagyja-e a presbitérium meghívását. Hogy ezen hirdetmény a templomban felolvastatott és hogy a gyülekezetnek tudomására juttatott igazolják a templomban jelenlevő alább felsorolt presbiterek.” Tíz presbiter nevét sorolták fel.⁴⁷ Az esetleges szavazásra a tanácsstermet jelölték ki. Hitelesítőknak nyolc presbitert kértek fel a jegyzőkönyv vezetésére Baka János presbiteri jegyző mellett a tantestület férfi tagjait kérték fel, azzal, hogy felváltva végezzék a jegyzői teendőket. A „presbitérium felkéri a választást vezető küldöttséget arra, hogy tekintettel az e napon tartandó fűzesgyarmati országos vásárra, melyre a gyülekezet tagjai közül sokan elmennek és hogy ők is leszavazhassanak — a záróra idejét d. u. 5 óránál előbb ne tűzze ki.”⁴⁸

Az augusztus 21-ei események a református templomban

Jelentős esemény helyszíne a szeghalmi református templom 1932. augusztus 21-én. A halálozás folytán megüresedett szeghalmi lelkészi állás meghívás útján történő betöltéséről mondott véleményt a gyülekezet. Jelen voltak az egyházmegye részéről Arany Gusztáv egyházmegyei tanácsbíró és dr. Petneházy László egyházmegyei főjegyző, akiket az egyházmegye esperese a 857/1932. sz. határozatával küldött ki a meghívási eljárás lefolytatására. Valamint jelen van Baka János mint jegyzőkönyvvezető és a templomi választó gyülekezet.

⁴⁵ Nyilvánvaló Harsányi Pál esperes Gönczy Béla egyházmegyei főjegyző, beszolgáló lelkész jelentésének dátumát vette figyelembe.

⁴⁶ TtREL I. 29. i. 177.

⁴⁷ TtREL I. 29. i. 177.

⁴⁸ TtREL I. 29. i. 177.

A délelőtti istentisztelet végeztével, amelynek hirdetései során másod ízben is elhangzott az a hivatalos hirdetés, „hogya az isteni tisztelet végeztével itt, a templomban folyik le az a meghívási eljárás, melyre vonatkozólag az egyház presbitériuma f. évi július 31-én *Tildy Zoltán* lelkész úr meghívása iránt, egyházmegyénk esperesénél indítványt tett. A küldöttség megállapítja, hogy jelen eljárásra vonatkozó első hivatalos hirdetés is az iratokhoz csatolt presbiteri jegyzőkönyvi kivonat szerint egy héttel ezelőtt, azaz augusztus 14-én szabályszerűen megtörtént.”⁴⁹

A templom nyilvánossága előtt kihirdették a lelkészválasztásról szóló egyházi törvény ide vonatkozó részeit. „Közhírré tétetett, hogy *Tildy Zoltán* úr meghívása ellen egyházi felsőbbség részéről törvényes kifogás nem emelhető és hogy *Tildy Zoltán* meghívása esetén, megválasztását elfogadni hajlandó.”⁵⁰ Ezek után a küldöttség megkérdezte a gyülekezet jelen lévő tagjait: „kívánja-e *Tildy Zoltán* úr szeghalmi lelkésszé meghívását? A gyülekezet nagy többsége élénk éljenzéssel válaszolt a feltett kérdésre, mire a küldöttség feltette azt a kérdést is, hogy van-e legalább tíz olyan választó, aki a választást ellenzi? Mire a küldöttség kezéhez két darab ... többek által aláírt ív nyújtott be.”⁵¹ Az egyházmegyei küldöttség az egyházi választói névjegyzék alapján a közgyűlés nyilvánossága előtt megállapította az aláírók közül kinek van szavazati joga. Az aláírók közül csak hét szavazati jogú egyháztagnak volt jelen, még ketten voltak jelen a petíciót benyújtók közül, de ők nem rendelkeztek szavazati joggal. A többi aláíró nem volt jelen. A két ívet 44 szeghalmi lakos, magát egyháztagnak vélt lakos írta alá. Jelezni kell, hogy az esperesi hivatalba megküldött, egyházbíróság számára készített beadvány nevei nem szerepeltek az egyházközség közgyűlésén.

„Ezeknek alapján — rögzíti a jegyzőkönyv — egyházmegyei küldöttség megállapította, hogy az E. T. II. t. c. 12-§-ában megállapított, a meghívást ellenző tíz jogosult és jelen levő választó nincs, ennél fogva, a meghívást sikerültnek és *Tildy Zoltán* lelkész urat meghívás útján megválasztott szeghalmi lelkésznek jelentette ki.”⁵² A jegyzőkönyvi formaságok, áldáskívánások megtétele maradtak továbbá már csak a bizottság és a jegyzőkönyvvezető feladataként. Még ugyanezen napi dátummal jelentette Arany Gusztáv az esperesnek: „tisztelettel jelentem, hogy Szeghalmon a meghívási eljárást lefolytattuk és a csatolt jegyzőkönyv tanúsága szerint sikerre vezetett. Az eljárásunkról felvett jegyzőkönyvet, a választói névjegyzéket, a hirdetés megtörténtét stb.

⁴⁹ TtREL I. 29. i. 177

⁵⁰ TtREL I. 29. i. 177

⁵¹ TtREL I. 29. i. 177

⁵² TtREL I. 29. i. 177

igazolój presb. gyűlési jzkvi kivonatát, valamint a meghívást ellenzők 2 db névsorát, mely névsorokon a névlehúzásokat a küldöttség tagjai eszközölték, mivel az aláírók nem voltak jelen. Midőn becsatoljuk, egyben jelentem, hogy a felmerült készkiadásokat az egyház pénztára kiegyenlítette.”⁵³

Tildy üdvözlése a gyülekezetben

Szabó Pál szerint Tildy olyan politikus, aki nem olyan, mint a nyári zápor, amely éltet, de gyorsan elillan. Tildy nem üstökösként tűnt fel, s nem üstökösként tűnik el. Olyan politikusnak tartja Szabó Pál, akit régóta vár a magyar politikai élet. Együtt kezdték politikai tevékenységüket, jól ismerik egymást. Szabó Pál Tildy országgyűlési beszédeinek bevezetőjében a következőket írja: „minden szó töretlenül a küszködő, szenvedő magyar milliók, a magyar parasztság jobb sorsáért csendül... Egy hang, egy akarat, egy nagy becsületes szándék ez a tízéves politikai múlt.”⁵⁴

A szeghalmi gimnázium tantestület tanári karában, mint az egyházi fenntartású intézmények többségében, többen gyülekezeti szolgálatot vállaltak, többek között prédikáltak is, kiváló szónoki adottságokkal rendelkezvén. Közülük Nagy Miklós igazgató volt az, aki Tildy beiktatásakor és számos más alkalommal is együtt szerepelt a lelkésszel. 1933. február 26-án mondta el Nagy Miklós pohárköszöntőjét a Gazdakörben rendezett közebében. „Itt kell megjegyezni — írja Horváth László —, hogy Tildy beiktatásával egy kiváló oratori képességű közéleti ember érkezett a községbe, aki rövidesen szinte minden jeles ünnep szónoka lesz.”⁵⁵A szónokot, a politikust köszönti Nagy Miklós, s magyarázatot ad arra, hogy miért éppen Tildyre esett a presbitérium választása és magyarázza azt is, hogy miért egy aktív politikust hívott a gyülekezet a hirtelen megüresedett lelkészi állásra. Nagy Miklós a beiktatást követő közebében szemléletes magyarázatát adja annak az egész egyházban jelen levő, de a Tiszántúlon általánosan jelenlévő jelenségnek, amely jellemzője a politikai elit kiemelt szerepe az egyházvezetésben. Ez elsősorban a világi elemre jellemző, amely minden szinten igyekszik megjeleníteni a helyi, illetve az országos politikai elitet, amit Baltázár Dezső püspök személyének tulajdonítanak. Természetes ez a törekvés nem áll meg a világi elemnél egyre jelentősebb szerepet játszik a lelkészi karnál is. A hatalom jele a politikai életben való

⁵³ TtREL I. 29. i. 177

⁵⁴ Tildy Zoltán: Országgyűlési képviselő beszédei. Két esztendő munkája a parlamentben. A Független Kisgazda kiadása. Bp. 1939. 5.

⁵⁵ Soli Deo Gloria A Református Péter András Reál Gimnázium tanárainak hírlapírói munkássága 1926-1943. Válogatta, szerk. Horváth László. Szeghalom, 1998 177

részvétel, az alsó és felsőházi tagság elnyerése. Tildy még nem országgyűlési képviselő, de az egyik legjelentősebb politikai eséllyel bíró párt országos vezetője, akinek jó kapcsolatai vannak az egyházmegye vezetőivel.

A pohárköszöntő Nagy Miklóstra jellemző nagy ívű, filozófiai mélységeket érintő beszéd lett. Azzal a szomorú korrajzzal kezdte, amely a társadalom környezetét adja, ahol „nincs divatosabb dolog az egyetértés, az együttműködés, a lelkek koncentrációjának hangoztatásánál s nincs divatosabb cselekedet az egyenetlenkedésnél, a széthúzásnál, a gyűlölködésnél, s annál a folytonos, áldatlan harcnál, amely már-már a bellum omnium contra omnes⁵⁶ vészes ismérveit viseli magán. Népek és nemzetek, társadalmi osztályok és felekezetek, politikai pártok és foglalkozási ágak vérbeborult szemmel, ökölboszorított kézzel, ugrásra készen állnak egymással szemben, mi pedig mindnyájan, akik szenvedő alanyoknak hisszük magunkat, pedig szintén bűnösök vagyunk, úgy érezzük, mintha izzó lávától fortyogó vulkánok felett járnánk s valami súlyos feszültség telítené körülöttünk levegőt”.⁵⁷ Magyarazni mindezt könnyen lehet, a szavak és a cselekedetek ellentéte igen erős, s mindenki türelmetlen a más véleményen levőkkel szemben, holott a „vállainkat terhelő sok-sok nyomorúság marja és égeti belénk vélt igazságaink megalkuvást nem ismerő hitét és meggyőződését”.⁵⁸ A filozofálás sajnos nem segít, állapítja meg Nagy Miklós, de mégis ezen a helyen erről beszélni kell - érvelt, mert a fehérasztal tompítja az ellentétek életét, a lelkesbeiktatás pedig eleve a mondanivalót magas elvi síkra helyezi. Utalás történik itt a választásokat megelőző ellentétekre.

Majd a szónok arról beszél, hogy sokan hangoztatják: a politika csúnya mesterség, nem fér össze a lelkipásztori tevékenységgel, „s ezen az alapon hibáztatják a szeghalmi református egyházat is, amiért Tildy Zoltán hívta meg lelkészének, s kívánatosnak tartanak, ha Tildy Zoltán felhagyna a politikával, kizárólagosan az egyházi életnek szentelné tevékenységét”.⁵⁹ Mindezek után az igazgató, szembehelyezkedve ezen állítások tartalmával, a következő véleményt fogalmazta meg: „Meggyőződésem szerint az egyház és a politika nagyon szépen megférnek egymással, sőt kiegészítik egymást. Mert ha a politika, mint a gyakorlati élet problémáinak tudománya, termékenyítőleg befolyásolhatja, az egyházi élet követelményei olyan indításokat kölcsönöznek a politikusnak, amelyek az egész társadalom hasznára lehetnek. Hiszen éppen azért lett csúnya mesterség a politika, mert a

⁵⁶ Jelentése: Mindenki harca mindenki ellen — létharc

⁵⁷ Soli Deo Gloria . i m 197

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ Uo. 198

politikusok újabb időben nem tekintik többé templomi szószéknek a közszereplés pódiumát.”⁶⁰

A jelenlevő egyházi és világi küldötteknek mondja az igazgató, mintegy üzen a református társadalom széles rétegeinek. „Kérjük mindnyájukat: vigyék el tőlünk szívükben szerte az országba azt, hogy lent jártak egy tipikusan magyar sorsú, a sors ezerféle csapása alatt szenvedő alföldi faluban, ahol nem azért hívták meg az ország egyik legharcosabb pártjának vezető egyéniségét református papnak, hogy pártpolitikai küzdelmek sikos talajává tegyék a község közéleti fórumát, hanem éppen azért, mert mindnyájunk szívében epedve ég a vágy az őszinte összebékülés, a lelkek becsületes koncentrációja után, s adják hírül mindenkinek, hogy egy politikus pap beiktatási ünnepélyén megéreztek a vágyat a papos politika után”. Ennek a politikának lényegét Nagy Miklós abban látta: „szeresd felebarátodat, mint önmagadat”.⁶¹

Képviselőválasztás a szeghalmi kerületben

Az országos pártpolitika mellett egyre nyilvánvalóbb, hogy az ország politikai életének meghatározó szereplője csak úgy lehet, ha képviselővé választják, illetve választatja magát. Több sikertelen kísérletet tett erre, de végül sikerült és Szeghalmot és körzetét a parlamentben több, kevesebb sikerrel képviselte, s vált a párt és a régió meghatározó politikusává. Ennek az eseménysorozatnak, a szeghalmi választásnak állít emléket Móricz Zsigmond az Egy választás Magyarországon című naplójában. Móricz Zsigmond⁶² az 1935. március 30-31-ei napok eseményeit írja le. Ezeknek a napoknak a történéseiről nemcsak Móricz Zsigmond számol be, hanem évtizedekkel később Tildy lelkésztárs, vallásoktató lelkésze, Cs. Szabó Lajos, aki 1989-ben közöl a Békési Életben Móricz szeghalmi tartózkodásáról tanulmányt. Cs. Szabó elsősorban Móricz szeghalmi tevékenységével, az ott töltött napokkal foglalkozik, de a kutatásai rámutatnak arra, hogy milyen kapcsolatban állt a két jelentős személyiséggel. Móricz noteszéből idézi a következő bejegyzést: „A református tiszteletes, a politikában már jól ismert nevű Tildy Zoltán a Független Kisgazdapárt országos alelnöke a képviselőjelölt. Régi barátom. Azért jöttem, hogy az utolsó nyílt választást a helyszínen megnézzem.”⁶³ A választás körülményei embert próbálóak, minden erőfeszítés ellenére egyelőre sikertelenek. De itt formálódik ki az a

⁶⁰ Uo. 198

⁶¹ Uo. 199.

⁶² Gemenc.hu/sajtoklub/MoriczZs_EgyvalasztasMagyarorszagon.htm

⁶³ Cs. Szabó Lajos: Képviselőválasztás és Móricz Zsigmond Szeghalmon a harmincas években. Békési Élet, 1989/4. sz. 306. p

sorsközösség, amely a lelkeszt és híveit eggyé forrasztja, a választási napok visszaélései tudatosítják a politikai egymásrautaltságukat és sorsközösségüket.

Tildy a társadalmi kérdésről

Tildy Zoltán országgyűlési képviselővé választása után két évvel közzéteszi azokat a beszédeit, amelyeket a parlamentben az alatt a két év alatt mondott el, amit eddig a parlamentben töltött. Bár fellengzősnek tűnhet, ennek ellenére leírom, hogy: ezen beszédekből, interpellációkból sugárzik a nép iránti szeretet, a közösségért érzett felelősség, a tenni akarás tudatos szándéka. Tildy, aki ismerte a magyar társadalom minden problémáját, naponta találkozott — a dunántúli évek alatt — a sváb tengerben elszigetelődve élő, egykézű magyarsággal, azzal a társadalmi csoporttal, amely viszonylagos jólétben élt, de életösztönét megbénította a vagyonmegtartás mindent eluraló szándéka. S ezzel szemben látta szeghalmi lelkeszként, kiscgazda politikusként, hogy a Tiszántúl, benne a Sárrét társadalma sok gyermekkel, föld és munka hiányában mélységes nyomorban leledzik. S vajmi kevés esélye van a mérhetetlen nyomorból való kilábalásra, mert nincs földreform, nincs tisztos megélhetést biztosító munkaalkalom, nincs olyan szociálpolitikai program, amely a válsággal küzdő gazdaságban a kivezető út lehetőségét felvillantaná. A lelkész képviselő első és elengedhetetlen feladatának tartotta a nyomor felszámolását, ebben a folyamatban a legfontosabb lépésnek a földreformot tartotta. Úgy gondolta, hogy a nyomor enyhítésének, a szegénység felszámolásának első lépése a földnélküliek földhöz való juttatása. Úgy vélte, a birtokos osztálynak engednie kell. Úgy látta, hogy sorsforduló előtt áll a magyar társadalom, s ebben döntő szerepet kell kapnia, a folyamatokban döntő szerepet kell játszania a népnek. A parlamentben kimondta: „A magyar nemzet útja sorsfordulóhoz érkezett, de én ma, mint a múltban, más utat nem látok: *erőssé kell tenni a népet, hogy erős lehessen a nemzet.*”⁶⁴

Tildy megrendítő képek sorával illusztrálja parlamenti beszédeiben a Szeghalom környéki nép életét. Csökken a foglalkoztatás, csökken a napszámber: „az Alföldnek egyik olyan területén, amely még alföldi viszonylatban is a legszomorúbb területe az országnak, Sárréten és ott ezeknek a nyomorúságos esztendőknak a során napról-napra együtt voltam a földmunkásréteggel, meglátogattam a házaikat...” Négy esztendőn át 180 család szociográfiai adatait gyűjtötte össze, leírta:

⁶⁴ Tildy Zoltán: Országgyűlési képviselő beszédei. Két esztendő munkája a parlamentben. A Független Kisgazda kiadása. Bp. 1939. 3.

1934-35-ben fejenként és naponként 5-8 fillér jutott a keresetből.⁶⁵ A helyzet javítása érdekében sürgős intézkedést, komoly közmunkát vár a kormánytól. „Hárommillió magyar nyomorúsága” láttán arra nyer ösztönzést, ahogyan megfogalmazza: „hallhatóbban és keményebben mondjam meg ennek a rétegnek a sorsproblémáit, mint eddig.”⁶⁶

Kapcsolata a népi írókkal, a falusi nyomor láttán, a beteg gyermekek sokaságáról hallván, követeli a földet és házat a szegényeknek. Földreform, vagy kisbérletek útján reméli megoldani „a magyar föld és a föld népe nagy kérdéseit”. Hirdeti, a mezőgazdasági termelés elsődlegességét, és azt, hogy a falu az élet ősforrása. Csak a földreform vezet eredményre. „Földet és munkát!” — követel a népnek. Esterházy Jánosra csehszlovákiai magyar politikus üzenetére hivatkozik érvrendszere kialakítása során, aki a magyar arisztokrácia belátására apellálva szorgalmazta Magyarországon is a földreformot. „Az ország legfontosabb kérdései: honvédelem és szociálpolitika... Mind a két létp probléma létkérdése ennek az országnak. Hiába intézzük el az egyiket, ha nem gondolunk a másikra.”⁶⁷

„Jó gazdaságpolitikát! Munkaalkalmat!” követel.⁶⁸ Református lelkészhez méltóan nem a társadalmi feszültségek osztályharcos megoldásáért száll síkra, hanem olyan szociális béke és nyugalom megteremtése a legfőbb célja, amelyben mindenki emberhez méltó életet élhet.

A távollét nehézségei

A háború eseményei, a német megszállás következtében illegalitásba kényszerült Tildy Zoltán az egyházközség működési életében problémákat okozott. Ezért az egyház gondnoka és jegyzője az egyházmegye espereséhez fordult, hogy a szükséges intézkedéseket hatáskörénél fogva tegye meg. Az 1944. március 25-én kelt esperesi végzés a következőket tartalmazza.

„A szeghalmi református egyház gondnoka és egyházi jegyzője kérdést intéz az egyházmegye espereséhez, hogy miután Tildy Zoltán

⁶⁵ Tildy Zoltán: Országgyűlési képviselő beszédei. Két esztendő munkája a parlamentben. A Független Kisgazda kiadása. Bp. 1939. 11. A számok önmagukban nem sokat mondanak, de az összeg csekély voltát már a szám nagysága is jelzi, hogy itt rendkívül alacsony vásárlóerőről van szó az már maga a következmény. Igazán akkor lesz egyértelmű, hogy mit ért ez a néhány fillér, ha a korabeli árakkal hasonlítjuk össze. A tej literje fél és két pengő között mozgott, ugyanennyi volt a kenyér ára, a tojás darabja fél pengő volt, egy kiló krumpli ára ötven, a bab nyolcvan, sárgarépa húsz, míg a paradicsom ára 30 fillérbe került.

⁶⁶ Tildy Zoltán: Országgyűlési képviselő beszédei. Két esztendő munkája a parlamentben. A Független Kisgazda kiadása. Bp. 1939. 85.

⁶⁷ u. o. 67.

⁶⁸ u. o. 68.

nagyitszeteletű úrral ez idő szerint nem tudják felvenni az érintkezést s jönnek az egyháznak az életszükségességéből kiadásai s jönnek az egyházi gyűlések gyűléstartási kötelezettségei, mindezekre vonatkozóan mit cselekedjenek?

Ez előterjesztett kérés kapcsán a következő végzést hoztam — fogalmaz az esperes határozatában —:

Minthogy a gyülekezet élete a lelkipásztor távollétében is meg nem állhat, s minthogy ez idő szerint összeköttetést kapni az egyház elnöklelkészével nem lehet, úgy rendelkezem, hogy:

a. Az egyház gondnoka és számügyi jegyzője előterjesztésére felhatalmazom Cs. Szabó Lajos vallásanító lelkészt, hogy az egyház hatóságilag jóváhagyott költségvetés keretein belül a kiadásokat és bevételeket utalványozhassa, általában az egyház vagyonkezelésére, anyagi és fegyelmi felelősségének teljes súlya alatt felügyeljen és azt irányítsa mindaddig, amíg Tildy Zoltán lelkész úr a szeghalmi gyülekezetben személyesen megjelenhetik.

b. Felhatalmazom, természetesen szintén teljes erkölcsi, anyagi és fegyelmi felelősség terhe mellett Cs. Szabó Lajos vallásanító lelkészt arra, hogy ugyancsak fent jelzett idő alatt iskolaszéki és presbiteri gyűléseket egybehívhasson, és azokat vezethesse. esperes⁶⁹

Harsányi Pál esperes 1944. július 24-én levélben kereste meg az egyházközséget, személy szerint Cs. Szabó Lajos helyettes lelkészt. A levél megszólítása: „Tiszteletes Cs. Szabó Lajos helyettes lelkész úrnak, Szeghalom.” A megszólítás elvileg és gyakorlatilag is sokat mond, jelzi a lelkész pozíciójában, megítélésében bekövetkezett változást. Az esperes az elnöklelkész fizetésének folyósításáról a következőképpen intézkedik: „kánoni látogatásom alkalmával úgy rendelkeztem, hogy Tildy Zoltán nt. Úrnak fizetéséről és az ő fizetése terhére kiadott tételekről 1944. jan. 1-től kezdődően 1944. július 31-ig terjedő időre tartozik – követel rovattal tételről tételre kimutatassék egy pontos jegyzék. Úgy emlékszem, hogy itt az egyenleg a nt. Úr javára 800 pengő körül jelentkezett, melyre vonatkozólag akként rendelkeztem, hogy ez az összeg azonnal beküldessék nt. Úrnak az Országos Református Lelk. Nyugdíjintézetnél levő hátralékának törlesztésére.

Felhívom tiszteletes Urat, elég tétetett-é ezen rendelkezésemnek, elküldetett-é ez a kimutatás a nt. Asszonynak és elküldetett-é a kimutatásban szereplő egyenlegi összeg a nyugdíjintézeti pénztárnak?⁷⁰

Az esperes további rendelkezése jelzi azt a motivációt, amely miatt a levél minden bizonnyal megszületett. „Továbbmenőleg úgy

⁶⁹ Harsányi Pál esperes által írt határozat. TtREL. I. 29. b. 16. 331./1944.

⁷⁰ Harsányi Pál esperes levele TtREL I. 29.b. 16. 729/1944.

rendelkezem — írja Harsányi esperes —, hogy augusztus 1-jétől kezdődően a lelkészi fizetés havonta járó összege Tildy Zoltánné nt. Asszonyt illeti meg, amelyet minden hónap 1. és 5-ike közötti időben az ő részére az egyház pénztára átutaljon. Ebből levonásba kerül a még fent maradt nyugdíjintézeti hátralék, cca. 90 pengő körüli összege, valamint az 1944. évre kivetett nyugdíjjárulék összege olyképpen, hogy ezen együttes összeg elosztandó öt egyenlő részre és egy-egy ilyen részlet vonandó le és küldendő be minden hónap 1-jén a nyugdíjintézeti pénztárba, hogy így dec. 1-jén a folyó évi nyugdíjjárulék is ki legyen egyenlítve. Ennek a teljes összegéről a nyugdíjintézeti pénztárnak úr még a héten értesíteni fogja a szeghalmi lelkészi hivatalt.

Végül értesítem Tiszteletes Urat, hogy miután helyettes lelkészi megbízatása következményeképpen Tiszteletes Úrra több munka vár, megkértem a nt. Asszonyt arra nézve, hogy ő legyen szíves rendelkezni, miszerint a stóla javadalom akár megváltott összegében, akár egyéneként való részében és az anyakönyvi kiadványok díja tiszteletes Urat illessék meg 1944. júl. 15-től kezdődőleg. Erre vonatkozólag nem akartam magam rendelkezni, miután a nt. Asszornak módja van azt eszközölni, s meg vagyok győződve, hogy kész szívvel meg is teszi azt, miután Körtvélyessy részére is maga a nagytiszteletű úr átengedte, tudomásom szerint.⁷¹

Tildy és a falu, a szeghalmi nép kapcsolata

Szeghalom és lelkésze között igen bensőséges kapcsolat alakult ki. Ebben a kapcsolatban természetes a falu világához elengedhetetlenül hozzátartozó pletyka is, vidékről a legmagasabb politikai pozícióba, a köztársasági elnöki méltóságig eljutó lelkész feleségét tartja olyan motiváló tényezőnek, amely a politikus egyenesen a köztársasági elnöki székre repítette. Nyilvánvaló ebben nagyon sok a túlzás. Láthattuk azt, hogy Szeghalomra kerülése során sem maradt ki a döntésből a feleség, ha nem volt elérhető Tildy, akkor maga a nagytiszteletű asszony adott választ a kérdésre. Azt azonban mindenképpen túlzásnak kell tartani, hogy a politikai ambíció is ő jelentette volna. A késői utókor emlékezője, a gyermekkorára emlékező Boromissza Zsolt képzőművész a következőképpen ír lelkészházaspárról: „Tildy nem a falu szülötte volt, de a falunk legismertebb emberévé vált. Falunk tiszteletes ura volt, egy káplánnal, „Csöszi”-vel (CS. Szabó). Úgy áll előttem, mint jelkép, fekete papi palástban fekete Bocskay sövegével, kezében az Írás fekete kötött könyvével a fehér falak előtt, mint fametszet, kontraszt fekete–fehér. Ő nem volt kontrasztos ember, csak a sors tette azzá, hogy papi

⁷¹ Harsányi Pál esperes levele TtREL I. 29.b. 16. 729/1944.

foglalatosága mellett vagy helyett belekeveredett a politikába, amiben a rossz nyelvek szerint nagyravágyó felesége, Bözse asszony is erősen közrejátszott.⁷²

Tény: magától Tildy feleségétől sem volt idegen a közéleti, politikai szerepvállalás. 1945. október 7 – én bejutott a budapesti törvényhatósági bizottságba, november 4-én a nagy-budapesti választókerületben nemzetgyűlési képviselővé választották. Nyilvánvalóan kedvére való volt, hogy nemcsak férje és ő, hanem fia és veje is képviselő lett, illetve jelentős pozíciót töltött be. Ambíciói különösen sokat ártottak vejének, Csornoky Viktornak, aki a kor politikai viszonyai, intrikái között bitófán fejezte be életét.⁷³

Cséry Dezső 1946-ban, Tildy Zoltán köztársasági elnökké választása után megjelent kis könyvében írja: „Mint ifjú papot a nép rettenetes elesettsége, nyomora állította a politika csatasorába az első világháborút követő gazdasági dekonjunktúra idején. Akkori politikai ellenfeleinek és a fennálló politikai rendszernek sötét, létét ropogtató sakkhúzásaival s halálos szorításaival kellett megbirkóznia a náci ország árulás idején meg üldözve és halálra keresve a föld alól is felemelte tiltakozó kezét. Újtát sosem párnázták rózsalevéllal. Most egy romországot kapott és a könnyek tengerét.”⁷⁴

Egy kissé előreszaladva az időben nem feledhetjük el Tildy első parlamenti megnyilatkozásáról írt Cséry gondolatokat. A szerző szerint várták a megválasztott pap politikai megnyilatkozását, várták a választások során elszenvedett sérelmek sorolását, voltak, akik rettenetes kitörést vártak, reméltek tőle, de nem ez következett be. „Szép kerekded, kiforrott mondatai méltósággal ömlöttek el a Ház hatalmas kupolája alatt — fogalmaz Cséry —, mértéktartásban a magyar föld, meggyőrt magyar vidék bánata nyilatkozott meg, de ugyanekkor a komor cselekvő férfi izzó, szikrázó, elszánt lelke lángolt fel a szavak között. Nyugodt volt és komoly, mint az Alföld, mint a szeghalmi táj, ahonnét jött, de az erő villámai, a cselekvés izzó szikrái feszültek benne, mint az alkonyatra barnuló nyári estében a távoli villámok.”⁷⁵ A szerző túlzásai a megválasztott elnöknek, a kor megkívánta elvárásoknak megfelelően szóltak. Ha lebontjuk a lebontandó túlzásokat az írásról, akkor is meglepő, hogy az Alföldhöz, a szeghalmi tájhoz annak

⁷² Boromissza Zsolt: Álom Szeghalom. Egy polgárgyerek emlékei az 1930-as évek Szeghalmáról. A szerző kiadása, 2009. 65.

⁷³ Lásd erről: Szűcs András Csornoky életrajzát, Az akasztó két oldalán, illetve Kurcz Béla interjúját

www.168ora.hu/itthon/maga-ajalnkozott-az-avh-nak-hogy-a-segitségükre-lesz-28586.html

⁷⁴ Cséry Dezső: Tildy Zoltán. Griff Kultúrvállalat. Budapest, 1946. 59.

⁷⁵ Cséry Dezső: Tildy Zoltán. 5-6.

nyugodtságához, erőt sugárzó komolyságához hasonlítja annak a képviselőnek a beszédét, aki még egy évtizedet sem töltött az Alföldön, Szeghalmon. Egyértelműnek tűnik ebből, hogy Tildy Zoltánt, a kisgazdapárt politikusát az alföldi, a szeghalmi parasztság szószólójának tekintették.

Tildy politikai pályájáról, politikusi mivoltáról, köztársasági elnökként betöltött szerepéről vallja: „Azt nem, sosem szabad elfeledni: Tildyben csendesedtek le a pártoskodások viharai, Tildyben nyugodott meg az ország. Ha több erénye nem volna, akkor is több pozitívumot adott volna ennek a nemzetnek, mint az utolsó 15-20 esztendő bármelyik politikusa.”⁷⁶

Tildy által vizionált lelkészpolitikus hivatásból, a mindennapokban tanúsított emberi magatartásából természetesen következett az a fajta kapcsolat, amit a gyülekezeten belül és kívül, a gyülekezeti tagok és a szeghalmi lelkészek között kialakított. Ez a testvéri szereteten alapuló lelki gondozás és egymás segítése volt. A hatást jelzi az a tény, amit az ismert képzőművész írt róla, jelzi nemcsak a gyülekezete körének ifjúságára, hanem a katolikusokra is komoly hatással volt.

Néhány példa arra, hogy hogyan építette gyülekezetét, hogyan támogatta, segítette lelkésztársait. Azt már láttuk, hogy milyen mélyen ismerte a társadalmi valóságot, mennyire a nép szegénységének a felszámolását tekintette politikusi pályafutása legfontosabb feladatának.

Harsányi Pál esperes Révész püspöknek írt levelében jellemezte a szeghalmi helyzetet 1941-ben, akkor, amikor Tildy szinte egész idejét a fővárosban töltötte, s helyettesítéséről igyekeztek kölcsönösen gondoskodni. Az akkori segédlelkész, Körtvélyessy László nőülésével kapcsolatos álláspontját adja elő. „Helyesen és nemesen értette meg és érzi azt Tildy Zoltán lelkésztársunk — írta Harsányi esperes —, hogy midőn ő, mint képviselő és pártvezető valóban országos gondokkal van elfoglalva, a szeghalmi gyülekezetbe okvetlenül szükséges beállítani olyan lelkipásztori munkaerőt, amelyik szolgálatban, tudásban, szeretetben pótolni próbálja azt a hiányt, ami előáll akkor, ha egy gyülekezet lelkipásztora hosszabb időn keresztül nem tarthatik otthon, s helyes dolog az, hogy ő kész a maga részéről e célból jelentősebb áldozatokat is hozni”. Az esperes a fiatalok házassági engedélyének megadását javasolja a püspöknek. Ezt javasolja maga Tildy Zoltán is, sőt a fiatalok anyagi egzisztenciájának megteremtése érdekében a maga hátrányára hoz döntést, amiről az esperes azt írja: „Tildy nagytiszteletű úr a maga ideális lelkéből kifolyólag olyan ajánlatot tett, ami még

⁷⁶ Cséry Dezső: Tildy Zoltán.59..

magának is gondot okozhat, mert vajon kicsoda láthatna, főleg a mostani időkben a messze jövőendőbe. ... Egyébként, mint fentebb is jelentettem, az egyház érdekében felettébb kívánatosnak, a Tildy érdekéből nemes lelkűnek és jóakarátúnak ...” tartom az engedély megadását.⁷⁷

A püspöknek írt esperesi jelentésében, már egy teljesen új helyzetben, az új esperes, Gönczy Béla, 1945-ben a Tildy és lelkészársai közti kapcsolatot, az anyagi helyzetükre vonatkozóan a következőket szögezte le: „...a vallásánító lelkészi fizetésen kívül Tildy Zoltán a lelkészi jövedelemnek azt a részét, amelyik feleslegesnek mutatkozik, neki szokta adni”- mármint a vallásoktató lelkésznek.⁷⁸ Tehát mindezen megállapításból látható, hogy Tildy nagy gondot fordított lelkészársai anyagi helyzetére, a lelkészcsaládok életének javítására, ezt tette a legtöbb esetben saját kárára is.

Fehér Lajos írja, *Így történt* című visszaemlékezésében a egyetemi tanulmányai nehézségei kapcsán, mit jelentett Tildy az ő életében. A szegény sorsú diákok továbbtanulása során nem egyedi az a mód, ahogyan a gimnázium vezetői segítségére siettek a kiváló tehetségeknek. Az egyházközség és gimnáziuma a Tiszántúli Református Egyházkerület integráns része lévén, a gimnázium tanárai közül többen kerültek be a debreceni egyházi intézményekbe, akik segítettek volt szeghalmi diákjaikat. Így került Nagy Miklós igazgató segítségével a Péter Zoltán — korábbi szeghalmi tanár — vezetésével működő református tanárképző intézet ingyenes helyére Fehér Lajos. De a beiratkozási költségek előteremtése (100 pengő) nehéz helyzet elé állította az ifjút. Az első akadály vétele, segélyek megszerzése után újabb akadály jelentkezett a második félévi beíratási díj előteremtése során. „Ekkor meg Tildy Zoltán jött segítségemre. Az ő kezdeményezésére a szeghalmi református egyház presbitériuma 100 pengőt gyűjtött össze, s elküldték nekem Debrecenbe a beiratkozásra.”⁷⁹

Ifj. Tildy Zoltán, amikor a német megszállás idején a Gestapo kereste Tildy Zoltánt a lakásán, akkor azt mondta, hogy „lement Szeghalomra, ott keressék”, „minden vasárnap lement Szeghalomra prédikálni”.⁸⁰ A nehéz, az embert próbáló idők ellenére — amíg a politikai helyzet nem akadályozta meg ebben — mindig fontos feladatának tartotta azt, hogy a vásár- és ünnepnapi istentiszteleteket ő tartsa, hogy a gyülekezet körében legalább ezen az alkalmakon végezze a szolgálatot.

A lelkész és a gyülekezet közti bensőséges kapcsolatot jelzi, hogy

⁷⁷ TtREL I. 29. b. 15. d. 1941.

⁷⁸ TtREL. I. 29. b. 17. d. 1945. október 5.

⁷⁹ Fehér Lajos: *Így történt* im.66-69.

⁸⁰ Haas György: *Diktatúrák árnyékában. Tildy Zoltán élete. Magyar Napló, 2000. 53-54.*

1945-ben, amikor meghallották Szeghalmon a hírt, hogy a hónapok óta bujdosó papjuk él és Budapesten éhezik, az akkori háborús bizonytalanságok ellenére megraktak egy szekeret élelemmel és elindították Budapest felé. Az a parasztember, aki vállalkozott az útra, néhány hét után visszakерült Szeghalomra, természetesen élelem, szekér és lovak nélkül. „A szeghalmiak erre megint összeszedtek egy szekér élelmet, megint elindították Budapestre s ez a szállítmány már meg is érkezett, valóban a legjobb időben.”⁸¹

Tildy iskolaszéki elnökségének eredménye

Csak jelezni van módunk azt, hogyan, milyen körülmények között éltek azok az intézmények, amely fenntartója a Péter András Alapítvány gondozója, a szeghalmi református egyház, s közvetlenül Tildy Zoltán elnöklelkész volt. A gazdálkodásra, a hagyaték működtetésére nyilvánvalóan jelentős hatása volt az elnöklelkésznek. Az eredményekről 1944-45. évről szóló beszámolóban a következőket rögzítik: A gimnázium előtt most nyílt meg a 15 év utáni küzdelem eredményeként a nagy lehetőség, „a legszebb lehetőségek nyíltak meg előttünk kulturális lehetőségeink megvalósítására. Most már anyagilag felvértezve meg tudtuk volna kezdeni azt a munkát, amellyel iskolánkat művelődési gócponttá, a Sárrét magyar népének felemelőjévé, gazdasági és kulturális vezetőjévé, s a magyar tájegységek számára követendő példává tehattük volna”. Ezt a háború vihara szétverte, a 200 holdas rizstelep 25 vagon rizstermeléssel, 35 holdas öntözéses kertészetünk, törzskönyvezett tehenészetünk, vaj- és sajtgyári berendezésünk, ökreink, lovaink, sertéseink, juhnyájaink, amelyek a mezőgazdasági középiskola tangazdasága szerves tartozéka volt „felbecsülhetetlen és pótolhatatlan értékben odavannak” — írják a beszámolóban a gimnázium vezetői. A földreform során 1400 kataszteri hold földet kisajátítottak, 100 hold maradt meg, amely az intézmény működéséhez nem elegendő.⁸²

Tildy búcsúja a szeghalmi lelkészi állástól

Rácz Erzsébet a következőket jegyzi le: „Február 15-17. péntek-vasárnap. Búcsú Szeghalomtól. Itt volt utoljára lelkipásztor az elnök úr. Rossz hangulatot keltett a pályaudvaron, hogy lezárták a pályaudvart, és nem volt rendőri készség. Nem ilyesmi volna a miniszter úr dolga? Bizony, gyakori a melléfogás, hanyagság, akár véletlenül, akár nem.

⁸¹Pártunk harca a demokráciáért Mi történt a felszabadulás után 181.

⁸²A szeghalmi Ref. Péter András Gimnázium és Ref. Szigeti Endre Mezőgazdasági Középiskola, internátus évkönyve 1944/45. tanévről. XIX. és III. évf. Összeállította: Nagy Miklós, Wiesinger László, Parragh Atilla. Szeghalom. Kultúra nyomda

Bukdácsolva tanuljuk az új rendet.”⁸³

Gönczy Béla esperes a következőket írja esperesi beszámolójában Tildy búcsúztatásáról: „Febr. 16-án Tildy Zoltán államelnök fogadására Szeghalomba szálltam ki. Ott, február 17-én az ünnepies istentiszteleten az előimát mondtam, az ígét Révész Imre püspök hirdette. Az ünnepies fogadás alkalmával a vonatról való leszállás alkalmával üdvözöltem Róm. VIII. 14. és 19. verseivel.”⁸⁴

Gulyás Sándor a következőképpen számol be az eseményekről: „A szeghalmi romtemplom alatt sugárzó arccal, megilletődötten járnak az emberek. Olyan napja van ennek az ősi településnek, amilyen idáig még nem volt, és amely talán sokáig nem is lesz. *Tildy Zoltán*, a nagytiszteletű úr búcsúzik híveitől, mert a nemzet magasabb helyre szólította: *a Magyar Köztársaság elnöki székébe*.”⁸⁵

Az újságíró a következőképpen jellemzi az eseményt: már a szombati napon megindult a népvándorlás. A Sárrét minden községéből megindultak a szekerek, „csizmás, egyszerű református paraszttal zsúfolt vonatok futottak be Szeghalomra, amelyekről egyre több országosan ismert férfi szállott le. Szombaton érkezett meg az elnök is, Nagy Ferenc miniszterelnök kíséretében, mind a kettejüket elkísérte családjuk is. A szeghalmi feldíszített állomáson magyarruhás lányok, bandériumok és lelkesedő parasztnők előtt köszöntötte a község papját, a Magyar Köztársaság elnökét. B. Szabó Sándor községi főbíró, az országnak talán az elmúlt időkben egyetlen ellenzéki községi főbírója, akit a vármegye ellenére választott meg Szeghalom ellenzéki népe, és akit ma is közbizalommal tölti be helyét.”⁸⁶

„Szomorúsággal vegyes büszke öröm volt a szombat-vasárnap Szeghalom számára. A büszkeség igen nagy: első eset, nemcsak a magyar reformátusság, de az egész világ reformátussága életében, hogy valaki a lelkipásztori székéből kerül egy nemzet élére. Büszkeség tölti el az embereket, de ugyanakkor szomorúság is, hiszen az a pap búcsúzik tőlük, aki 13 évig élt közöttük, aki mellett nemcsak a vallás ügyeiben, de politikai ügyekben is hitet tettek. Nehéz, kegyetlen választások alatt választották meg Tildy Zoltánt a szeghalmi kerületben képviselőnek, nehéz, kegyetlen idők hosszú során át oktatta és nevelte ezt a sárréti népet és az az emberek szemében az a ki nem mondott kérdés bujkál, hogy vajon, amikor papjuk a Magyar Köztársaság elnöke lett, és amikor elbúcsúzik népétől, végleg eltávozik-e körükből, vagy pedig fenntartja

⁸³ Rácz Erzsébet Feljegyzések a vihar kapujában i. m. 26.

⁸⁴ Esperesi kiszállási napló 1946. TtREL. I. 29. b. 18.

⁸⁵ Pártunk harca a demokráciáért i. m. 255.

⁸⁶ u. o. 255.

velük a kapcsolatot.”⁸⁷

Szombaton még csak az előkészületek folytak — szól a beszámoló. A köztársasági elnök és a miniszterelnök a községi főbírónál ebédelnek. Vasárnap már kora reggeli órákban megindultak az embersorok a gimnázium felé, amelynek tornaterme helyettesítette a templomot. „fekete papi ruhák tűnnek fel. Révész Imrének, a tiszántúli református egyházkerület püspökének jól ismert alakja és a reformátusság többi vezetői: Juhász Nagy Sándor, az egyházkerület főgondnoka, Gönczy Béla, a híres esperes és csupa ismert név, csupa ismert arc.”⁸⁸

Az egyházi személyiségek mellett a reformátusság világi vezetői is jelen vannak. „Elsősorban a miniszterelnök, a Kálvin téri egyházrész főgondnoka, Gyöngyösi János külügyminiszter, Andaházy-Kasnya Béla rendkívüli követ, Cseh-Szombathy és Bencsik államtitkárok, a református képviselők egész sora: Filó Samu, Vaszkó Mihály, Szintén György, Kiss Gergely, Szabó István, Futó József, sőt eljött a nagy napra a parasztpárt sárréti képviselője, Hegyesi János is.” A rádió is közvetítette az eseményt. Jelen vannak külföldi újságírók is, „akik érdeklődve nézik a kis-sárréti helységet, ahonnan a Magyar Köztársaság elnöke útnak indult.”⁸⁹ „Maga az a tény, hogy a köztársaság elnöke ilyen egyszerű helyen volt mindvégig lelkes, komoly bizonyágtétel a demokrácia mellett — mondja az egyik amerikai újságíró.”⁹⁰

A búcsúzás

Az ünnepség a gimnázium tornatermében volt, ünnepi istentisztelet és nyilvános presbiteri gyűlés keretében. A templomon nem javították még ki a háború okozta károkat, így a gimnázium tornaterme adódott olyan helyiségnek, ahol az ünnepség résztvevői elfértek. Az ünnepségen „feketeruhás papok hosszú sora az emelvényen, szemben velük egyszerű piros fotelben Tildy Zoltán, az egyházközség lekipásztora. Gönczy Béla imádkozik, majd Révész püspök mond prédikációt. Az emberi magatartás igaz értékéről beszél és csak az utolsó mondatban forrósodik át a szava.

— Kegyelem embere, légy áldott — fordul Tildy Zoltán felé —, mert nem tőled való, hanem Isten ajándéka az, ami míg hiszel, el sem veszthetsz. Kegyelem népe — fordul a gyülekezet felé — légy áldott, mert nem tőled való, Isten ajándéka az, hogy a régi Istent dicsérheted épülő új hazádban és el sem vesztheted azt, amíg hiszel ebben. Soli Deo

⁸⁷ u. o. 255-256.

⁸⁸ u. o. 256.

⁸⁹ u. o. 256.

⁹⁰ u. o. 257.

Gloria. Amen.”⁹¹ Révész püspök óriási sikernek tartotta, hogy a régi Istent dicsérheti, nem új Istent kell imádni, az oroszok jelenléte ellenére is egy református lelkészt választottak meg a köztársaság elnökévé.

A Biblia csodálatos nyelvének szavai még el sem ültek, a Te benned benned bízunk hangjai még a levegőben úsztak, írja az újságíró, amikor kezdetét vette a presbiteri gyűlés, amelynek „egyetlen tárgya Tildy Zoltán nagytiszteletű úr lemondása. A presbitérium kérésére Révész püspök veszi át az elnöklést. Utal arra, milyen nagy jelentősége van annak, ha lelkipásztor kerül az államfői székbe.

— Lelki családdá lesz az a nemzet, ahol lelkipásztor a vezető és pásztori szolgálattá válik az államfői hatalom.”⁹²

Mindezek után Tildy Zoltán kapott szót, aki: „Kedves Gyülekezetem! Megszólítással fordul Szeghalom református közösségéhez. Halkan, egészen egyszerű szavakkal a következőket mondja: „Ha most én végleg el akarnék búcsúzni e néptől és e presbitériumtól — mondja — egészen másokat kellene mondani, mint amiket most mondani fogok. De csak egy hivataltól búcsúzom, a lelkési állástól, amit 13 éven át betölthettem, másképp nem búcsúzom, hiszen Isten kegyelméből ezután is úgy, ahogy eddig, együtt leszek veletek.” A tudósító megjegyzi: „Aki Tildy Zoltánt, a politikust ismerte, annak új és szokatlan az a beszéd, amit mond. A vallás ereje, a filozófia magassága csendül meg szavaiból. A hit megtartó erejéről és fontosságáról beszél. Az egész földet az a veszély fenyegeti — mondja —, hogy a technika hallatlan méretű fejlődése mögött elmarad a lélek. Pedig a léleknek kell mindig az élen járni, ugyanazt a soha el nem múló munkát teljesíteni, amire a fizikai dolgozók olyan szép példát adtak.”⁹³ A tudósító mindehhez hozzáteszi: „Igék ezek, a lelkipásztor igéi, de egyszerre útmutatás is az egész magyar nemzetnek. Útmutatás az emberi magatartásban, ami alapja az egész életnek. Még egy igét *mond* Tildy Zoltán a maga gyülekezetének búcsúzóba abból a tépett, szagotott Bibliából, ami egyedüli támasza, menedéke és erőssége volt a megpróbáltatás szörnyű idején, azt az igét, amelyet Isten küldött neki, amikor bombázóporban imádkozva kereste az utat, amelyen el lehet indítani az országot a jobb jövő felé. — Légy bátor és erős — mondotta neki a Biblia és mondja Tildy Zoltán nagytiszteletű úr az ő gyülekezetének is — és kezdj hozzá! Semmit ne fél, és ne rettegj, mert az Uristen, az én Istenem veled van, téged el nem hagy, tőled el nem távozik, míglen el nem végezted az ő szolgálatát. Még pár mondat és azután Tildy Zoltán maga elé nézve, könnyes szemmel, halkan mondja az utolsó

⁹¹ u. o. 257.

⁹² u. o. 257.

⁹³ u. o. 258.

mondatot: Még az az egy kérésem van most, hogy a lelkészi állástól megvállok: fogadjon be engem a presbitérium a szeghalmi református egyház egyszerű tagjai közé.

A presbitérium önkéntelenül feláll, olyan emberi ereje van ennek az egyszerű kérésnek. Válasz ez Szeghalom ki nem mondott kérdésére, még nagyobb erő és még nagyobb biztatás Sárrét népének. Senki nem lelkendezik, de ez az önkéntelen felállás a válasz a kérésre. Tildy Zoltán ott ül a lelkésztársai között és küszködik a könnyeivel...⁹⁴

A gimnázium igazgatója köszönti még, emlékiratot átadva neki, mint Szeghalom volt lelkipásztorának, a Magyar Köztársaság első elnökének. „Ezen az emlékiraton a Sárrét népe ad mementót Tildy Zoltánnak.”⁹⁵ „Magyarnak lenni — mondja az emlékirat — Isten legnagyobb ajándéka. Magyarnak lenni a legkeményebb sors. Aki csak az előbbit látja, patópálos életet él, aki csak az utóbbit, élete céltalan szenvedés. De aki a kettőt együtt fogadja el, Rákóczi, Kossuth, Bajcsy-Zsilinszky szellemében a hősi magyar életet szolgálja.

Még egy egyházi ének és Tildy Zoltán *már nem* a szeghalmi egyházközség lelkipásztora. A Magyar Köztársaság elnöke és a szeghalmi egyházközség egyszerű tagja. *Egy egész nemzet reménysége.*⁹⁶

„A SZEGHALMI REFORMÁTUS PRESBITÉRIUM BÚCSÚJA
TILDY ZOLTÁN
KÖZTÁRSASÁGI ELNÖK ÚRTÓL⁹⁷

Elmondta a presbitérium megbízásából és képviselőként: Nagy Miklós a szeghalmi Péter András Gimnázium igazgatója.

E L N Ö K Ú R !

*Kedves és szeretett testvérünk az Úr Jézus Krisztusban!
Predestinációs hitünk komoly meggyőződésével valljuk, hogy a jó Isten különleges kegyelme állította most Önt ebben a sorsdöntő időben a Magyar Köztársaság élére. S hogy ugyanez a kegyelem vezette ide 13 évvel ezelőtt közénk, a tiszántúli református magyarságnak erre a jellegzetes sárréti vidékére, Szeghalomra. Erre az ősi magyar települési helyre, amelyről már Anonymus megemlékezik, s amely immár közel 1000 év óta*

⁹⁴ u. o. 258.

⁹⁵ u. o. 258.

⁹⁶ u. o. 259.

⁹⁷ A szeghalmi Ref. Péter András Gimnázium és a kebelében működő ref. általános iskola, internátus évkönyve az 1945/46. és az 1946/47. tanévről. XX. és XXI. Évfolyam. Összeállította: dr. Pásztor József igazgató. Kultúra Nyomda Szeghalom

nádasok és zombékok labirintusában vészelté át a tatárok, a törökök, a németek dúlását, adott menedéket rongyos bujdosóknak, lett őrizője a magyar népiségnek s küzdött a legújabb időben is magára hagyatva, mellőzve, elnyomva, nehéz körülmények között, létéért, haladásáért, boldogulásáért, mert a lelke mélyén kiolthatatlan tűzzel égő szabadságszeretet és függetlenségi vágy következtében örök ellenzéki, s így örökké hátrattett maradt. Ebben a 13 éves nagy előkészületben megfűrösztette Elnök Úr a lelkét az egész ország legkeveretlenebbül maradt magyarságának és népiségének szellemében, s megismerhette a maga valóságában az igazi magyar népet, nem Werbőczy - Gömbös, hanem a Dózsa-Kossuth népét. A véres és szomorú, tüzes trónon és örök száműzetésben élő magyar gondolatot.

Ide vezette Elnök Urat az Isteni gondviselés egy **400 éves**, ősi református gyülekezet lelkipásztori székébe, amelyben a harangok szava, a zsolttárok zengése nem hivalkodó és farizeus, de mélységesen egyszerű és igaz hitről, a magyar református egyház és a magyar demokratikus gondolat elválaszthatatlan sorsközösségéről, a maguk jövődjéről, önerejükkel munkálkodó alapítványtervek hosszú soráról kongatott himnuszt a lelkek felé.

Oda állította a Péter András gimnázium igazgatótanácsi elnökének, hogy hosszú és keserű harcokból lássa meg, mennyire nem illett bele ez az egyszerű magyar gazda lelkéből fakadó tiszta magyar vidék érdekeit szolgáló, alapításától kezdve demokratikus elveket megvalósító iskola az idegen szellemiségben fogant és vezetett magyar kultúrpolitikai koncepcióba.

Megtette iskolaalapítónak, iskolaszervezőnek, amikor a Szigeti Endre mezőgazdasági középiskoláért folyt a harc, hogy megmutassa a bürokrácia útvesztőit, amelyben senyvedt, és még ma is senyved, a 20 évvel ezelőtt megvalósulásra jelentkező gondolat az elmaradt magyar vidék mezőgazdasági kultúrájának emelésére vonatkozólag, s amelynek érvényesüléséért a magyar kultúra úgynevezett „hivatott őrtállóival” szemben az egyszerű magyar presbitereknek, a Szigeti Istvánoknak, Szabó Sándoroknak, H. Kiss Ferenceknek kellett síkra szállni.

Igen, utólagosan jól érezzük, és biztosan tudjuk, hogy az elmaradt, elhagyott, elnyomott, kedvezőtlen természeti adottságokkal küszködő magyar nép sorsának részesévé, vágyainak, haladásának harcosává a jó Isten tette Elnök Urat a maga csudálatos tervszerűségének biztosságával.

És most, amikor az elválás büszke pillanatában megáll Elnök Úr előtt ez az egész református egyházközség presbitériumával, iskoláival, tanácsos és közrendeivel, úgy érezzük magunkat, mint a mesebeli szegény asszony, aki maga szegénységében és egyszerűségében hiába szeretne,

nem tud királlyá lett fiának olyan ajándékot adni búcsúzóul, ami élete végéig kísérje, talizmánként őrizze, fátkyaként vezesse nehéz harcok, súlyos küzdelmek, keserű csalódások és boldog diadalok rögös országútján.

Szívünk igaz, őszinte és meleg szeretetével, az egész szeghalmi református egyházközség nevében átadom önnek Elnök Úr, kedves volt lelkipásztorunk, igazgatótanácsi és iskolaszéki elnökünk ezt az iratot, tiszteletünk és ragaszkodásunk bizonyítékát, halovány mementóként arra az együtt eltöltött 12 esztendőre, amely — hisszük és reméljük — jogos büszkeséggel emlegetett örök erkölcsi tőkéje marad Szeghalomnak és a szeghalmi református egyháznak.

Búcsúzóul pedig hadd búcsúzhassunk azokkal az igékkel, amelyek János: Jelenésekről való könyvében a II. rész 10. versében így olvashatók: „Légy hív mindhalálig és neked adom az életnek koronáját.”

Légy hív mindhalálig azokhoz a tiszta és örök eszményekhez, amelyeknek közöttünk 12 éven át hirdetője és képviselője voltál, amelyeknek képviselőjére és megvalósítására az isteni kegyelem kiválasztott. Légy hív mindhalálig ehhez a szegény sorsüldözött, félrevezetett, gyámoltalan, tönkrezúzott magyar néphez, amely imádkozik érted, de imádságában is mindig ott lobog a nagy magyar költő gondolata: „Addig éljen, míg e honnak él, de szakadjon élte pillanatja, melyben attól elpártolni kél!”

Légy hív mindhalálig az anyaszentegyházhoz, a fehérre meszelt falusi református templomunkhoz, mert ezek nemcsak neveltek és őriztek, hanem tartottak, intettek és figyelmeztettek, s állandó tükörként mutatták eléd iskolánk jelmondatát: „Soli Deo Gloria!” — Egyedül Istené a dicsőség!

Légy hív mindhalálig az igazi magyarság és az egyetemes emberség közös művelődési eszményeihez, az igazi iskolához, amely a templom tövében nő és virágzik a legszebben, emberi lelkek, szebb és boldogabb jövő alakításának szentséges műhelyeihez.

Légy hív mindhalálig és tied lesz az élet koronája: egy élő nép, élő szeretete, nemzedékek boldog hálája, a történelem elismerése. Hiszük, hogy így lesz! Imádkozunk érte. Imádkozunk érted, Istennek választottja: áldjon meg téged az Úr; világosítsa meg az Úr az ő orcáját te rajtad és könyörüljön te rajtad; fordítsa az Úr az ő orcáját te reád és adjon tenéked békeséget. Ámen.”

A „jogos büszkeséggel emlegetett örök erkölcsi tőke”

Nagy Miklósnak, a gimnázium alapító igazgatójának előbb idézett búcsúszavai szerint Tildy Zoltán Szeghalmon töltött több mint egy évtizedes időszakát örök erkölcsi tőkeként fogják emlegetni a szeghalmi

emberek. A szoros kapcsolatot jelzi az az igazi szeretettel megfogalmazott szöveg, amit átadott az elnöknek. *„Szívünk igaz, őszinte és meleg szeretetével, az egész szeghalmi református egyházközség nevében átadom önnek Elnök Úr, kedves volt lelkipásztorunk, igazgatótanácsi és iskolaszéki elnökünk ezt az iratot, tiszteletünk és ragaszkodásunk bizonyítékát, halovány mementóként arra az együtt eltöltött 12 esztendőre, amely — hisszük és reméljük — jogos büszkeséggel emlegetett örök erkölcsi tőkéje marad Szeghalomnak és a szeghalmi református egyháznak.”*

Rövid ideig tartott ez a bensőséges kapcsolat, aminek egyik látható eredménye a templom újjáépülése, a másik, hogy a gimnázium igazgatója, Nagy Miklós államtitkár lett. Az 1948-ban végbement politikai fordulat következménye azonban az, hogy az egyházközség és a szeghalmi emberek számára sem adatott meg ez a jogos büszkeség, megszűnt az az erkölcsi tőke amire hivatkozni lehetett volna. A politika értékrendje Tildy Zoltánt száműzte még az emberek gondolatvilágából is, csak a tudomány világában lett megtűrt. Szinte két emberöltőre száműzetett és csak a rendszerváltás folyamata állította méltó helyére személyiségét. Ma intézmények, utca viseli nevét, szobra formálja a teret, emléke a kisváros közösségét.

Nagy László: Szeghalom településtörténeti, földrajzi és néprajzi háttérének vázlatos áttekintése a kezdetektől 1946-ig

I. Bevezetés

Településtörténeti vázlatunkat Szeghalom kialakulását és történetét alapvetően befolyásoló hármasszoros erővonal mentén építettük fel. A megtelepedést és mindennapi életet elemi szinten meghatározó természetföldrajzi, történeti és néprajzi adatok segítségével próbáljuk rekonstruálni a főbb irányvonalakat, tendenciákat. Szándékosan nem érintjük az itt előkerült régészeti kultúrák azon emlékeit, melyek a honfoglalás korát megelőző időszakra vonatkoznak. Megítélésünk szerint ezek a későbbi korszakok tekintetében vagy irrelevánsok, vagy csak elhanyagolható, csekély értékű párhuzamosságokkal szolgálnak.

Szeghalom, akár az egykori sárréti települések mindegyikét leginkább a speciális földrajzi- ökológiai környezetbe való tökéletes és hatékony beilleszkedésükkel jellemezhetjük. A régi Nagy- és Kis-Sárrét közül az előbbi a Berettyó mocsaraként ismeretes, míg az utóbbi a szabályozatlan Körös folyóból táplálkozott. A két Sárrétet elválasztó szárazulatot számtalan ér vágta át, melyek a két mocsarat egymással összekapcsolták.

A települések többsége a mocsarak szélén, vagy ahhoz közel helyezkedett el. Kisebb részük a két Sárrétet elválasztó erőkkel szabdaltnak szárazulaton, néhány pedig a Sárrét mocsarába települt. Szeghalom első lakói a két nagyterjedésű mocsarat egymástól elválasztó földhátat szállták meg a Kis- Sárrét északnyugati szegleténél.

II. Szeghalom nevének eredete

A település nevének eredetével kapcsolatban több magyarázat is létezik. A három névmagyarázó elmélet közül a szeg - szög kifejezést a barna szín régies szinonimájaként azonosító teória látott legkorábban napvilágot. „...Nevét régiesen Szöghalomnak is hívták s mivel „szög” a régi magyar nyelvben annyit is jelent mint barna, kétségtelen, hogy Szeghalom a községben a ma is meglévő s a magyarok bejövetelekor barna színű halomtól kapta nevét.” –írja 1896-ban megjelent megyetörténetében Karácsonyi János.¹ Ezt az álláspontot képviseli a későbbiekben Szeghalmy Gyula is, aki már azt is tudni véli, hogy a kérdéses névadó halom az „melyen ma a katolikus templom áll.”²

¹ Karácsonyi János – Békés vármegye története, Gyula, 1896. II. 291.o

² Szeghalmy Gyula: A szeghalmi járás története. 385.o. i. n. Márkus György szerk.- Békés vármegye, Bp. 1936. 349-401.o.

Az egykori nemzeti szállítás-területek lehetséges határjeleként értelmezi a szeglethalom, szeghalom³ kifejezést a régész László Gyula.⁴ Véleménye szerint bizonyos régészeti lelettipusok, például egyes halmokban feltárt magányos nyílhegyek vagy más jellegzetes és könnyen felismerhető tárgyak a szóban forgó határhalmok esetében, azok minden kétséget kizáró azonosítására szolgáltak, így szándékosan kerültek egy-egy halom mélyére. A későbbi korszakokból Békés megye szerte maradtak fent adatok különféle határjelekről, ezek között emberkéz alkotta halmokat is találunk.⁵ A középkortól egészen az 1800-as évekig rendelkezünk történeti forrásokkal, melyek a határjel szerepét betöltő mesterséges halmokra vagy a halmok hasonló funkciójú megjelölésre utalnak. Egy 1834-ben lezajlott határper anyagának részletében a határjelző halom földjébe elásott jelzőkőre helyi példát is találunk: *a „határ dombhoz a Szeghalmiak egy káposztás követ is hozattak Szeghalomról, az öreg Petri István Pinczéből, melyet a halomba bétettek.”*⁶

A zeg, zug, szeg szó a folyók kanyarulatában levő illetve a folyóelágazások közötti száraz terület jelentéssel országszerte és általánosan ismert. Különösen szép számmal találunk ilyen összetételű földrajzi neveket az egykor számtalan lassú vízfolyással tarkított Alföld területén. Talán elegendő, ha azt említjük, hogy Zoltai Lajos Debrecen vizei című tanulmányában csak a Kösély nevű vízfolyással kapcsolatban 16 hasonlóról tesz említést. „...Lassú folyású víz lévén, kelet-nyugati főirányát nagy kanyarulatokkal gyakran változtatja. A kanyarok által alkotott kisebb-nagyobb félszigeteket zugnak, szegnek mondják. A szoboszlai határban vannak: Csipkészug, Aranyszeg, Szigeti zug, Árokzug, Vajdazug, Járózug; Debrecen felől: Kösélyszeg; nádudvari földön: Nádosszeg, Kísszeg, Virágos zug, Nyárzug, Bútezug, Fűzfás zug, Nagyhalomzug, Nagy-lórézug és Láposzeg.”⁷

Erre Szeghalom határának földrajzi nevei közt is számos példát találunk: Földház-zug, Peres-zug, Fülöp-zug, Pulyka-zug, Eke-zug, Károly-

³ A szeghalom, szeghatárhalom elnevezésre a László Gyula által említettekén kívül Zoltainál is találunk egy Debrecen környéki példát: „...hallottam, hogy a közeli Szeghatárhalmomban, mikor csatornát ástak rajta keresztül, sírokra bukkantak. Söreghi pedig mostanában téglatormeléket, valamely régi építkezés maradványait is észrevett e határhalmomban...” Zoltai Lajos: Debrecen vizei, 273.o, közli Radics Kálmán, in: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve 30. 255-287.o

⁴ László Gyula: A honfoglaló magyar nép élete. Bp. é. n. 232.o

⁵ Havassy Péter- Határjárások és határjelek a középkori Békés vármegyében. in.: A Békés Megyei Múzeumok Közleményei. 23. Békéscsaba, 2002. 459-480.o

⁶ Takács Lajos: Határjelek, határjárás a feudális kor végén Magyarországon. Bp. 1987. 97.o.

⁷ Zoltai Lajos: Debrecen vizei, 269.o, közli Radics Kálmán, in: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XXX. 255-287.o

zug, Eklézsia-zug, Koplaló-zug, Huszti-zug, Aratózug, Szarkás-zug, Papzug, Kengyel-zug, Dióhalom-zug, Bálinthalom-zug, Simai-zug, Mérges-zug, Vidrazug, Halas-zug, Hordószeg.⁸

Szeghalom településmagja, a mai református templom és környéke a Körös egykori kanyarulatában helyezkedett el. Ez a terület a település legmagasabbra emelkedő része, a templom pedig még a később feltöltött tér szintjéből is némiképp kiemelkedő magaslaton a régi középkori templom helyére épült. Szinte bizonyosan kijelenthető, hogy a régi településszerkezet központja ez a halom és nem a mai katolikus templom környéke volt.

Annak ellenére, hogy mi magunk az általános párhuzamokkal rendelkező, földrajzi és történeti tényekkel is igazolható legutóbb ismertett elmélettel rokonszenvezünk, mégsem foglalkunk mereven állást ebben a kérdésben. Egyik változat valódiságát sem zárhatjuk ki teljes egészében, sőt nem lehetetlen, hogy ezek közül több, vagy esetleg mindegyik egyszerre teljesül.

III. Történeti áttekintés a kezdetektől a folyószabályozások időszakáig

A honfoglaló magyarság jelenlétét a területen a Szeghalom környékén előkerült régészeti leletek is bizonyítják. A Kovács-halmi tellen 1904-ben Mácz Ákos, közel egy évszázaddal ezelőtt pedig Szeghalmy Gyula végzett ásatásokat. Az utóbbi ásatási jelentésében többek közt avar és honfoglaló magyar sírokról is beszámolt.⁹ Honfoglaló magyar sírokat találtak a Korhány- halomban is.¹⁰ Dondorogon Ecsedy István tárt fel a X-XI. századból származó női és férfi sírokat. Az egyik férfi sírból madárfej formájú, csontból faragott botvég és egy szintén faragott csövescsontot került elő, a belsejében fa és vasszög nyomaival. A bagolyfejet mintázó csontvég talán a magyarság régi pogány hitvilágával hozható összefüggésbe. A csontváz lábánál lókoponya feküdt csikószablával és kengyel maradványaival.¹¹

A történelemtudomány megállapítása szerint bizonyosra vehető, hogy honfoglaló őseink törzsenként telepedtek meg a Kárpát-medence

⁸ Implom József: Földrajzi nevek Szeghalmon. 1951. A szeghalmi Sárreiti Múzeum Adattára: A.63-1987.

⁹ Szeghalmy Gyula: Ásatás a szeghalmi Kovács-halomban. In.: Archeológiai Értesítő 33. 1913. 37-52. o.

¹⁰ Juhász Irén: X-XI. századi temetkezések Békés megye északi területén. in.: A Békés Megyei Múzeumok Közleményei . 16. Békéscsaba, 1996. 157-173. o.

¹¹ Ecsedy István-Kovács László-Maráz Borbála-Torma István: Magyarország régészeti topográfiája 6. Békés megye régészeti topográfiája IV/1. A szeghalmi járás. Budapest, 1982. 155-156. o.

területén. A Körös-vidék X. század közepére tehető magyarok általi megszállását egy korabeli hitelesnek tekintett görög forrás, Bíborban Született Konstantin a Birodalom kormányzásáról című műve is bizonyítja. Ennek alapján azonban nem lehet pontosan meghatározni, hogy vidékünket a magyarok melyik törzse szállta meg.¹² A történészek szerint ez minden bizonnyal a Gyuláké lehetett, melynek előkelőbb rétege 950 után Erdélybe költözött. A törzs eredeti szállásterületén maradt elemeket később Ajtony szervezte törzsi államba.¹³

A mai Békés megye területének jelentős részét megszálló ősnemzetség talán már a honfoglaláskor a Vata vagy Csolt volt, de az sem elképzelhetetlen, hogy csak később, a X. század második felének belső migrációs mozgalmai kapcsán jutottak el a békési és sárréti szállásterületre. Ezt nem az írott forrásokból tudjuk, hanem inkább a későbbi birtokviszonyokból következtethetünk rá. A XI. század közepén élt békési székhelyű Vata nemzetségszűfő volt, ő és népe pogányként élt, a terület pedig az 1040-es évekig el tudta kerülni a változásokat. Az egységes magyar feudális állam kiépítését célzó eredményes akciók során Vata fegyveres konfliktusba keveredett a lassan kialakuló feudális állammal. Kristó Gyula szerint az 1046. évi Vata féle pogánylázadás valójában nem vallási okokra vezethető vissza, hanem a központi államhatalommal szembeni ellenállás szülte. Gyula, Ajtony és a többi lázadó vezér után azonban Vata is alulmaradt, s megteremtődtek a királyi vármegye megszervezésének alapjai.¹⁴

Békés megye létrejöttének ideje tisztázatlan, kialakulásával kapcsolatosan számos vélemény megfogalmazódott. Igen sokan Szent István által alapított (vagy még korábbi eredetű) vármegyének tartották, mások 1046 után kialakítottak, a harmadik álláspont szerint egyenesen Szent László hozta létre. Ennek kapcsán két eddig még felderítetlen viszonyrendszer bír döntő jelentőséggel. Az egyik a bihari hercegséghez, a dukátushoz való viszony, a másik a megyei és esperesi beosztás területi eltérése. A történeti kutatások alapján feltételezhető a Biharral való területi egység, de legalábbis a szoros kapcsolat megléte. Mivel a megye neve az írott forrásokban először XIII. század legelején tűnik fel, talán ekkor önállósult, és vált ki Bihar területéből. A megye kialakulásának legkésőbbi időpontját 1203-1214 közé tehetjük, amikor is az első írott

¹² Moravcsik Gyula: Bíborbanszületett Konstantin- A Birodalom kormányzása, Bp., 1950., 176., 178. old.

¹³ Kristó Gyula: Olvasókönyv Békés megye történetéhez a honfoglalástól 1715- ig. Békéscsaba, 1967. 15-16.o.

¹⁴ Kristó Gyula: Békés megye a honfoglalástól a törökvilág végéig. Békéscsaba, 1981.19. o.

adatokat találjuk a megye tisztségviselőivel kapcsolatban.¹⁵

Szeghalom legrégebb említése a szomszédos Körösladánnyal együtt az 1067-re datálható Százdi apátság alapítóleveléhez kapcsolódik. Ebben az adományozó Péter comes különféle birtokokat és szolgálkat juttat a monostornak. „Én Péter... felépítettem Szűz Mária monostorát, amelyet Százdnak mondanak, és megajándékoztam azt szántóföldekkel, legelőkkel, rétekekkel, föld-, és szőlőművelőkkel, szarvasmarhákkal, juhokkal, igavonó barmokkal, disznókkal, méhekkkel és a többi szükséges dolgokkal.” A településeket hosszan soroló, azok határát is körbeíró oklevél utolsó negyedében a következő részletet olvashatjuk: „... Adom a hét ekényi Ladány pusztát öt halastóval, a monostornak adom Scegholm pusztát minden javával együtt...”¹⁶

Anonymus Gesta Hungarorumában a magyar honfoglalás eseményeiről tudósít. Szerep- mocsár néven említi a Nagy- Sárrétet, és név szerint Szeghalmot is:

„Tas és Szabolcs a győzelem után visszafordultak Árpád vezérhez. Nekiindulva lefelé jöttek egy Omsó-ér nevű víz mellett, s a Szerep-mocsárhoz értek. Azután útjukat folytatva Szeghalomhoz jutottak; itt át akartak kelni a Körösön, hogy Mén-Marót ellen harcoljanak, de Mén-Marót katonái odajöttek, s megakadályozták, hogy átkeljenek.”¹⁷ Ma már tudjuk, hogy az Anonymus gesta forrásértéke erősen megkérdőjelezhető, és csak saját korának földrajzi viszonyait tekintve van minden kétséget kizáró létjogosultsága. A névtelen jegyzőnek semmilyen forrása nem volt arra nézve, hogyan zajlottak le a honfoglalás harcai háromszáz évvel korábban. Regényes történetében a korábbi irodalmi alkotásokra és a szájhagyományra támaszkodik. Gestájában 200 évvel későbbi korának viszonyait és saját földrajzi ismereteit vetíti vissza a múltba.¹⁸

Az 1208-1235 közötti időszakról értékes adatokkal szolgál számunkra a Várad Regestrum. A lajstrom 389 esetet ír le, melyben az egymással perlekedő felek helyi bírójuk utasítására Váradra mentek, hogy vitájukat tüzes vaspróba által döntsék el. A vádlón és vádlotton kívül mindig jelen

¹⁵ Havassy Péter: Békés megye kialakulásáról és korai történetéről. Bárka 2000. 4. sz. 17. o.

¹⁶ Csorba Csaba: A százdi alapítólevél. Sátoraljaújhely, 1986.

¹⁷ Anonymus: Gesta Hungarorum, fordította Pais Dezső, szerkesztő Katona Tamás, Bp. 1977. 104.o.

¹⁸ Anonymus forrásértékét már Karácsonyi János is megkérdőjelezte: „A névtelen elbeszélése... csak rege, s csupán földrajzi becse van.” Karácsonyi im. I. 36. o. A forráskritikát és a krónika keletkezését tekintve lásd még: Györffy György: Anonymus Gesta Hungarorumának kora és hitelessége. In: Irodalomtörténeti közlemények 1970. 1. sz. 1.-13. o. A témára vonatkozó irodalom összefoglalása: Kristó Gyula: Békés megye a honfoglalástól a törökvilág végéig. Békéscsaba, 1981. 10-11.o.

volt a hatóság képviselője, a pristáldus vagy poroszló, aki írásban vagy ritkábban élőszóban tájékoztatta a káptalant a vádló és a vádlott közti viszonyról.

Várad közelsége miatt sok megyebeli település nevével találkozhatunk, köztük szép számmal sárrétiakkal is. A peres iratokban Szeghalom neve kétszer is említődik. Egy ízben Békés vármegye Szeghalom-vidéki lakosai emelnek panaszt bihari tolvajok ellen. Másodszer Benjámin szeghalmi falusi papot rendelik ki az alperesek mellett tanúskodni kilenc másik nagytekintélyű tanúval egyetemben. A nászajándék megfizetését célzó per további tanúi közt szerepel még Lodus csolti apátúr, valamint a poroszló szerepében a szintén Benjámin nevű nadáni (körösladányi) alesperes is.¹⁹

A regestrum amellett, hogy a különféle lakott települések datálható, sok esetben első említését tartalmazza, az egyházszerkezet kiépülését tekintve is fontos forrásdokumentum.

Az XII. század első felére a tájon apró falvakból álló, sűrű településhálózat fejlődött ki, a lakosság több templomot is épített. Az államhatalom helyi érdekeit kifejezésre juttató királyi vármegye székhelye Békés, az egyházi szervezet területi irányítója pedig a bihari (várad) püspök volt. A mai településhálózzal ellentétben, ahol falvak, városok közti távolság átlagosan 9-10 kilométer, a török időszak előtt a falvak közti távolság átlagosan csak 4-5 kilométer volt. Szeghalom közvetlen környezetében nyolc ilyen, mára már elpusztult egykori települést találunk. Név szerint Balkányt, Fűregyházát, Járomtelkét, Kernyét, Kiskárolyt, Peterdet, Szentmihályt és Tordát. Az egyházszerkezetet illetően - számos történeti forrás mellett - Szeghalom mai területéről több, középkori templomokra utaló, vagy azok létét bizonyító régészeti feltárás, lelet és megfigyelés is napvilágot látott.²⁰ A szeghalmi egyház korai eredetére utalhat, hogy Szeghalom igen korán, talán már a XI. században esperesi székhely lett. Bár a szakirodalom feltételezi, hogy a bihari (várad) egyházmegye kezdetben csak két főesperességből állt, a bihariból (várad) és a békésiből, mégpedig azért, mert csak ezt a kettőt említik a tatárjárás előtt. Amint már fentebb említettük, 1222-ben az esperes nadányi alesperesét és a település Benjamin nevű papját nevesítik a források. Az első ismert szeghalmi esperes, Tamás azonban csak 1319-ben tűnt fel, és úgy említik, mint várad kanonokot.²¹

Bár a tatárjárás (1241) alatt az ország kiterjedt területei

¹⁹ Kandra Kabos: Várad regestrum. 1898, Bp. 214-215, 368-371. o.

²⁰ Szatmári Imre: i.m. 96, 104,105, 114, 145, 150.o

²¹ Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország Történeti Földrajza. Budapest, 1966. I. 513.o.

szenvedtek súlyos veszteségeket és a Körösöktől délre fekvő vidék teljesen elpusztult, a Sárrét mocsarai védelmet nyújtottak a környék lakóinak a viszontagságos időkben. Rogerius mester siralmas énekében, mely 1243-ban született, részletesen és hitelesen tudósít a tatár pusztításról, és arról is, hogy a lakosság a mocsarak védelmében, szigeteken húzta meg magát.²²

A fent említett nyolc Szeghalom környéki település közül a török időkig csak három maradt fent, ezt azonban nem írhatjuk kizárólag a tatár pusztítás számlájára. Bár sok település és egyház elpusztult, a pusztásodásnak a későbbi korszakokban is gazdasági valamint településföldrajzi okai is voltak. A tatárjárás okozta sebek a XIV. századra az Anjou korban (1308-1387) véglegesen begyógyultak. A korszakra vonatkoztatva igen hasznos forrásnak bizonyul a váradi püspökséget teljes részletességgel érintő 1332-1337-es Pápai tizedjegyzék. Ebben az időintervallumban teljes képet kapunk a szeghalmi esperességhez tartozó települések azon egyházi tisztségviselőivel kapcsolatban, akik a szentföldi költségekhez adományokkal hozzájárultak.²³

Szeghalom első ismert birtokosa a francia eredetű Smaragd nemzetség volt, akik valamikor 1170 után szerezték meg Csökmőt és Szeghalmot.²⁴ Az oklevelek tanúsága szerint 1330-ban Szeghalom Csökmő, Iráz és Bökény községekkel egy birtoktestet képezett. A XIV. század utolsó éveiben a Smaragd nemzetségből származó geregmezei Veér Miklós volt a helység földesura, akinek hűtlensége folytán szeghalmi birtokát 1405-ben Zsigmond király Maróthy Jánosnak adományozta. Halála után ezek leányágon öröklődve kerültek a Csákyak tulajdonába, ezt követően közel két évszázadon át voltak a Csákyak (1445-1642) Szeghalom tényleges földesurai, akik a falunak a XV. század végén mezővárosi privilégiumot és vámszedési jogot is szereztek. Ők juttatták Szeghalom közel negyedrészt az 1400 évek végén a váradi káptalan kezére, szintén az ő révükön került szeghalom 1501-től egészen az 1700-as évekig Bihar vármegyéhez.²⁵

A váradi káptalan, amely már a püspökség létrejötté előtt is megvolt, a Sárétek területén tulajdonosként is jelentős földterületekkel rendelkezett. Birtokviszonyai a tatárjárás utáni korszakban, az adománylevelek elpusztulása miatt csak hosszas perek után rendeződtek.

²² Thúróczy János: A Magyarok krónikája/ Rogerius Mester: Siralmas ének. Szerk: Benda Gyula, Bertényi Iván, Póto János, Bp, 2001. 428-429.o.

²³ Rationes collectorum pontificorum in Hungaria = Pápai tized-szedők számadásai, 1281-1375. Bp. 2000. 50, 53, 54, 62, 70, 76, 84, 88.o

²⁴ Györfly György i.m. I. 496.o.

²⁵ Karácsonyi János i.m.. II. 292, 294.o.

A székeskáptalan középkori birtokai közé tartozott Csökmő, Szeghalom, Torda, Csolt, Gyarmat és Iráz is.²⁶

A török-kor volt a legnehezebb időszak a település történetében. Sűrűn került sor az úgynevezett „futásokra”, melyek alatt a falvak népe a mocsarak védelmébe húzódott. A katonai ütközőzónában élő lakosság a vizek védelmében részben átvészelte a viszontagságokat, többszöri alkalommal is újra benépesítve az elhagyott települést.

A török korszakból hiteles írott forrásként több portális és adóösszeírás maradt ránk. A hivatalos összeírások a későbbi időszakokban is fontos forráscsoportot alkotnak. Az első adóösszeírás 1552-ből, még a török pusztítás előtti korból való. Ekkor a vármegye négy járásra oszlott fel. A III. Járásban találjuk Csökmő, Kolth, Iráz, Bölcsi, Eesz, Szöcsköd, Szeghalom, Thorda, Károly, Balkán, Cséfán településeket és pusztákat. A megyehatárok változásait illetően megjegyzendő, hogy az 1552-es összeírásban Szeghalom Bihar megyéhez tartozott, de különféle oklevelekben 1405-ben, 1418-ban és 1483-ban Csökmő meg Békéshez volt besorolva.²⁷ A vármegyék kiterjedése ugyanis sokat változott a középkor második felében. Több békési település került át Biharba, és viszont. Így például Csökmő és Darvas 1471-ben, Szeghalom pedig 1501-ben, mikor a Csáky család birtokába jutott, Biharba került.

1554-ben az itt letelepedett jobbágyok behódolnak a töröknek, és oda is fizetik adót. Az 1660-as évek első felében Várad és Gyula eleste után egészen 1688-ig jobbára a török volt az úr a Sárrétek területén. A Szolnoki szandzsákhhoz, azon belül a Csongrádi nahijéhez tartozott ekkor a ma fennálló Sárréti települések közül Ladány, Gyarmat, Szeghalom és Vésztő is.²⁸

1598-ban egy a Nagyvárad ostromától errefelé kalandozó tatár sereg elpusztítja a települést, úgyhogy Szeghalom, legalábbis a körösszegi uradalmi tisztartó levele szerint „puszta faluhely” maradt még az 1635. évben is. 1642-ben Csáky István 700 tallérért zálogosította el Nadányi Mihálynak.²⁹

Karácsony János megyetörténetében ez alapján feltételezte, hogy egyrészt 1598-1642 közt Szeghalom lakatlanul állt, másrészt, hogy a Nadányiak részint saját jobbágyaikkal, részint szerződéses embereikkel népesítették be 1642-től a települést. Molnár Ambrus hívta fel rá a figyelmet, hogy ezen megállapítások alátámasztására egyáltalán

²⁶ Ifj. dr. Reiszig Ede: Bihar vármegye története. I. n. Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai 6. Bihar vármegye és Nagyvárad. Bp.1901. 463.o.

²⁷Ifj. dr. Reiszig Ede i.m. 502.o

²⁸ Csipes Antal: Békés megye élete a 16. században. 68. o.

²⁹ Karácsonyi János i.m. II. 295.o

nincsenek adataink. A Csáky család levelezése és más dokumentumok alapján arra a következtetésre jutott, hogy bár „...a falu lakatlanul állott, de határát – bizonyára a környéken meghúzódó régi lakói – megművelték, mert abból a földesúr némi jövedelemre számíthatott... A szeghalmi földeken munkálkodók nevét vizsgálva – bár erre semmi megjegyzés nem utal – bizonyosra vehetjük, hogy részben Szeghalomról elmenekült és Gyarmaton lakó, részben ősi gyarmati lakosok voltak.”³⁰

Nem bizonyítható, mégis valószínű, hogy az újra és újra menekülni kényszerülő, majd visszatérő lakosok legkésőbb az 1600-as évek második felére református vallásúak voltak, s külön gyülekezetet alkottak.³¹

A török alóli felszabadulás után néhány évvel Lindner kamarai tisztartó 1700. június 13-án kelt jelentésében így ír: az egész megyében nincs háromnál több olyan falu, amelyben 14-16 lakott ház van, úgymint Békés, Szeghalom és Vésztő.”³²

A Rákóczi szabadságharc alatt 1703 végén a lakosságnak megint menekülnie kellett, ekkor ugyanis a gyulai rác katonaság dúlta végig az újonnan települt falvakat. A község 1708 körül népesült be újra. 1711-ben lakosai templomot is építenek, a feljegyzések szerint sövényből, sárból, fatoronnyal. 1715-ben a Szatmári béke utáni összeírásban Békés-megye területén összesen csak 9 lakott település említődik, ezek között négy sárréti: Füzes-Gyarmat, Szeghalom, Vésztő és Körösladány.³³

Már a török kiűzése után élénk mozgalom indult a régi birtokok visszafoglalására. A váradi káptalan is lépéseket tett a mohácsi vész után lefoglalt egyházi javak visszaszerzésére. Jóformán az egész vármegye területe urat cserélt, részint a régi jog felélesztésével, részint újabb királyi adományok, vagy vásárlás, de gyakran erőszak útján is. 1702-ben Bojthy Mihály kapott adománylevelet Csökmőre, a váradi káptalan pedig 1712-ben adta Szeghalom Csökmőért cserébe a királyi kincstárnak. A Rákóczi szabadságharc után újratelepülő megyék is összekaptak bizonyos határtelepüléseken. Biharból Szeghalom, Torda, Károly és Balkány helységeket csatolták vissza Békés vármegyéhez, ami ellen természetesen Bihar 1713-ban írásban is tiltakozott. 1716-ban Békés

³⁰ Molnár Ambrus: Szeghalom újjáéledése a török hódoltság után. 131. o. i. n. Szeghalom – történelmi, néprajzi és földrajzi tanulmányok.129-162.o.Szeghalom , 1979.

³¹ Debreceni Ember Pál: A magyarországi és erdélyi református egyház története. Ford. Botos Péter. Sárospatak, 2009. 426, 460.o.

³² Implom József: Olvasókönyv Békés megye történetéhez II. (1694-1848) Békéscsaba, 1971. 12-13.o

³³ Regesták-Békésvármegye közgyűlési jegyzőkönyveiből 1715-1795.i.n: A Békésvármegyei Régészeti és Művelődéstörténelmi Társulat Évkönyve, 1884/85. 11. Zsilinszky Mihály szerk. Gyula,1886.108.o.

megye Füzes-Gyarmat, Pázmány, Nagy- és Kis-Harang helységeket és pusztákat foglalta el. Szeghalom Biharba való visszacsatolását megelőzendő pedig Dancsháza birtokjogának bizonyításával tartották sakkban Bihar előjáróságát. A viszály megoldását a természetes földrajzi határok érvényesítése hozta meg. Ilyen volt a Csökmő és Szeghalom közti megközelíthetetlen mocsár is, mely elválasztotta egymástól a perlekedő vármegyéket.³⁴

Ebből az időszakból nagy mennyiségű, jelentős adattal gazdagítanak bennünket a megyei közgyűlések jegyzőkönyvei. Az 1700-as évek közepéig a megye nem állandóan Gyulán, hanem hol az egyik, hol a másik községben tartotta részleges és rendes évi közgyűléseit. Az 1715-1730- ig terjedő időszakban jó néhányszor a sárréti településeken is, Szeghalmon, Füzesgyarmaton, Vésztőn és Körösladányban.³⁵

Lovag harruckerni Harruckern János György császári élelmezési főhadbiztos, magyar udvari kamarai tanácsos, későbbi Békés vármegyei főispán 1720-ban lett Szeghalom földesura, amikor III. Károly király, az akkori háborús időkből a hadsereg részére tett élelmezési szolgáltatásokért nekiadományozta a Békés vármegye területének nagyobb részét kitevő gyulai uradalmat. A Szeghalmot is megszerző Harruckern család birtokai férfi örökös híján házasság révén, leányágon öröklődnek először a Wenckheim családra. Majd a Wenckheimek ugyanilyen módon, szintén leányágon örökítve adták azt tovább a Kárász és a Festetics családnak, a Festeticsek pedig később a D' Orsayknak. A Kárász család egészen 1945-ig birtokolta Szeghalom nagy részét.³⁶ A gr. D'Orsay Emil féle kastélyt a község vette meg 1884-ben, amely egészen 1969-ig községházaként funkcionált. 2000 holdas birtokukat a halasi határrészen, az akkori községi bírónak, Péter András vásárolta meg, aki ebből később 1506 kataszteri holdat adományozott a középiskola alapítására.

Ahogy országosan, úgy Szeghalmon is jelentős változásokat hoztak az 1848-as áprilisi törvények, illetve az 1853-as úrbéri pátens, ami eltörölte a nemesi előjogokat és a feudális szolgáltatásokat. Megszüntette a robotot, a jobbágyi munkaeszközök ingyenes használatát, a korábbi munkaszervezetet és üzemszervezést.³⁷ Szeghalom életében a feudális kötöttségek felszámolása az 1860-as évekkel érte el az első

³⁴ Ifj. dr. Reiszig Ede i.m. 543-544.o

³⁵ Regesták–Békésvármegye közgyűlési jegyzőkönyveiből 1715-1795.i.n: A Békésvármegyei Régészeti és Művelődéstörténelmi Társulat Évkönyve, 1883/84. 10. Zsilinszky Mihály szerk. Gyula,1884. 71-75.o

³⁶ Virág Zsolt: Békés megye kastélyai és kúriái. Magyar kastélylexikon 10. Bp.2009. 204-209.o.

³⁷ Oláh József: Az Akasztó-vésztői uradalom gazdálkodása Bp., 1970. 18.

eredményét. A fél évszázada folyó legelő- elkülönítési per 1862-ben ért véget.³⁸ Ezzel különvált a falu és az uradalom által használt legelőterület. Az úrbérrendezéssel többnyire együtt járt a tagosítás végrehajtása, ez a parasztbirtokon is megteremtette a jobb gazdálkodás lehetőségét. Békés megye sárréti területei a tagosításban súlyosan lemaradtak: Körösladányban, Füzesgyarmaton és Szeghalmon a folyamat csak a 20. század elejére zárult le, tömérdek vita után.³⁹

IV. Kistáji adottságok, természetföldrajzi és gazdasági erővonalak

Az egykori Sárrét településeit, köztük Szeghalmot is nagyfokú földrajzi-ökológiai determinizmus jellemezte. Az 1854-ben megkezdett vízrendezési munkák a XIX. század végére teljesen megváltoztatták a táj korábbi arculatát, s ez fellazította a régi életforma teljességére kiható földrajzi-vízrajzi meghatározottságot.⁴⁰ A kiterjedt vízivilágot a XIX. század utolsó harmadára lezárult lecsapolási munkálatok teljesen eltüntették.

Ma már Sárrét elnevezés alatt elsősorban és nem csupán az elpusztult mocsár helyét, hanem azon falvak csoportját is értjük, amelyeknek telepítési tényezőiben és kialakulásuk folyamatában meghatározó tényező volt a mocsár. Megkülönböztetünk mocsárszéli, ér menti és szigettelepüléseket.⁴¹ A két első csoportnak közös vonásai vannak. A mocsár széle ugyanis nem adott állandó vonulatot, áradáskor a víz feljött a falvak alá, máskor viszont attól több kilométernyire visszahúzódott. A falvak úgy települtek, hogy ér is legyen a közelben. Így a mocsárszéli falvak, akárcsak Szeghalom egyúttal ér mellett is fekszenek. A települések környéke egészen a múlt század derekáig árterület volt. A térszint az időszakos vízfolyások, erek, nádas mocsarak, posványok, tavak uralták.

A természetes vízrajzi folyamatok mellett már a kezdetektől fogva befolyásolta a környezetet az ember is. Tudjuk, hogy a háborúskodások alkalmával védelmi célzattal a várak és települések lakói szándékosan mocsarasították a közvetlen környezetüket. Hozzájárultak ehhez a vízimalmok is. Az általuk felduzzasztott víz hol

³⁸ Kovács Gyula: Szeghalom község emlékirata. i.n.: Írások Szeghalom múltjából. Szerk.: Szabó Ferenc. Békéscsaba, 1976.

³⁹ Szabó Ferenc: Békés megye gazdasági és társadalmi fejlődésének főbb vonásai a 18. század elejétől napjainkig. in.: Békés megye gazdaságföldrajza. Békéscsaba, 1974. 113-175. 126-127.

⁴⁰ Bereczky Imre – Nagysárrét-kutatásunk néprajzi eredményei és további tennivalók in.: Miklya Jenő szerk. Sárréti Írások II. 1975. 79-101.o.

⁴¹ Csávás István: A Nagysárrét monográfiája, Debrecen 1941. 21. o.

elárasztotta a szántóföldeket, hol pedig visszafogták a vizet és szárazságot idéztek elő. Már a középkor folyamán készültek kisebb helyi gátak, töltések, rekesztések.

Az ártér szigetszerű emelkedésein feküdt a települések legrégebben épült része. Ezeket kanyargós utcájú, zugos apró tizedek alkották. Házak, udvarok sokszor összezsúfolódva szoronganak az aránylag szűkös térségű szárazulaton. A falvak térbeli terjeszkedésével a későbbi településrészek már az ártérre épültek. Ezeket árkokkal és gátakkal védelmezték az árvíz ellen, néhol ma is meg vannak a régi gátak pusztulófélben lévő maradványai.⁴²

A Sárréti táj ma már kevésbé különbözik az őt körülvevő és éltető nagytáj, az Alföld más területeitől. Az 1800-as évek közepéig szeszélyesen kanyargó vizeinek köszönhetően sok szempontból egyedi és jellegzetes vonások jellemezték. Őseink emlékeit böngészve néha olyan érzésünk támad, mintha nem is a régi valóság, hanem távoli egzotikus tájak elevenednének meg előttünk:

„...Ennek a rétségnek tisztája vagy tisztán álló vize nincs... az olyan helyein, ahol a víz egy vagy két öl mélységű, ott az ostorindás vízi plánták tanyáznak... A víz színén feljebb emelkedett tájék, a sombokos helyek. Melyekből áll nagyobb részént a Sárréte... Vagynak még olyan nagy lápok, mellyeket a földből nőtt plántáknak gyökerei nem tartanak, hanem csak a víz tetején feküsznek és a víz áradásával fellejebb emelkednek, a víz alászállásával azok is alább szállanak... A földlápok pedig, mellyet úgy neveznek, semmiféle plántát magokba gyökerezni nem engednek...”⁴³

„...Vannak oly ingoványok, lápok, melyek buja növényzetük által mintegy magukra vonják az embert, holott ily helyeken, a mély vizet sokszor alig féllábnyi korhadtnövényzet takarja. Az ily helyeket még az itt született pákász emberek is csak nagy rudak segélyével szokták meglátogatni s, hogy le ne süppedjenek, nagyon gyorsan végzik foglalkozásaikat.”⁴⁴

Az ökológiai táj a mindennapok során időről-időre próbára tette lakóit. Túlélő- és alkalmazkodó képessége, az évszázados tapasztalatok hagyományai és különleges találékonyasága révén a sárréti ember szinte a táj részévé vált. A vízi világ kivételessé formálta a benne élő embert, amint azt Palugyai Imre is megfogalmazta 1855-ben:

⁴² Csávás István: i.m. 6; 20-21.o

⁴³ Birtalan Szilágyi János: A biharvármegyei Sárrét leírása, 1827. Közli Györffy István. Aquila 1920. 27. évf. 60-70. o. 61; 64-65. o.

⁴⁴ Osváth Pál: Bihar vármegye sárréti járása leírása. Nagyvárad, 1875. Újra kiadva Bp. 2009. 73. o.

„...Bátran el lehet mondani, miként e vidék éghajlata az emberi egészségnek igen nem kedvező... Azonban ezen általános igazság dacára, más kedvező befolyások mellett az itt születés, nevededés, és az áldott megszokás gyengíti, elveszi a káros hatást... Ámde a máshonnan bejövő idegenekre ellenkezőleg hat az éghajlat, az ilyenek sínlenek, hamar el is hálnak...”⁴⁵

A Sárrétek lakói - legalábbis hitük szerint - a nehéz körülmények közt is bőségben éltek. A mocsarak jóvoltából a kiváló minőségű nád és gyékény hatalmas mennyiségben állt rendelkezésükre. Mindkét növény rendkívüli jelentőséggel bírt a maga idejében, és nem csak a helyi felhasználását tekintve. Kereskedelmi cikként is fontos jövedelemforrással szolgált.

A régi leírások egyike sem felejt el megemlíteni a kiterjedt nádas réteket. Tudósítanak a nád helyi felhasználásáról, a nádvágásról és kereskedelemről:

„...Nád a híres „Sárrét”- en, Füzes- Gyarmaton, Szeghalmon, Vésztőn igen szép és roppant mennyiségben terem. Részint helybeli építkezésekhez fedélül, vagy kert és udvar kerítésül és tüzelőül,- részint kereskedési czikkül használtatik. Ujabb időkben igen drága lett a nád s nevezetes jövedelmet hoz a Sárrétieknek...”⁴⁶

„...Bámulatra méltó magas, vastag nádak teremnek itt. Hossza vagy magossága a három ölet is kiüti, vastagsága egy jó hüvelyknyi. A szegényebb sorsú emberek hármat-négyet ezekből gyékénnyel öszve kötvén, szőlőkarók gyanánt három esztendeig is szőlőjüket igen csinosan felkarózzák vele. De kivált a bordakötők igen szép alkalmas szövő bordákat készítenek belőlle, melyeket még a távolabb helységekbe is elhordanak a szövő asszonyok...”⁴⁷

A falusi eklézsiák jövedelmei közt is általánosan szerepel bevételként, a lelkészek, tanítók, községi és egyházi hivatalnokok fizetésének egyaránt része volt.

A náddal kereskedtek is, amelynek szállítása vízen és szárazföldön egyaránt folyt. A Nagysárrétról a Berettyó vizén úsztatták le a tutajokba kötött nádat Túrkeve és Mezőtúr alá, ahonnan szekérral vitték tovább.⁴⁸ A kissárréti nádvágók a Körösön úsztatták Gyoma, Endrőd felé. De a debreceni nagyvásárokra, Gyulára és Csabára is sokat

⁴⁵ Palugyay Imre: Magyarország történeti, földirati s állami legujabb leírása. IV. kötet: Békés-Csanád, Csongrád és Honth vármegyék leírása. Pest. 1855. 133-134.o.

⁴⁶ Palugyay Imre: i. m. : 56.o

⁴⁷ Birtalan Szilágy János: i. m. 61. o.

⁴⁸ Szücs Sándor: A Sárrét múltjából. 28. o. I. n. Miklya Jenő szerk.:Sárréti írások 1. Néprajzi és helytörténeti antológia. Szeghalom, 1965. 9-40. o

elszállítottak mindkét helyről. Minősége és felhasználása tekintetében is megkülönböztették. A legtöbbre becsült fajtája a rétben sekélyebb vizek közt nevelkedő, acélos szálú, úgynevezett veres nád volt, amelynek a mocsarak pusztulása után hírmondója sem maradt.⁴⁹

A rétben termő gyékény szintén hasznot hajtott a Sárrétek lakóinak. Ahogy Birtalan Szilágyi János bajomi prédikátor írja: „...még több hasznú, mint a nád is. Nem vághatnak annyit, hogy mindenféle jópénzért el ne kapkodnak... Most úgy lehet képzelni az egész Bajont, mint egy nagy gyikinykészítő fabrikát. Még a gyermek is, mihelyt járnai tanult, már az ő gyermeki játékához illő foglalatosságot talál a gyikinykészítés munkájában... Sőt találkoznak akármennyien olyan munkás leányok, kik elnyomorodott attyokért az adót is lefizetik s ruházatjok is van.⁵⁰ Nem csoda tehát, hogy a falucsúfolók a Bajomiakat stílszerűen csak „gyékényrágók”-ként emlegették.

A békési területeken sem volt ez másként annak idején: „...Gyékény a Sárréten bőven van s zöldjében búzakévé, kukuricza szarát és szőlőt kötni kevés szikkasztás után használtatik, vagy annak módja szerint megszövetvén gyékény ponyva, kötött kosár vagy fonott székképen az illető parasztmesterek által készáruként eladatik, és a szomszéd megyékbe, főleg Aradba nagyban szállítatik...”⁵¹

A XIX. század végére túlnyomórészt már csak Biharnagybajomban, Sárrétudvariban, Csökmön és Komádiban található meg ez az ősi háziipar, alapanyaga ugyanis a mocsár lecsapolása után már egyre kisebb mennyiségben termett. Végül teljesen eltűnt erről a vidékről. A 20. század első negyedétől már jellemzően máshonnan, az Érmellékről, a Tisza-morotvákból, a Jászságból, Nádudvar és a hortobágyi halastó környékéről szerezték be.⁵²

A régi Sárrét falvainak lakossága az egykori vízivilághoz alkalmazkodva alakította ki életmódját és gazdálkodását. A vizek szabályozása előtt hatékonyan és nagy találmánysággal vette birtokba mindazt, amit ez a különleges táj adhatott.

A helyben rendelkezésre álló alapanyagokból: nádból, sárból, a pusztuló mocsári tölgyesek, éger és szil-erdők maradványaiból, fűzesekben, bodzásokban termett fából építették házaikat. „...Miként mondják, a tyúkóltól a templomig minden építményt ebből csináltak.”⁵³

⁴⁹ Fehér Gyula: A sárréti nád. 146. o. I.n. A Péter András Gimnázium Értesítője. Szeghalom, 1935-36. 137-146. o.

⁵⁰ Birtalan Szilágyi János: i. m. 63. o.

⁵¹ Palugyai i. m. u. o.

⁵² Szűcs Sándor: Néprajzi vonatkozások Bihar-vármegyében. 188. o. I. n. Nadányi Zoltán Szerk.: Bihar vármegye. Budapest, 1938. 164-245. o.

⁵³ Szűcs Sándor: Néprajzi vonatkozások Bihar-vármegyében. I. m. 191. o.

Az utóbbira például szolgálhat a Rákóczi szabadságharc után újraterlepülő Szeghalom, melynek visszatérő lakói a feljegyzések szerint sövényből, sárból, fatoronnyal építették fel templomukat 1711-ben.⁵⁴

„...A házakat magas cölöpökre font vesszőből építették, melyhez sártapaszt használtak s midőn jött az árvíz, a házban volt holmikát felrakták a padlásra s nyugodt szívvel nézték, hogy a víz miként mossa ki a ház falát, mert tudták, hogy a cölöpök és a vesszőfonás ott marad, csak a fal úszik el. Iszap pedig elég marad ott, hogy újra lehessen készíteni a tapasztsági munkálatokat.”⁵⁵

A Sárrét vidékének a nád és a gyékény mellett a fűzfa volt a legjellegzetesebb növénye. A folyószabályozások után azonban mennyisége annyira lecsökkent, hogy a vessző feldolgozásával háziiparszerűen foglalkozók máshonnan kényszerültek beszerezni az alapanyagot. A kosárfonást az 1900-as évek első felében háziipari tanfolyamokon is népszerűsítették, a földművelő lakosság részére, még a későbbi időszakban is jó kereset kiegészítést jelentett.⁵⁶

A hajdani Sárrét legjellegzetesebb alakja a pákász volt. Tevékenysége a régi valóság, a vizes rétek mindennapjainak részét képezte. Olyannyira igaz ez, hogy annak szinte jelképévé vált. Az egykori nádrengetegek, ingoványok, erek világában nagy szükség is volt a tudására, elsősorban is kiváló terepismeretére, amely a vizek birodalmában elengedhetetlennek bizonyult. Akit sorsa a lápok közé vitt, az nem boldogulhatott a pákász nélkül, mert a rétek állapota örökös változásban volt. Az egész területet behálózó erek egy része hol egyik, hol másik irányba folyt, attól függően, hogy a Körös, Berettyó vagy a Tisza áradt éppen. Az áradások olykor hatalmas területeket borítottak be vízzel, melyek aszályos időben teljesen kiszáradtak. A szeszélyes érhálózat kanyarulatai, az időszakos vízfolyások időről időre újraírták a térképet. A mélyebb részeken járhatatlan mocsarak, veszélyes ingólápok, mindenhol végeláthatatlan náderdők, gyékényrengetegek terpeszkedtek. A járatlan ember a rétbbe keveredve könnyen ott is ragadhatott, mégpedig örökre.

A pákász ezeket mind ismerte. Ő volt egyedüli biztos kalauza vadásznak, természettudósnak, földmérőnek, a nemes hintájának és a vásárolók ponyvás szekérének. A vízi közlekedésben is megkerülhetetlen szerepe volt. A falvak közelében a helybéliek még csak elhajózáztak valahogy, de nagyobb távolságokra már nem vállalkoztak.

⁵⁴ Papp Lajos: A Szeghalmi Református Egyház története. Szeghalom. 1925. 7. o.

⁵⁵ K. Nagy Sándor: Biharország. Útirajzok. 3. Nagyvárad, 1888. 75. o.

⁵⁶ Nagy István: Háziipar. 148. o. I. n. Nadányi Zoltán Szerk.: Bihar vármegye. Bp. 1938. 146-163. o.

Ehhez csak a pákások közül kikerülő vízi fuvarosok értettek, akik úgy ismerték a Sárrétet, akár a saját tenyerüket. Némelyikük a víz színéből, mások a víz ízéből állapították meg, hogy éppen hol jár a hajó. A Sárrét környékének régi térképábrázolásait szemlélve helyel-közzel felfedezhetjük a régi hajóutak egyes részleteit is.⁵⁷

Ha a megyék, települések, helyi birtokosok közt civakodásra, határperekre került sor, szintén a pákások kerültek elő tanúnak. Példa erre a Füzesgyarmathoz tartozó Bucsa és Szerep között 1799-ben folyt határper, melynek során a kihallgatott tanúk közt 13 pákász is szerepelt.⁵⁸ Ilyen pert örökít meg a Sárrét környékéről Arany János hamis tanú című verse is.

A pákásokat egy irodalmi tehetséggel is megáldott vadász, Havas Sándor leírása tette szélesebb körben ismertté. A Vadász és versenylap 1858-ban, három folytatásban közölte „Vízivadászat a Sárréten” című remekbeszabott tudósítását, amely először mutatta be részletesen a pákásokat.⁵⁹ Havas cikke olyannyira felkeltette a nagyközönség érdeklődését, hogy a korszak egyik legnépszerűbb lapja, a Vasárnapi Újság is átvette, egy rövidebb, de viszonylag részletes tartalmi kivonatot közzétéve.⁶⁰ Ekkor azonban, ha lakói - csíkásza, pákásza, rétes embere, szilaj pásztora még nem sejtette is, a sárrétek sorsa már végképp megpecsételődött. A mocsarak lecsapolásának tervei, felmérései már régen elkészültek, a munkálatok kezdeti lépései is megindultak, s két évtized múltán pedig már csak mutatóba maradt a régi rétekből, nádasokból.

„...Tagadhatatlan, hogy a vizek szabályozása óta járásunkban a folyók, mocsárok és nádas rétek nagyon megfogytak, de vannak azért ma is elég nagy számban csaknem minden határon oly ereink és tavaink, melyek teknő alakjuk, és amiatt, mert lefolyásuk nincs, csupán esővízből is úgy megtelnek, hogy csak akkor száradnak ki, ha hosszas szárazságban elpárologhatnak...” – írja Osváth Pál bihari csendbiztos, 1875-ben megjelent könyvében. A régies foglalkozások, a réti életmód bemutatása során többször megemlíti, hogy ezek eltűnő félben vannak, halványulnak, jelentőségük csökken.⁶¹

Herman Ottó, a magyar halászat nagyérdemű kutatója egy bő évtizeddel később így tudósít a Sárrét pákászairól szólva: „... A mai kor

⁵⁷ Szűcs Sándor: Régi magyar vízivilág. Bp. 1977. 16- 22. o

⁵⁸ Újabb adatok a sárréti pákások életének megismeréséhez. 250. o. I. n. Békési Élet III. 2. sz. Békéscsaba, 1968 250–254.

⁵⁹ Havas Sándor: Vízivadászat a Sárréten. I. n. Vadász- és versenylap. II. 1858. 17. sz. 270-273.o.; 18. sz. 285- 291. o. 19. sz. 301- 307. o. 20. sz. 324- 325. o.

⁶⁰ Az alföldi „pákászat.” Vasárnapi újság. 1858. 30. sz.

⁶¹ Osváth Pál: i. m. 67. o.

gyermek, ha hallja, olvassa e szót, különösnek találja ; - megfejteni, értelmét adni nem tudja. Ha a véletlen nem jár kezére,... ha nem vetődik útjába Ős-Bihar lapályainak örege - de öreg legyen ám!... A pákász, az egykori bihari rétségnek, mocsárvilágának ura és lakója eltűnt - elfogyott, mint elfogyott lecsapolás útján a rét, a mocsár. Az egykori nádrengetegek, ingoványok, kutak, morotvák, zombékok helyén ma az eke túrja a tőzeges, televényt. Az eke vasa néha zökken egyet- beléütődött valami levert cövek, karó földalatti maradványába, talán a pákászkunyhó mesteroszlopába... Örökre kár marad, hogy a magyarságnak akadt ugyan Körösi-Csomája, Reguly-ja, kik messze tájakon, ember erején túljáró küzdelmek árán is keresték az ősök nyomait; de nem akadt embere, a ki itthon kereste volna; a ki leszállott volna a rétségek pákászához, hogy ellesse életmódját, mesterszavát, szerszámát s mesterfogásait. A pákász szókinccse elveszett örökre; életmódjának, fogásainak halvány képét csak az Ecsedi láp némely embere őrizte meg; de ez már nem a régi pákász..."⁶²

126 éve, hogy ezek a sorok napvilágot láttak, s nem csak a Sárrétek lapályainak öregeit, hanem hovatovább dédunokáikat is elnyelte mára a föld. Emlékeik régen történelemmé értek, s alakjuk megrajzolásához ma már csak az itt-ott erősen hiányos iratokra, néprajzi gyűjtésekre támaszkodhatunk. Szűcs Sándor, a Sárrét néprajzának leghivatottabb tudósa úgy mondja, hogy néprajzi érdeklődésének kezdetén, az 1910-es, 20-as években, az ő útjába még vetődtek olyan öregek, akik a pákászok életéről, foglalkozásuk csínja-bínjáról teljes részletességgel tudtak beszélni. Amit elmondtak, az nem csupán nagyapjuktól, apjuktól szerzett hallomás volt, hanem részben a maguk fiatalságára való emlékezés is. Az akkori 70-80 évesek még „érték a rétet”; maradványaiban. Ők még madarásztak, darvasztak hurokkal, csapdával. Az emlékezők szerint a pákászok közt kevés volt családos ember. A hagyomány többnyire magánosan élőkről és öregekről beszél, de családos emberek is kerültek köztük, akik feleségestől, gyermekestől a rétből laktak.⁶³ Portékájukat a piacokon árulták, vagy egyesesen kereskedőknek adták el, mint például a csíkot. A csíkgátak átereszeibe állított varsával fogták, vagy télen a jégbe, nyáron az ingóládba lápmetszővel vágott lékeken keresztül.

Híres volt egykor, és nem csak a Sárréten a savanyú káposzta levében, gyalult káposztával együtt főzött csík: a csíkos káposzta. Országszerte kedvelt, divatos étel volt egykoron, ezért az itt kifogott

⁶²Herman Ottó: A Magyar halászat könyve I-II, Bp. 1887. 467- 468.o

⁶³Szűcs Sándor: A Sárréti pákászokról és rétészekről. Új Aurora 1973 1.sz. 67-70.o

csíkot hordókban, szekereken messze földre, Váradra, Debrecenbe, Pestre is elszállították. Nagy keletje volt még annak idején a különféle madártollaknak. A pákász jó haszonnal kereskedett velük. A nemesek kócsagtollat viseltek a süvegjük mellett. A török még adóba is elfogadta. Nem kis értéke volt, egy-egy szebb sodrású, kifogástalan darab egy ló értékével is vetekedhetett. A pákász nadályszedéssel is foglalkozott. A gyékénykasornyába tett kobaktökből helyi piacokon árulta a piócát. A nadályozás nem kizárólag paraszti gyógy mód volt, az 1800-as évek elején milliószámra hordták külföldre a kereskedők. A pákások közül kerültek ki a füvesek is. Ők voltak a régi Sárrét vándorpatikusai. A rét növényeinek másik haszonvétele a méhészkedés volt. A méhekkal foglalatосkodó pákász: a rétiméhesz, nádasok szigetein alakította ki méheskertjét. A méz régen keresett árucikk volt, hiszen eleink nem igen használtak cukrot, mindent mézzel ízesítettek. A viaszból gyertya készült, megolvastva, négyszögletes formába öntve a sonkolyosnak adták el, akivel a hetipiacokon csináltak vásárt.⁶⁴

A Sárréti vizei egykor halban is bővelkedtek. Úgy sejtjük, honfoglaló elődeink a már korábban elsajátított ilyen irányú tudásukat is magukkal hozták. Erre utalnak halászeszközeink régebbi korokra visszavezethető párhuzamai és számos névetimológiai vizsgálat eredménye is.

Az 1067-re datálható százdi apátság alapítólevelének általunk már idézett szövegrészletében említés történik öt körsladányi halastóról. Ez azt jelzi számunkra, hogy azok környezetében halászoknak is lenniük kellett. Bár a részletek nemcsak a halászati technikák és szerszámok, de a tavak mibenlétét illetően is homályban maradnak. Sok tó került mesterségesen kialakításra a folyóvizek mentén, de így nevezték a csak rekesztés által elkerített helyeket is, amelyek magában a folyóban létesültek.

A rekesztés a halászatnak is egy válfaja, mégpedig a legősibbek egyike. A rekesztő halászat eszközei a cége és a vész voltak. A Sárréten használt cége szerű halászeszközök a csíkgátak, melyeken szabályos közönként nyílást hagytak, a közökbe pedig hasas vagy tölcséres kialakítású vesszőből font csíkvársákat állítottak.

A másik elhíresült, a Sárréten egykor szélében használt halfogó szerkezet a vész vagy vejsze volt. Ez olyannyira igaz, hogy a Szeghalommal szomszédos Vésztfő számára lehetséges névmagyarázatul is szolgál. Az említett település közvetlen környezetében felállított vészekről okleveles adat is tanúskodik. 1385-ben az ekkor itt birtokos

⁶⁴ Szűcs Sándor: A Sárrét múltjából. i. m. 20-27. o.

Ábránfyak Vésztőn, és az akkor még fennálló Csolt településen osztoztak. A Körös vizén való halászatra nézve is megegyeztek, mégpedig úgy, hogy a javak mindegyiküket egyformán illessék. Azt is kikötötték, hogy a vészek által fogott halakból az őt illető részt mindenki csak a saját jobbágyságától követelhesse.⁶⁵ Kényelmes halászati módszernek számított, hiszen magától fogta a halat. S ahogy Osváth Pál jegyzi meg leírásában: „... az ily halászó kerítést... - nem csak, hogy- vésznek hívják, de az valóban oly veszélyes a halakra nézve, hogy egy-egy zsákba, azaz vészfejbe „mázsaszámra hull a hal.” A vidéken általánosan használt halászeszközök közül a teszi-veszit (emelőháló), a golyóbis hálót (dobóháló), a horgot vagy pedzőt, a szigonyt és a tapadót (tapogató) említi.⁶⁶ Ezek mellett változatos méretű húzó- vagy kerítőhálók használatáról is van tudomásunk.⁶⁷ A legkisebbekkel végzett halászatához legalább két-három ember kellett, de a nagyobbak kezeléséhez nyolc-tíz főre is szükség lehetett.

A régi sárréti mocsárvilág virágzásakor, de később is sok ember élt halászatból. Legtöbben olyanok, akiknek nem ez volt a főfoglalkozásuk, de lejártak a vízre azért, hogy a családjukat ellássák hallal. Szerszámaikat a legfortélyosabban válogatták össze, hogy minél kevesebb munkával minél nagyobb eredményt érjenek el. Sikerük legfontosabb tényezője a Sárrétek sokat emlegetett halbősége volt. Nem csak sok, de sokféle halat termelt az egykori Sárrét. Ennek megfelelően az itt élők változatos módszerek széles palettáját alkalmazták. Ezek nagy részét mára csak a források és a néprajzi gyűjtések őrizték meg számunkra, csakúgy, mint a magyarság egyik legősibb foglalkozásának gazdag, sokrétű és jellegzetes szókincsét.

A régi sárréti települések, így Szeghalom lecsapolások előtti időszakát is az állattartás kiemelkedő súlyával jellemezhetjük. A folyószabályozások előtti vizivilágban a Sárréti ember vagyonát az állatállomány képezte, s ennek több oka is volt. Hatalmas területeket borított el a víz, így eleve kevés volt a föld művelésére alkalmas terület, az ehhez szükséges szerszámokat is bajos lett volna csónakon szállítani, de pontosan emiatt a gabonát sem lehetett nagy mennyiségben elszállítani innen. A vizek, jellegükből adódóan csakúgy, mint a környékbeli úthálózat minősége, nagyobb mennyiségű áru vagy termény szállítását nem tették lehetővé. A régi magyar tájfajták, főként a szürke marha viszont igen jól bírták ezeket a körülményeket. Saját lábukon

⁶⁵ Karácsonyi János: i. m.338- 339.o

⁶⁶ Osváth Pál: i. m. 68. o.

⁶⁷ Hermann Ottó i. m. 286- 289. o. Szilágyi Mikós: Jég alatti halászat a Sárréten 1811-ben. I. n. Dankó Imre szerk. Bajomi Krónika. Biharnagybajom, 1973.

győzve le az akadályt, nagy távolságokra is el lehetett őket hajtani úgy, hogy viszonylag keveset veszítettek a súlyukból, s nem ritkán Észak-Európa, a Balkán és a Baltikum országaiba is eljutottak. Bár a pásztorokat társadalmi szempontból a parasztsághoz szokás sorolni, megjegyzendő, hogy szinte külön kasztot alkottak jellegzetes életmódjukkal, szokásaikkal, viseletükkel.

Az elmondottaknak megfelelően az állattartás kiemelkedő voltára a történeti források, leírások is bőséges utalásokkal szolgálnak:

„...Itt a barmok tartására fordítják a legnagyobb gondot a legvagyonosabbak és a legszegényebbek egyaránt. Annyi bizonyos, hogy erre felé, az óriási mezőkön több baromcsordát vehetsz számba, mint falut...” Írja az első részletes országleírást megalkotó Bél Mátyás az 1727-ben elkészült Békés megyére vonatkozó részben.

Több mint száz évvel később 1855-ben Palugyay Imre alapos részletességgel és változatossággal közöl adatokat a Békés megyei Sárrétről. Írásából szintén az állattartás jelentős szerepére következtethetünk.

„...A pusztákon évenként sok száz ökör mázsásodik, valamint téli jászlon is tömérdek marha hizlaltatik a pestiek és bécsiek számára... Általában, az állattenyésztés nagyban üzetik. ...Legszebb és legtöbb szarvasmarhát nevelnek a gr. Blankenstein testvérek Füzes-Gyarmati uradalmukban, a Kárász örökösök Szeghalmon és Megyeren, több birtokosok a megyéhez újonnan csatolt Déva- Ványai bő legelőjú határban...”

Az állattartás jelentősége a folyószabályozások utáni időszakban kezdett el jelentős mértékben csökkenni, s a földművelés egyre inkább előtérbe került. Az 1800-as évek közepétől a régi Sárrét nem csak földrajzi szempontból változott meg, a tájjal együtt megváltozott az emberek életmódja is. A település lakosai által egyre nagyobb mennyiségben megtermelt gabonát főleg száraz- és vízimalmok, elvélve szélmalmok őrölték meg. A félvad állatállomány is lassacskán jászolhoz szelődött. Az XIX. század második felétől a szántóföldi növénytermesztés és az istállózó állattartás szerepe egyértelműen uralkodóvá lett a terület mezőgazdaságában. Ezzel párhuzamosan elindult a paraszti gazdálkodás lassú korszerűsödése is, megjelennek az első gépek.⁶⁸ Ennek alapját a lecsapolt mocsarak helyén felszabaduló termőföldek jelentették, amelyeken már nem az önellátási keretek közt folyt a művelés, hanem a piacra termeltek. Jól érzékelteti a feltételek megváltozását az a tény, hogy a megművelhető földterületek nagysága szinte duplájára növekedett.

⁶⁸ Szabó Ferenc: i. m. 137.o.

Az eddig csekély jelentőséggel bíró iparosság, ha igen szerény körülmények közt is, de gyarapodásnak indult. A településen az 1700-as évek közepére alakult ki a helyi és környékbeli igényeket kiszolgáló céhes ipar. 1773-ban egy szárazmalom, tizenöt mesterember, és két kereskedő képviselte a település teljes iparát és kereskedelmét. Az 1800-as évek első felében már egy céhet is találunk, melyet a helyi asztalosok, kovácsok, kerékgyártók, szűcsök, tímárok és csizmadiák alkottak.⁶⁹

Az 1800-as években és később is az iparosok száma nagyon lassan, de folyamatosan nőtt, és az itt élő kereskedők száma is lassan emelkedett. Mégis azt mondhatjuk, a terület fő meghatározója az agrárium marad. A földművelő számára dolgozott a legtöbb iparos, miközben maga is gazdálkodott, azt szolgálta a legtöbb hivatalnok; annak terményeit értékesítette, és annak szükségletét fedezte a legtöbb kereskedő. Bár szerepe nagyot nőtt, az ipar továbbra sem vált jelentős tényezővé területünk gazdasági életében annak ellenére, hogy a századfordulóra végleg kiépített vasút- és úthálózat is segítette további térnyerését.

Szeghalom helyi ipara a XX. század első évtizedeiben kezdett valamelyest fejlődni. 1900-ban 922 fő, a lakosság 9,9%-a, 1910-ben 1142 fő, 12,1%, 1920-ban 1044-en, 11%, 1930-ban 1532-en, 13,1 %- élt ipari tevékenységből (keresők és eltartottak együtt).⁷⁰ Ekkor már 613 ipari foglalkozásút és 143 kereskedőt tartottak nyilván. Az iparosok közül 236 önálló, 6 házi- és 3 vándoriparos, 272 segédmunkás, 67 tanonc, 5 tisztviselő és 24 szolgálta volt. Az 1930-as években működő 260 kisüzem közül hatvanban 1-2 segéd, húszban 3-5 segéd, négyben 6-10 segéd, egyben pedig közel 20 segéd dolgozott. A Horthy-korszakban 9 orvos, 3 állatorvos, 8 baba, 2 gyógyszerész volt a faluban.⁷¹

Településszerkezet, intézményrendszer

Szeghalom 1853-ban lett járási székhely.⁷² Egy évvel később indultak meg, és az 1870-es évekre nagyrészt le is zárultak a lecsapolási munkálatok. A XIX. század folyamán a település szerkezeti fejlődése is jelentős mértékben felgyorsult. Az 1700-as évek végén készült első katonai felmérés térképén jól láthatóan még csak a régi településmag környéke, a református templomtér és a környező utcák épültek be. Az 1800-as évek közepére azonban a belterület már szinte a maival azonos felépítést mutat. A lecsapolások utáni évek az építkezések korszakát

⁶⁹ Implom József: Olvasókönyv Békés megye történetéhez. i. m. 229; 240. o.

⁷⁰ Szabó Ferenc: i. m. 144; 167. o.

⁷¹ ***Szeghalmy Gyula: A szeghalmi járás története. i. m. 382-383. o.***

⁷² Palugyay Imre i. m. 233. o.

hozták. Új utak, hidak épültek. 1891-ben mint már említettük, megindult a vasúti forgalom is.⁷³

Az 1800-as évek második felében, de különösen a 20. század elején alakult egyre hangsúlyosabban második településközponttá az egykori Piac tér, a későbbi Hősök tere, a mai Szabadság tér környéke. Ebben szerepet játszhatott az is, hogy 1884-ben a D'Orsay-kastély épületét Péter András községi bíró megvásárolta, és a községháza költözött a falai közé.

A város legrégebbi és legjellegzetesebb épülete a református templom, amely 1780-ban épült. Tornya 1794-ben lett kész.⁷⁴ A templom környezetében ma is álló egyházi épületek: a magtár, mely az 1820-as években, a kántorlak, mely 1860 körül, és a lelkészlak, ami 1867-ben épült. Az egyházi épületek közelében a mai rendőrség helyén állt az egykori községháza és járásbíróház épülete. A tér mostani elnevezése az 1907-ben avatott Kossuth szoborhoz köthető.⁷⁵

A mai Tildy utcán egymás szomszédságában épültek: az 1800-as évek közepén a Polgári Olvasóegylet, 1879-ben a Szeghalmi Kaszinó, és 1898-ban a Községi Nagyszálló épületei. Vele szemben Simay János csendbiztos alapítványából 1884-ben kezdődött meg az óvoda építése. Az alapítványtevő egykori csendbiztos az óvoda mellett a tehetséges sárréti ifjak taníttatására és kórházi célokra is jelentős összeget hagyott.⁷⁶ Talán ő szolgált előképül Péter András számára, aki a XX. század elején gimnáziumi célokra hagyatékozott. A Péter András alapítványából 1926-ban létrejött gimnázium régi épületében 1928 őszén kezdődött meg a tanítás.⁷⁷

A XX. század első felében egyre több középület emelkedett ki a falusias lakóházak tömegéből, színesítve a jellegzetes alföldi utcák képét. 1924-ben épült fel a falu főutcáján Ambrus Imre földbirtokos gazda által a település első mozija, az Ambrus Mozdó.

1926-ban kezdte meg működését a mai Nagy Miklós utcában a szeghalmi villanytelep. Célja kezdetben a közvilágítás ellátása volt, de a rádiózás elterjedésével, az 1930-as évek közepétől a lakossági áramfogyasztás növekedtével nappali szolgáltatást is nyújtott, sőt a szomszédos Füzesgyarmatot is ellátta árammal.⁷⁸

⁷³ Kovács Gyula: Szeghalom község emlékirata. 1910. 86-88; 92. o. i. n. Írások Szeghalom múltjából. Szabó Ferenc szerk.: Békéscsaba, 1976. 81-96.o

⁷⁴ Papp Lajos: i. m. 7;

⁷⁵ Szarkáné Bíró Piroska: Szeghalom 20. századi településképe és történeti értékű épületei. Szeghalom 17-18. o.

⁷⁶ Szarkáné Bíró Piroska: i. m. 9-12.o.

⁷⁷ U. Nagy István: Péter András Emlékkönyv. Szeghalom. 1976. 31-33.o.

⁷⁸ A Tiszántúl villamosításának története. Debrecen. 1975. 126-127.o.

Ebben az időszakban a mai Szabadság tér környéke is jelentős változásokon ment át. 1914-ben épült a téren a Kisbirtokos Szövetség székháza, a későbbi Sárréti étterem. Ma orvosi rendelők működnek benne. Az 1922-ben létesült egykori ipartestület épülete helyén ma a Polgármesteri Hivatal áll. 1927-ben avatták, a tér közepén elhelyezkedő hősök szobrát, az első világháború áldozataira emlékezve.

A háborút követően az új közigazgatási határok következtében bővültek a település funkciói. Ekkor épültek 1927-ben az új adóhivatal, 1929-ben a posta, 1930-ban a bíróság épületei. A város említett terein és fontosabb utcáin egyre több üzlet, bolt és kereskedés nyitotta meg kapuit.⁷⁹

A település mai térszerkezeti elrendezését is az 1920-as években kapta meg, mikor a régi Tégla elnevezésű falurészen létre jött a mai Újtelep.⁸⁰

1900-tól a különféle elnevezésekkel megjelenő (1900-Szeghalom és Vidéke, 1900-1915-Szeghalom-Vidéki Hírlap, 1925-Sárréti Hírlap, 1926-1945- Szeghalomvidéki Hírlap) szeghalmi újsággal saját lapja is lett a községnek, ami a környező településekre is eljutott. A lapnak a 20-as évek végétől 1936-ig a Péter András Gimnázium tanára, Fülöp Károly volt a szerkesztője. A gimnázium sokrétű közéleti, közművelődési és kulturális szerepe nem csak Szeghalom tekintetében volt kiemelkedő jelentőségű, de a környék településeire kisugárzott.⁸¹

1932-ben nyerte el szeghalmi református lelkészi állását Tildy Zoltán. A lelkész és politikus Tildy már korábban tevékeny részese volt a Független Kiszgazdapárt szervezésének. A párt helyi szervezetei Békés és Bihar megyében az elsők között alakultak meg. Tildy, aki a kiszgazdapárti frakcióban végzett munkája révén a Békés vármegyei törvényhatósági üléseken is részt vett, 1936 decemberében lett a szeghalmi kerület országgyűlési képviselője. 1946-ban választották köztársasági elnökké, s két héttel később ünnepélyes keretek közt, az istentisztelet után presbiteri díszközgyűlésen búcsúzott a szeghalmi református lelkészi állásától.⁸²

⁷⁹ Szarkáné Bíró Piroska i. m. u.o.

⁸⁰ Szeghalom-Vidéki Hírlap.1931. febr. 1

⁸¹ Kincses Julianna: A szeghalomvidéki hírlap – egy újraélesztési kísérlet története. A sárréti múzeum Adattára. A.357-1993

⁸² Vigh Károly: Tildy Zoltán életútja (1889-1961) i. n. Szeghalom – történelmi, néprajzi és földrajzi tanulmányok.129-162.o. Szeghalom , 1979. 329-417. o.

A fejlődés részesei, Papp József és Hajdu István

A plenáris előadásokat követő kerekasztal beszélgetésben elhangzottak közül már olvashatta a Kedves Olvasó **Sándor Jenőné** beszédét, illetve **Nagy László** tanulmányát, **Layer István** üzleti filozófiáját és 30 év alatt elért kiváló – történelmi léptékű – **produktumait**. Mellettük felszólalt Hajdu István és Papp József is.

Papp József, aki hosszú évekig volt Szeghalom „első embere”, a konferencián a maga kulturált egyszerűségében széles ívet rajzolt fel arról, hogyan teremtődtek meg az újra várossá válás feltételei a 70-es években. Színes beszámolójában nemcsak az örömeiről és eredményekről emlékezett meg, hanem a gondokat is felsorolta. Többszörösen aláhúzta a sárréti – szeghalmi nép teremtő igyekezetét, összefogását és aktivitását, az innen elszármazott, vezetővé vált szeghalmi születésűek (többek között Fehér Lajos, Maróthy László, Simai Mihály, Boromisz Zsolt és az öregdiákok) segítő tevékenységét.

Aláhúzta: a szeghalmi nép alkotóan küzdött, sokszor saját egyéni érdekeit is félretéve dolgozott szűkebb hazája gazdagításáért, Szeghalom városiasodásáért. **A szeghalmiak** – kicsiben - **megmutatták** a magyaroktól sokszor történelmileg hiányolt **konszenzusteremtési képességüket**.

Hajdu István érzékletesen mutatta be Szeghalom 60-as - 70-es – 80-as évekbeli fejlődését, a városi arculat kialakításának lépéseit, az életérzésben – életvezetésben alapvető változásokat hozott iparosítás megizmosodását, s a városi „jólét” kialakulásának lépéseit. Aláhúzta, hogy a tudatos építkezés nyomán *megváltozott az életminőség*, jobb, nyugodtabb évtizedek jöttek: az emberek gyarapodtak, sok egyszerű gyerek továbbtanult, teljesen új arculatot kapott Szeghalom. Ugyanakkor felillantotta az anomáliákat, hibákat is; többek között azt, hogy olyan képtelenség is előfordult, hogy egy vezető (csökönységéből?) nem fogadta el a kívülről jövő segítő kezet, s így nem lett az ország központjában *a sárrétnek igazi képviselője*, hiába ajánlották föl többen önzetlenül a szülőföldjükért való lobbizást. Pedig *a Sárrét Népe* történelmi tetteiért is *megérdemelné!*

Dr. Koncz István: „A Megtartó Nép áldozatai”

/...s Európa mögött ott a sárréti EMBER /

„A Nép nem tréfál”- írta Tömörkényi István a nép örömeiről, bánatáról, természettel és társadalommal való küzdelmeiről szóló karcolatában 1914-ben. S tegyük hozzá: nem felejt, de félretéve bánatát, sérelmeit- épít. **A magyar nép**-több, mint ezer éve **épít**, építette-védte, s építi-védi Európát is.

A sárréti nép - Boromisza Zsolt szerint befogadó és önfeláldozó - történelmi áldozatvállalásaival **megtartotta és fenntartotta** a nyalka-büszke **Nyugatot** is.

A maga módján (lelkileg) egyenes tartású, magas önbecsülésű nép a magyar, még akkor is, ha „...az urakkal meghajtott vállal és gerinccel kell közlekedni”- ahogy Móricz írja a Rózsa Sándorban. S mivel egész történelmünk során folyamatosan veszélyeztette valami a hazai uralkodó osztályok és a középosztály pozícióját (l. részletesebben Gyurgyák János. Ezzé lett magyar hazatok című írásában), s a Szabó Dezső szerint „...nemes és nagylelkű, tehát élhetetlen magyar faj”, súlyosbítva az „alap” történelmi örökséggel (a csaknem folyamatosan zavaros közélettel és a politikai együttműködésre való képtelenséggel) többnyire híjával volt a nemzeti konszenzusnak (Kertész Imre). Így még a legújabb korban **sem jutott figyelem a Népre**, s nem érvényesült a tehetősek és a választott vezetők népért való áldoztavállalása.

Persze, ha végleg eleget lett az egyszerű embereknek, s hiteles vezetőjük „akadt”, ráadásul még valamiért megroppant az uraság, a legnagyobb áldozatot is vállalták, hogy levessék a jármot. Hát nem emeli **a nép** büszkeségét, ha **életképességét pregnánsan igazolja**, ahogyan ezt tették a szeghalmiak is, amikor a 19. század végén megvásárolták a „büszke” kastélyt, s innentől onnan intézték a nép ügyeit. Téved, aki egyszerű paternalista akciónak képzeli a vásárlást, ez nagy történelmi tény volt a gerincroppantás megakadályozásáért folyó küzdelemben. S az akkori Elöljáróság döntését több mint 100 éve hitelesítik értelmiségivé váló egyszerű gyerekek ezrei szeghalmi szellemiségének világkarrierje (Igaz, hogy mindehhez elengedhetetlen volt az előljáró Péter András bölcs hazaszeretete és igazi népi kreativitása is.)

De mennyire reprezentálhatja az alföldi-sárréti nép az egész magyarságot, amely annyi évszázad alatt folyamatosan (meg)mentette Európát? **S ki is a magyar, mi is a magyar és hogyan becsüli meg Európát e megkérdőjelezhetetlen történelmi érdemünket?**

S vajon mikor ismerik el hiteles szerepünket Európa megtartásában azok, akik belőlünk gazdagodtak, vagy még inkább bennünket a szegyenpadra ültetők?

Valami megrezdült

Valami azért már **dereng** a nyugati realista történettudományban! Michelet francia historikus - már régen - kimondta: "Mikor fogjuk leróni adósságunkat az áldott magyar nemzet iránt, amely a művelt emberiséget megmentette (és hányszor?!), amikor saját testével védte Európát a tatár és török ellen?!"

Persze egy fecske még nem felejteti el velünk azt, hogy hányszor vált tragikusra történelmünk során az, hogy tájékoztatlanságuk miatt mérhetetlenül rosszindulatúak voltak velünk szemben azok, akiknek beleszólásuk volt sorsdöntő helyzetekbe. Ilyen volt például a trianoni béke delegáció egyik angol képviselője, Harold *Nicolson*. Ő a következőt nyilatkozta: „Be kell vallanom, hogy mindig kifejezetten undorral tekintettem és tekintek erre a turáni törzsre. Mint rokonaik, a törökök, csak pusztítottak és semmit sem alkottak.”

Európa idegenkedett népünkötől, tartott a hírünkötől! Tehát nem véletlen az, hogy a honfoglalóknak (Tass, Szabolcs, Töhötöm seregeinek 892/893-ban) ellenálló szláv/bolgár fejedelmi központ, Castrum Crisium-egyértelműen a mai Várhely- védői között bajor és szász fürkészek/tanácsadók is voltak. Rövid latin jelentéseikre való utalásokat a Sarmizegetusa-Várhely védelméről felleltem a regensburgi fejedelmi levéltárban (erről később lesz szó). Az pedig egyenesen döbbenetes, hogy még ma is ezrek zarándokolnak a regensburgi vár falán lévő, tízezernyi kalandozó magyar lemészárlását dicsőítő táblához.

Európa idegenkedése gyakran odáig fajult, hogy barbár, kutyafejű, nyereg alatt puhított húst zabáló csőcselékként tekintett ránk. **Tudatlanságból**, tájékoztatlanságból. Pedig -ahogy *Varsányi Viola* írja - ez a „barbár ázsiai nép” a honfoglaláskor a sztyeppei lovas népek műveltségével érkezett. Volt lakáskultúrája, volt (rovás) írása, volt ipara...Viszont a honfoglalás idején nyugaton még földbe vajt veremlakásban éltek többnyire, a fehérműt nem ismerték, tőlünk vették át, mint a kengyelt. Még Nagy Károly is analfabéta volt.

A „semmit sem alkotó (magyar) nemzet” már a XI. században rektort adott a königsbergi egyetemnek, vagy egyetemi tanárokat Bécsnek és Prágának...

Magyarország Mátyás idején még lépéselőnyben volt, de a törökök kiűzésére „kivérzett”. A nyugati hatalmak ettől kezdve (máig is) szabadrablási területnek könyvelik el. Gondoljuk végig, hogyan lett

legnagyobb részt nyugati az arisztokrácia a török kiűzése, a Rákóczi szabadságharc és 1849 után! Vagy hány évtizedig kellett harcolni például a honfoglaláskori *Nadányi család*nak az Újszerzeményi Bizottsággal ősi földjük visszaszerzéséért, miközben a bizottság idegen vezetője az ország egyik leggazdagabb embere lett, akit Grassalkovicsként tisztelünk. Vagy az is igaz, hogy velünk fizettették meg a törökök kiűzésének összes költségeit, mégpedig többszörösen. Így lett vármegyényi magyar területek birtokosa Harruckern. Az persze történelmi tény, hogy betelepítések nyomán felvirágoztatta a megyét, de az ősi magyar föld hasznának legnagyobb része a családjáé, utódaié /a Wenkheiméé lett.

„... a maga ura lenni”

A *szeghalmiak* gerincességét és a község emelkedését nagyban segítette az, hogy ide nagyobb részt a Nadányiak által szervezeten *kitelepített őslakos magyarok tértek vissza* szervezeten a 18. század elején. Természetesen szájhagyomány útján számos elbeszélés terjedt el a helyi lakosok és a földesúr paternalista kapcsolatáról, gyermekkoromban én is sokat hallottam a szinte munkaképtelen öreg parasztembereket udvarosként foglalkoztató jó grófról. Mégis – elsősorban *Féja Géza, Móricz Zsigmond, Veres Péter, Szabó Pál, Hegyesi János, Rideg Sándor*/ az utolsó négyet személyesen is ismerve/ és mások írásai alapján tudhatjuk, hogy velejéig kiszipolyozták idegen uraik a sárréti szegénységet, akik zsigereikben hordozták azok utálatát, de intő példaként máig is hat Dózsa György sorsa.

Ám a nyugatiak újgyarmatosító mai utódai sem viselkednek máshogy a sárréti néppel. Példa erre az, amikor az egyik áramszolgáltató „slepajai” letarolták a város legtöbb utcájának gyönyörű fáit és bokrait, köztük a Kertség olyan, 150 éves diófáját, amely alatt borozott többek között Móricz Zsigmond, Szabó Pál, *Tildy Zoltán* és Rideg Sándor (aki mellesleg Bendegúz figuráját a Sárréten találta meg, s az „Indul a bakterház” című könyvének *Koncz* bácsiját a diófa érmelléki tulajdonosáról mintázta!)

Rólunk tudhatnák...

„Egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók” – írta *Zrínyi Miklós*. S valóban: sem az ország bármely lakosának, sem **a sárréti embernek nincs oka kisebbségi érzésre**, nincs okunk népünk képességeit, teljesítményét alábecsülni, hazánk jelentőségét leértékelni. Egyetérthetünk *Petőfi*vel, hogy „Európa színpadán is játszottunk s nem volt miénk a legkisebb szerep. Nem magunkért, hanem **Európaért véreztünk ki a 17. századra!**

Hogy helyes önismeretre tegyünk szert, célszerű számba vennünk, mik voltunk, mik vagyunk, mik lehetünk. Válaszoljunk a kérdésekre Szép István gondolatait is felhasználva.

Egyetértünk vele abban, hogy igaza van Széchenyinek: "A fejlődés alapjait csak magunkban keressük. Sosem jött létre nagy dolog ott, ahol a nemzet munkásai nem önmagukban bíztak."

Megszívelendők *Teleki Pál* szavai is: "Vesse latba mindenki a maga képességeit és dolgozzunk, mert *csak a megfeszített munka az, amely előbbre fogja vinni az országot!*"

Az elmúlt századokban vajon hogyan is vélekedtek rólunk a világ kiemelkedő szellemiségei, miként ítélték meg hazánk, nemzetünk szerepét Európa történetében, kultúrájában; mit gondol rólunk a világ?

A *magyarság történetének honfoglalás előtti korával* legrészletesebben az *arab krónikák* foglalkoznak. Egy IX. századi arab író, az akkor még a Don és Volga vidékén élő *magyarokat így jellemezte:* „A magyarok turk fajtájúak, csinos és jó megjelenésű nép, ruhájuk selyembrokátból való, fegyvereiket pedig ezüst és arany borítja. A szlávokat teljesen leigázták.”

Őseink harcmódoráról részletes leírás maradt fenn VI. (Bölcs) Leo bizánci császár (886-912) »Hadtaktika« című művében. Ő is »turk« néven emlegeti őseinket. Tudósításának leghitelesebb része, amely a magyarság harcmódorára vonatkozik. *Véleménye szerint:* „A bolgárokon kívül csak a türkök népe fordít gondot a hadirendre, így a többi szkíta (azaz nomád) népnél nagyobb erővel vívják a közelharcokat... A fáradsalmakat és nehézségeket derekasan tűrik, dacolnak a hősséggel, és a faggyal és a szükségeseekben való egyéb nélkülözéssel.” A császár arról is ír, hogy: „...ellenségeiket nem annyira karjukkal és haderejükkel igyekeznek leverni, mint inkább csel, rajtaütés és a szükségeseekben való megszorítás útján.” - „Jobbára távolharcban, a lesben állásban, az ellenség bekerítésében, a színlelt hátrálásban és visszafordulásban és a szétszóródó harci alakulatokban lelik kedvüket.

Az első kereszties hadak átvonulását feljegyző Tyrusi Vilmos püspök írja krónikájában, hogy „a magyarok keresztények, békességes, jóindulatú, jómódú emberek.”

Későbbiekben csak a török elleni küzdelmek kapcsán ismeri fel Európa a magyarság történelmi szerepét.

Hunyadi János seregének világjelentőségű *nándorfehérvári diadala* után II. Pius pápa megállapítja III. Frigyes császárhoz írott levelében, hogy „Magyarország a kereszténység pajzsa és a nyugati

civilizáció védője.”

Jean Lemaire de Belges francia költő 1511-ben írja – először a francia irodalomban – hogy „*Magyarország a kereszténység védőbástyája*” Az angol közvéleményt *Robert Johnson* fejti ki 1616-ban: „Ez az egy királyság többet tett az ottomán ambíciók csökkentésér és az ottomán szerencse megakasztására, mint az összes keresztény állam együttvéve... úgy hogy az igazat *megvallva a kereszténységnek nincs más határfala a török ellen, mint a magyar határ...*”

Montesquieu, aki *beutazta Magyarországot*, így jellemezte népünket: „A magyar híres szabadságszeretetéről, nemes és nagylelkű jelleméről, hősi bátorságáról. Vendégszeretetének legendás híre van.”

Eduard Sayous szerint: „A nyugati nemzeteknek hálával kell elismerniük azokat a szolgálatokat, amelyeket Magyarország tett a civilizációnak először, amikor testével vetett gátat a barbarizmusnak, majd midőn tántoríthatatlan bátorsággal ragaszkodott szabadságához.”

Országunk történelmi szerepének tudata a XIX. század folyamán sem homályosult el az angol közvéleményben sem. G. Herring 1838-ban kiadott útirajzában megállapítja, hogy „Magyarország gátja volt a török terjeszkedésnek, bölcsője az alkotmányos szabadságnak és a vallási türelemnek.”

Ezek a minősítések azért is érdekesek, mert a **magyar népben mindig nagy erkölcsi és anyagi erő lakozott** sorskérdéseink megoldása ügyében. Ugyanakkor nagyon kevés békés évtizedünk volt, s kevés lehetőségünk arra, hogy olyan perspektivikus helyzeti energiára tegyünk szert, amilyen a legtöbb nyugati országban századok során halmozódott fel. Ha volt is ilyen a mi országunkban, az **időről-időre megsemmisült**. S miközben Európa nyugati és északi felén élő, hozzánk hasonló nagyságú népeknek lázas cselekedetekre elvélve volt szükségük, nekünk alig voltak békés alkotó éveink, s gyakran váltunk – szinte balsorszerűen – kiszolgáltatottáivá rosszindulatú erőknél, s váltottunk ki iszonyú reakciókat. Persze igaza lehet gróf Nádasy Borbálának is, aki 1956-tal kapcsolatban azt mondta, hogy „sokadjára mutattunk példát a világnak, és sokadjára árultak el bennünket.”

Mindez azonban nem a népen múltott, az viszont nem biztos, hogy politikai vezető rétegeink gyakran nem saját tehetetlenségükben hivatkoztak a híres magyar „balsorsra”.

Pedig minden nép szereti, ha dicsérik – mondta Nagy Imre. „De egy kis nép érzékenyebb a nagyoknál is – és nem csak a sértésre és a bántásra, hanem a jó szóra is fogékonyabb” Nem növelné-e a magyar nép

önbecsülését a mindenki másnál többet szenvedett nemzeti – önkép gyakori emlegetése helyett, ha társadalmi – politikai vezetők gyakrabban dicsérték volna és dicsérnék, vagy ha jobban odafigyelnék más nemzetek rólunk alkotott véleményére? Mert amíg önmagunkról azt állítjuk, hogy „a jég hátán is megélünk, és minden helyzetben feltaláljuk magunkat, alapvetően rosszkedvűek és pesszimisták vagyunk, és ez a legfőbb akadálya előrejutásunknak”.- jelzi egy 2004-es Gallup felmérés. Pedig nem így látnak bennünket például a németek és az osztrákok sem. Az előzőek döntő többsége szerint hazánk jókedvű, derűs ország, ahol egymással törődő, vállalkozó szellemű emberek élnek. Az osztrákok is a németekhez hasonlóan pozitívabban látják Magyarországot, mint mi magunkat. A franciák az eső három tulajdonságunk között említik a jókedvet, az egymással való törődést, a szolidaritást, s úgy vélik, hogy Magyarország tisztességes, becsületes emberek országa. (Természetesen balgaság lenne elfelejteni, hogy ezek a nemzetek a történelemtől nekik juttatott döntési lehetőségekkel mikor álltak ki mellettünk!?)

A következőkben röviden összefoglalom a népet ismerő és kutató magyar írók és tudósok véleményét az alföldi - sárréti népről:

Szabó Pál, aki gyakran járt Szeghalmon „Emlékeim a Sárrétről” című írásában részletesen mutatja be a táj népének harcát, hősiességét, találkozását a nép vezetőivel, s szinte vátesként fogalmazza meg, hogy a Sárrét múltja „mindmáig érződik, de érződik holnap, holnapután az egész magyar történelemben”, ezért is több elismerést kellett volna adni mindig az ittenieknek.

Veres Péter szerint „Nem «turániak» és nem «árják» vagyunk, hanem magyarok. Különösen áll ez a magyar parasztságra, mert ez a réteg teljesen kevert.” A Sárréten őshonos magyarok és a betelepülők egyformán alföldi paraszttá váltak, akiknek sohasem volt és ma sincs részletekbe menő egységes megjelenése. Az, hogy az alföldi parasztság ma a magyar nép egyik legtisztább képviselője, annak történelmi okai vannak. A Sárréten az egyik ilyen ok, hogy a szeghalmi ember sohasem volt igazán jobbágy. A Szeghalomra visszatelepülők és betelepülők bizonyos jogokkal és szabadabb termelő móddal kezdték újra az életet a törökdúlások után. Mindezekből következik, hogy a „jobbágyok szolgál szelleme nem vált soha vérukké”. A közösségi érzésük pedig inkább helyi, szinte vérségi eredetű és *lokálpatrióta*. Veres Péter összefoglaló véleménye szerint: „az itteni parasztság a szó tiszta értelmében sohasem volt rabszolga, és ha jobbágy volt is egy része, de nem *szolgajobbágy*”. (Ne felejtjük el, hogy a környék lakosai hosszú ideig csak királyi szolgáló népek voltak) Az itteni egyszerű emberek tudomásul vették, hogy,ugyan

vannak uraik, de olyan távolról és messziről, hogy ez az életüket igazából nem befolyásolja. S ha az urak mégis beljebb kerülhettek volna, akkor akár azok életterét is elfoglalták (lásd.: D'Orsay kastély és birtok megvásárlása).

Szűcs Sándor részletesen ír arról, hogy az itteni népek „hadak járása elől sem futottak szét, megmaradtak együtt...”, s ha el is hamvadt kicsi falujok, mihelyt előjöhettek búvóhelyükről, újra felépítették.” – Így érthető az is, hogy amikor a biztonságosabb időszakban „előkerültek” uraik már közösségekben kérték előjogaik visszaállítását. (Pl.: mire Harrucken bejárta a neki juttatott vidéket, Szeghalmon már önirányítású község állt.) Amiért még a régi paternalista – patriarchális földesúr – jobbágy viszonyt is vállalták, mint ahogy például tanúskodtak a Nadányiak mellett a Neoaquistica Comissionál.

Csányi Vilmos írja: „mit tagadjuk, ezt az országot egy kicsit *simlis nép* lakja. Ha nem ilyené lett volna, már régen-régen nem lenne. Török, tatár, német, orosz, itt mindig volt miért simliskedni, vágyódni Európa után, de elcsalni az adót, szidni a kátyúkat, de dugni valamit a vámosnak, hogy elnéző legyen. S a simliskedésre hosszú távon persze mindig ráfizetünk.” Európa ennek nem örül, a kalandozások időszakában bebizonyította, hogy nem mehetünk oda. Így mi ezer évig hívtuk Európát, néha jött is, de sohasem siette el, s gyakran nem is jártunk jól. A magyar nép óvatossá vált, miközben a **művelt Európát** „egy sávnyi országrész köveken vérző vagy sárban tipródó parasztjai” – köztük a Sárréti népe is - **pusztulva óvták.**

A Sárréti Mementó-ban (1946) olvashatjuk a következő hitvallás:

*„Magyarnak lenni Isten legnagyobb ajándéka
Magyarnak lenni legkeményebb sors. „*

A szeghalmi nép e kettőt együtt elfogadva lett évszázadokon keresztül „a hősi magyar élet szolgálója.” Nem véletlenül írja tehát Szabó Pál a sárréti népről, hogy körükben az erkölcsi parancs a hasznosság és (az emberi) szépség. Talán ebből következik, hogy oly szívesen látogattak el ide Móricz Zsigmond, Áprily Lajos és mások. Megérezhették az ősi magyar szellemiséget, a mindig (újja)építő nép kitartását. Az itt élő emberek, ha voltak igazi vezetőik, építettek (a semmitől biztosan nem marad meg egy lakóhely ezer évig). S a mindenkori építkezésben szerves egységet alkotott a fő-és középnemesség, a gazdag parasztság, a csekélyszámú polgárság, a kisbirtokosok és a szellérek. Így a sokszor „nyakasnak” mondott kitartó, becsületes emberek, kezdve Hódos Mihálytól és Turi Gergelytől a Dányi, a Kóthy, Thury, a Péter, az Ambrus,

az Erdei, a Török, a Petri, a Szabó, a sokféle Nagy, a Pásztor és még több száz, ősinek mondott családig. A befogadónak tartott szeghalmi nép természetesen gazdagodott az úgynevezett „idegenekkel”: a Skrynszky, a Rydzik, a Pózel, a Csereklei, a Fried, a Záborszki, a Landbach, a Kugler, a Mendel, az Iváni (Ispán) stb. családokkal is.

Történelmi dilemmák

1.

Vajon mekkora **jelentőségű** lehetett a környék, s a korabeli leírásokban szereplő erősített hely (várhely?) a honfoglalás és államalapítás időszakában?

Az tény, hogy Idrisi, arab geográfus 1154-es világtérképe jelzi a Scegholm melletti Castrum Cris(ium), Crisio meglétét a bolgár fejedelemség várának romjain (Nagyon izgalmassá teszi a jelzést az, hogy szintén az ő térképén jelenik meg a Castrum Titel – VI. századi fejedelmi központ, amelyről azt gondoltuk, hogy Zalán-Salanus bolgár dux székhelye. Azonban Szentpéteri József kutatásai nyomán mindinkább biztossá válik, hogy ez nem más, mint egy VI. századi magyar fejedelmi központ.)

Mindezek fényében még érdekesebbé válik **Várhely** története. Elképzelhető, hogy Anonymus, Rogerius és Kézai Simon is olvashatták a magyar „Ősgesztát” vagy utalásokat a bajor és szász 892-93-as kém- és tanácsadói jelentésekre, amelyeket a Mén Marót segítségére küldött fürkészek latinul tudó szerzetes segítők jegyezték fel. A regensburgi fejedelmi levéltárban fellelt töredékek megemlítik a Castrum Crisiumot támadó *Tass* és *Szabolcs*, majd *Töhötöm* seregeit. Leírják azt, hogy a földvár, valószínűleg a mai Várhely (amelyet Anonymus: Magyarok cselekedetei című históriájában is említ) ellenállt, s külön kiemelik Mén Marót erejét. Ez azt is mutatja, hogy a nyugati fejlettebb társadalmak pontosan ismerték a magyarokat (felderítés, segítő tanácsadók, írásbeliség segítettek ezt). Emellett ismerjük a hazát foglaló magyarok letelepedését, s mivel Töhötöm tervezett szálláshelye foglalt volt, a magyarok kénytelenek voltak ellenerősséget állítani. Véleményem szerint ez az ellenvár csak Csolt lehetett. Az elmúlt évtizedekben feltárt mágori Csoltmonostor ideális, jól védhető hely lehetett Várhellyel szemben, attól csupán néhány kilométerre. A honfoglalók könnyen befészkelhették magukat a dombon épült bizánci stílusú templom romjai közé (az elhagyott erősségek megerősítése egyébként is honfoglalás kori vezéri szokás volt), nem véletlen az, hogy ezen a helyen épült meg a XI. századra a Csolt-Vata féle nemzetiségi monostor. Az is tény, hogy a XI. században (a Vata féle lázadás leverése után) a Sárrét a mindenkori

trónörökös országrésze lett és a XIV. századig e helyen impozáns, fényűző templom és monostor állt.

2.

A Sárrét történelmét áttekintve felvethető a kérdés, hogy vajon „pusztítás kell a prosperitáshoz?”

Ha a Honfoglalás időszakát nézzük, akkor a leírásokból egyértelmű, hogy nem könnyen lakták be a hont a magyarok, nagyon komolyan „birkóztak” az itt talált népekkel, akik részben akár őslakosok is lehettek. Tudjuk, hogy az asszimiláció sem ment könnyen, sokan ismerik azt az anekdotikus történetet, hogy például Marót fejedelmet és népét csak úgy tudták az olvasztótégelyben magyarrá tenni, hogy a fejedelem lányát feleségül vette Árpád-vezér fia. (Az külön kikutatandó történelmi érdekesség, hogy a lakóhelyéről egy magyar erősségbe vendégként elszállított fejedelem nem sokkal élte túl a költözést.) Számptalan forrás jelzi viszont azt is, hogy erős ellenállás esetén kiirtották a honfoglalók a meghódolni nem akaró avarokat, szlávokat, bulgárokat és másokat. Ilyen szempontból érdekes Vata és Vata fia János lázadásának leverése is, amelyeket kegyetlen megtorlás követett. A lázadó magyar vezérek birtokain szinte népirtás folyt, s miután az egyszerű emberek jó része ősi „válság”kezelésként a mocsarakba menekült, az elnéptelenedet immár királyi birtokra, szolgáló népeket telepítettek be. A pusztításra épülő felvirágzás mellett egyéb pozitív hozadéka is volt ezen eseményeknek, mármint az, hogy az ősi népelemek fennmaradtak a menekülés során választott vizes élőhelyeken. Elképzelhető, hogy a sárréti emberek körében egyértelműen máig is kitapintható nyakasság és az erős kitartási képesség ennek is köszönhető. Annak ellenére, hogy 1000 éven keresztül gyakran menekülni kellett, az itteni, magukat a honfoglalók utódainak tudó lakosoknak, éppen ezek, a veszélytől mentő bujkálások tették lehetővé az ősi folytonosságot. A történész szemével nagyon izgalmas az a népi kreativitás nyomán bekövetkező prosperitás, amely a nagy felégetések (tatárjárás, török és segédcapatok pusztításai, stb.) után a Sárréten minden esetben kitapinthatók. Például a tatárjárás után a sárréti járást rekord gyorsasággal szervezték meg, igaz, hogy királyi segítséggel. A XVIII. Század elején megtörtént újratelepítés/visszavándorlás nyomán maguk a visszaköltöző volt szeghalmiak – időt sem hagyva arra, hogy ide idegen ajkúakat hozzanak – önmaguk szervezték meg a rendezett önkormányzó községet, amelyet Harruckern az első bejárásakor talált. (Ismert az a tény, hogy Szeghalom „a fölibe ültetett Harruckern báróval, mint érdekeit ismerő közösség lép szerződéses viszonyba.”) Mindezekben biztosan

komoly szerepe volt a népi leleményességnek, a szülőföld szeretetének és az önmaguk közül választott vezetők természetes irányítói alkalmasságának.

3.

Áldás és átok sárrétinek lenni. A sárréti nép korábban felvázolt lelkülete évszázadok alatt kialakult nagy ajándék, amely "a magyar nemzetet nem csak katasztrófáitól szabadította meg, hanem egyszersmind azon végleges elzülésből, mely a XVIII. században fenyegette, óriási és kiszámíthatatlan hatványú erkölcsi erőt kölcsönöz nemzetünknek. Ez a lélek nagy hivatású Európa közepén, s hatása nem áll meg a magyar nemzet határánál, védőgátat jelent a Nyugatnak is." – írta 1905-ben Beksics Gusztáv és így folytatja: „a magyar lélek nem csak a magyar nemzet létét biztosítja, hanem a Duna völgyében egyszersmind hatalmas őre volt Európa érdekeinek.”

Amellett, hogy a történelem és a folyamatos kizsákmányolás megacélozta, akár a hecc vonalon túl is mindent kibíró, **kítartó sárréti személyiség** nagyon előnyös lelki alkat a nehézségek leküzdésében, érdemes végiggondolni, hogy az éghajlat, a víz, vagy éppen víztelenség, mennyire nehezítette meg az itt élő emberek életét. Gondoljunk csak arra, amit a kötetben többen is említenek, hogy az idegen betelepülők közül hányan „menekültek el” hamarosan az éghajlat viszontagságai miatt, vagy milyen gyakran okozott termelési - ellátási katasztrófát az eső/víz hiánya, vagy éppen a néhány évente megismétlődő árvizek hogyan tették végül is Szeghalmot ilyenre (vagyis, a Berettyó – hídnál, mintha a közepén érne véget a város).

Az én korosztályomból mindenki emlékszik arra, hogy a kertek bíró emberek heteken keresztül hogyan néztek ácsingózva az égre, hátha ad valami kis könnyet (esőt), vagy valamennyien menekültünk a mindent elsőprő árvizek elől, amelyek a falu – város varjasi és koplalói részét elsöpörték, vagy a Gyehennát száraz lábbal megközelíthetetlené tették...

Egyetértek a kiváló kutató sárréti tudós – Köteles Lajos - csapáskonceptiójával, amely kristálytisztán bemutatja a viharsarki tíz csapást. Én még hozzátenném, a hely több mint ezer éves történelmében újra és újra megjelenő, az országos és helyi elitek által okozott lélekrombolási hullámokat. Szeretném megjegyezni, hogy az ezekkel szembeni népi ellenállás gyakori sikerében nagy szerepe lehetett a táj által örökre megizmosított, „mindent kibíró” sárréti lelki alkatnak.

Folytathatnánk a dilemmák felsorolását azzal, hogy mi lett volna, ha a háborúk, a megszállások, az úri kényszerek, az emberi kisztílúségek,

a kiszolgáltatottság, az ősi világ mélyre süllyesztésére irányuló törekvések, s a folyamatos kizsákmányolás kialakította „simlisség” stb. nem pusztítottak volna el ciklikusan mindent. Talán elképzelhetetlen az, hogy a szeghalmi ember 2014-ben hazamegy az ősei 300 évvel ezelőtt épített házába, az évszázados családi értékekkel és emlékekkel telis-tele szobákba, és élvezve a dédapja alapította vállalkozás adta polgári jólétet?

Kedves Olvasó! Ilyen háttérrel vajon ugyanilyen bizonytalannak látná a világot?

Rólunk jót...

Végezetül szemelgessünk egy kicsit a sárréti népről igazi pozitívumokat író külföldi és hazai szakirodalomból. Ezekből egyértelműen az derül ki, hogy Szeghalom eleve és folyamatos európai város. A hely szűke miatt csak az 1700-as éveket követő időszakról hozok néhány érvelt tételem bizonyítására.

A korabeli leírásokból tudjuk, hogy „a sárréti szöglet elvadult táj”. Az alapkérdés az, hogy Elvadult-e a nép is? Az biztosan nem! „A nép birtokba veszi a határt, még mielőtt tisztázódna ki lesz a földesúr.” Itt van tehát a Nép magában, s új életre kelti a Sárrét községeit, templomot épít, pecsétet gyárt, előjárókat választ... E a nép se elvadult nem volt, se kulturálatlan. Az európaizálódás egyértelmű jelzője az önirányítás, a kötelességeiket ismerő, ám jogaikra is büszke parasztok kapcsolják e területet Nyugat-Európához. Szeghalmon a XIX. Században méltóságteljesen öltözött, pödrött bajuszú, kihúzott derekú, valamelyest iskolázott, olvasott gazdák, valamint virilisták (például a Hegyesiek, Kisek, Kerekesek, Décsiek, Tóthok, Turbuczok. Konczok és mások), valamint urbánus csoportok alapozzák meg a városiasodást, büszkén saját lakóhelyükre. Természetesen itt is felvethető, hogy a jobbágyok, majd a zsellérek és napszámosok milyen körülmények között élnek és hol állnak, vagy, kik mondhatják meg nekik, hogy hova álljanak. (Nem szűk látókörűség miatt hallgatok az arisztokratákról és a középnemesekről valamint az örök szeghalmi értékeket teremtő alapítókról, ez az írás elsősorban a megtartó – kitartó népről szól!)

Márkus István a „Polgárosodó parasztság” című szociográfiájában, a két kisváros a magyar ég alatt fejezetben bemutatja Szeghalom népét is, s összegezve úgy foglal állást, hogy „a szeghalmi ember, kollektív személyiség”.

A Magyarország vidéki életét is jól ismerő **Raja Cecil Bookbird** (Unesco-diplomata), akinek ősei között angolok, hinduk és magyarok is vannak, a kisvárosok kulturális aktivitásáról írott könyvében megjegyzi

Szeghalomról: „jelentéktelen kisváros csodálatos szívós, büszke magyarokkal, akik (jelezve a világnak a mentalitásukat) megvásárolták községházának a főúri kastélyt.”

Georg F. Cusing Móricz Zsigmond angol kiadója az író szeghalmi választásokról szóló riportját idézve kiemeli, hogy Körösladány – Füzesgyarmat – Vésztő - Szeghalom ősi magyar községek. Idézve a szerzőt írja az itt élőkről: „kis nép, kis városok, nagy emberek”, akik mindig igyekeztek a saját sorsukat irányítani, s mindig hangadót, kiáltó embert kerestek maguknak, s így találták meg Tildyt.

Ha valaki a sárréti ember hazaszeretetét szeretné megismerni, olvassa el az 1874-ben született Szíjártó Mihály, az első világháborúról szóló Emlékkönyvét, a Quaderno-t, mint az egyszerű szeghalmi ember megindító verses hitvallását.

Felhasznált irodalom:

- Anonymus(2004): A magyarok cselekedetei, Osiris Kiadó
- Beksics Gusztáv (1905): Mátyás király birodalma és Magyarország jövője, Franklin - Társulat
- Boromisz Zsolt(2009): Álom Szeghalom
- Bookbird Raja Cecil(2008):"Cultural Activity in Small Towns"
- Csányi Vilmos (2003): A kalandozásoknak vége. Európai jelentés - árnyalatok, 69-72, Ventus Libro Kiadó
- Csepeli György (1981): Önmeghatározás és magyarság, Világosság 1981/1
- Csernok Attila (2008): A komáromi pontonhíd
- Chólnoki Jenő (1935): A magyarság hajdan és most
- Diary of the Election at Szeghalom (1988, Napló a szeghalmi választásról). In:Seven Pennies and other short stories Zsigmond Móricz, 181-188., By George F. Cusing
- Ecseri Lajos (1930): A magyar földműves nép munkája
- Féja Géza (1980): Viharsarok, Szépirodalmi Kiadó
- Írások és Adatok Szeghalom múltjából (1996)
- Kele József (1996): Szeghalmi évszázadok, Sárréti Füzetek 11.
- Kézai Simon (2004): A magyarok cselekedetei, Osiris Kiadó
- Kiss Károly (2013): Nemzeti bűnök, vagy történelmi dilemmák?, Magyar Nemzet, 1/25, 6. o.
- Koncz István (2011): A magyar kommunikáció jellegzetességei, In: Sikeres, mert hiteles, 69-74. o. Fapados Kiadó
- Köteles Lajos (2000): Fekete égbolt alatt, Élet és Irodalom, 02.04.
- Lackfi János (2012): Milyenek a magyarok?

- Márkus István (1996): Polgárosodó parasztság. Szeghalomról, 119-155.o. Dinasztia Kiadó
- Ney Ferenc (1885): Magyarhon ezredéve, Wodianer Kiadó
- Pignicsky Ágnes (2004): Vérünkben van?, Látletet 4/11
- Regensburgi – Hercegi (Fejedelmi) Levéltár dokumentumai (IX.-X. század)
- Szabó Pál (1988): Szemelvények (Kortársak vallomásai, méltatásai), Biharugra
- Szijártó Mihály (1992): Quaderno – Emlék Könyv a világháborúból (1914-15), Szeghalom. Szerk.: Barta László
- Szűcs Sándor (1977): Régi magyar vízivilág, Magvető Kiadó

A Megtartó- Fenntartó és Kitartó Szeghalmi Nép (részletek a kerekasztal beszélgetés anyagából)

„**A Megtartó Sárréti Nép, Hol a helyünk Európában?**” címen tervezett tudományos konferencia előestéjén a Sárrét – Televízió kerekasztal beszélgetést szervezett a tanácskozás előadóival. Ennek rövidített változatát tesszük közzé a hangfelvételek alapján.

A beszélgetés elején a Riporter^{nő} rövid bemutatkozást kért:

Simai Mihály vagyok. Én Szeghalomról elkerültem 1948-ban, tehát most már idestova több, mint hatvan éve, de azóta is igyekszem kapcsolatban maradni a várossal. Egyrészt én mindig nagy szeretettel emlékszem a szeghalmi gimnáziumra, amelynek diákja voltam és azokra a tanárookra, akik engem tanítottak, másrészt 1951-ben technikai okokból beléptem a szeghalmi termelőszövetkezetbe. Nem volt más választásom, apámnak volt itt földje s azt mondták, hogyha nem művelem meg, akkor lecsuknak. Kérdeztem, hogy mit tehetek? Lépj be a tsz-be, mondta az akkori tanácselnök, be is léptem, és egészen annak feloszlásáig tsz tag voltam, legalábbis formailag.

Macsári József vagyok, 50 éve születtem itt Szeghalmon, minden szál Szeghalomhoz köt. 2002 óta vagyok Szeghalom város polgármestere. Három nagyszerű hölgy vesz körbe, két lányom és egy végtelenül türelmes feleségem van. Közgazdász diplomámat - úgy érzem - hogy az elmúlt 8 évben nagyon jól tudtam érvényesíteni.

Layer István vagyok, szeghalmi vállalkozó. Itt születtem és itt élek azóta is. Csaknem 30 éve csináltunk egy olyan vállalkozást, ami tényleg ide köt, a Sárréthez, és megcsináltuk az Ipari Park Kft-t, amin lényegében azóta is keményen dolgozunk. A tervünk az és folyamatosan munkálkodunk azon, hogy sikeres vállalkozóként és vállalkozásként tudjunk továbbra is működni Szeghalmon.

Magyar István vagyok, 2007. július elseje óta a szeghalmi Péter András Gimnázium és Szigeti Endre Szakképző iskolának az igazgatója, és ezzel a

tisztséggel párhuzamosan örököltem a Péter András Alapítvány kuratóriumának elnöki tisztségét. Szeretném megköszönni, hogy itt lehetek, és minden öregdiákot is, akik a Péter András Gimnáziumban érettségiztek, szeretettel köszöntök.

Koncz István vagyok, engem nagyon sok minden köt Szeghalomhoz, bár nem olyan régen mentem el, mint Simai Mihály akadémikus úr, bár már így is több mint 30 éve vagyok Budapesten, jelenleg intézetigazgató egyetemi tanár vagyok. Én idejártam általános- és középiskolába, tanítottam is a Péter András Gimnáziumban, és a konferencia ennek kapcsán is - tehát a Szeghalomhoz való kötődésünk kapcsán is - került ide Szeghalomra.

Sándor Jenőné vagyok, 1946-ban kerültem Szeghalomra, itt érettségiztem 1950-ben. 1953-1983-ig előbb az általános iskolában tanítottam, később a Péter András Gimnáziumban, majd a Művelődési Központnak voltam az igazgatója 10 évig. 1983-tól Debrecenben élek, ott is dolgoztam a nyugdíjazásig, de szeghalminak vallom magamat.

Kemény László vagyok, politológiát tanítok egyetemi tanárként, a PEME képviselőjeként vagyok itt, Szeghalomhoz a barátaim kötnék, mondjuk, aki itt ül az asztalnál, Simai Mihály akadémikus úr, és Koncz István, ők hívtak, hogy ebben a beszélgetésben vegyek részt. Nagy örömmel teszem, nagyon tetszik Szeghalom és főként az, hogy ilyen lokálpatrióta szellem él itt és gazdagítja ezt a várost.

Fürj Zoltán vagyok, én 1970-ben érettségiztem a Péter András Gimnáziumban. Mondhatom, hogy igazán itt voltak azok az eszméléseim, amelyek felnőtt koromban meghatározók voltak, azokat az értékeket próbáltam tovább vinni, amelyeket itt a gimnáziumban kaptam. Magam pedagógus vagyok, a Kölcsey Ferenc Református Főiskolán tanítok Debrecenben. Mindig nagy öröm számomra, ha valaki innen a Péter András Gimnáziumból jön és kedves tanítványunk lesz a főiskolán, vagy az egyetemen, ahol szintén tanítok. Nagy érték, én úgy gondolom, a Péter András Gimnázium és Szeghalom városa is, bár, amikor én elmentem - annak már 40 éve - azóta óriásit változott és azt mondhatom, hogy előnyére, bár az emberek ugyanazok maradtak, akik voltak: szeretők,

befogadók és visszavárók. Ezért vagyok itt.

Riporternő: A mai témánk tehát a tudományos konferencia: **A Megtartó Sárre**ti Nép, **Hol a helyünk Európában?** Az első kérdésem: **miért pont itt Szeghalmon valósult meg ez az országos konferencia?**

Dr. Koncz István: Ez az alkalom egy sorozat része. A PEME, azt vállalta fel, hogy a magyar értékeket feltárja, közvetíti. Eközben egy **Hol a helyünk Európában?** című program is kialakult, hiszen mi mindig is Európában voltunk, ezt majd a holnapi tanácskozáson többen elmondjuk. Másrészt pedig védtük Európát, segítettük Európát. E rendezvény nagyon kedvelt programja lett a PEME-nek, ez már a második nagy programelem, az első a debreceni reformációról szólt. A mostanit azért kötjük Szeghalomhoz, mert azok, akik ebben részt vesznek, részben szeghalmiak. Így Szeghalom múltjáról, jövőjéről, vagy a Sárret múltjáról és jövőjéről is beszélőkkel együtt egy kerek körképet tudunk adni. Ez a program úgy folytatódik, hogy megjelenik egy kötet, ami persze bővebb, mint a konferencia. Terveink szerint ez a kötet is megjelenik angolul és azt is terveztük korábban is, hogy az Európai Uniós magyar delegáció bemutatja a közvetíthető magyar értékeket. Az a mottója ennek a programnak, hogy a sárreti nép Európa megtartásában nagyon nagy szerepet játszott, ezért a sárreti nép helyi képviselőivel együtt lehet csak megbeszélni ezt a témakört.

Riporternő: Polgármester úr! Milyen érzés volt, hogyan fogadták azt, hogy egy ilyen tudományos konferencia pont itt Szeghalmon valósulhat meg, helyi előadók részvételével is?

Macsári József, polgármester: Végtelenül nagy megtiszteltetés számunkra. Úgy látom, hogy itt a közös kapocs a Páter András Gimnázium, az asztal körül ülők tekintetében is. Annak különösen örülünk, hogy azok, akik itt végeztek, és azóta is komoly oktató, illetve tudományos munkát végeznek, nem felejtették el Szeghalmot és Szeghalom környékét. Megtiszteltetés, még egyszer hangsúlyozom, hogy a PEME Szeghalomra gondolt a konferencia megtartásában. Ahogy Dr. Koncz István professzor úr mondta: több mint ezer éve Észak-Békés, Sárret és Szeghalom is Európa része, és nemcsak 2004 óta. Itt is vannak

nagyszerű értékek, nekünk az a feladatunk, hogy ezeket az értékeket megőrizzük az utókor számára, legyen az kultúra, természeti vagy épített örökség. Elődeink ezt letették az alapokat, én úgy gondolom, hogy olyan alapokat helyeztek el, akár a gimnáziumra, akár a szakiskolára gondolok, vagy az Ambrus Mozgóra vagy a kisdédóvóra, amely biztosította a mai napig, azt, hogy Szeghalom itt a térség központi szerepét föl vállalva, egy fejlődőképes település legyen és örömmel hallottam professzor úrtól, hogy ő úgy ítéli meg, hogy nagyon sokat változott. Szeretnénk úgy változtatni ezt a várost, hogy régi értékeinket visszahozzuk, valószínű a holnapi nap folyamán lehetőség lesz rá, 1-2 átépített műemléket megtekinteni, amelynél arra törekedtünk, hogy a korabeli önmaga újuljon meg, főleg a városközpont, a Szabadság térre gondolok. Nem kicsi a feladatunk, de ha ilyen segítsége van a városnak, mint ez az egyesület és tagjai, karöltve a Péter András Alapítvánnyal a szeghalmi vállalkozókkal és értelmiségiekkel, akkor ezt a közös feladatot meg fogjuk tudni oldani.

Riporternő: Igazgató úr, Ön hogyan fogadta ezt, hogy ilyen országos konferencia Szeghalmon, szeghalmiakkal, Szeghalomért, a professzorok egyesületével együtt valósulhat meg?

Magyar István, igazgató: Amikor István megkeresett ezzel kapcsolatban, én örömmel fogadtam a javaslatot, hiszen anélkül, hogy megbeszéltük volna előre a kettőnk és többünk gondolata találkozott.

Riporternő: Térjünk át a konferencia előadásai témájára, az előadókat kérem, fogalmazzák meg, hogy kinek pontosan mi a szerepe ezen a konferencián.

Dr. Simai Mihály: Én egy olyan témáról fogok beszélni, ami rendkívül aktuális. A világ, mint sokszor, ismét egy hatalmas átalakulás időszakában van, és ennek az óriási átalakulásnak a következményei még beláthatatlanok. A hazai tudomány meg a nemzetközi tudomány igyekszik megfogalmazni azokat a várható problémákat, azokat a gondokat és lehetőségeket, amelyek a világ különféle térségei számára adódnak és amelyekkel szembe kell nézni. Én abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy mint az ENSZ aktív résztvevője, az ENSZ

különféle intézményeinek tanácsadója részt vehetek azokban a nemzetközi vitákban, amelyek a következő 10-15-20 esztendőöt próbálják meg megfogalmazni, és azt meghatározni, hogy vajon a különféle térségekben, beleértve a mi térségünket, mit kellene tenni azért, hogy ezekkel az új kihívásokkal, kockázati tényezőkkel megbirkózzunk és az új lehetőségeket megértsük és kihasználjuk.

Layer István: Én úgy vállaltam ezt a jelenlétet, hogy Pista, volt osztálytársam megkért, hogy, mint vállalkozó hogyan látom én az itteni kérdést. Az is megtiszteltetés számomra, hogy itt lehetek, és nagyon fontos Szeghalom számára is, hogy beszélhetünk a Sárrétről, beszélhetünk erről a térségről. Én azokról a tapasztalatokról szeretnék beszélni, amiket itt szereztem, és arról hogyan látom Szeghalom helyzetét, a térség helyzetét, a térség jövőjét? Azon munkálkodunk, hogy azt a vállalkozást, amibe belevágtunk, belefogtunk, minél nagyobbá tudjuk fejleszteni, minél több munkahelyet tudjunk teremteni, s ezzel lehetőséget biztosítunk arra, hogy itt minél több ember tudjon dolgozni és itt tudjon maradni. Ami nagyon fontos, mert mindig is probléma volt az hogy elment az itteni fiatalság, elvándoroltak, elmentek. Én azt látom fontosnak, ha egzisztenciát teremtünk a fiataloknak, akkor ők itt maradnak. Én azért munkálkodom, hogy ebben aktívan vegyek részt.

Dr. Koncz István: Engedjék meg, hogy előtte 3 mondatot mondjak, egyrészt elmondani azt, hogy mi a PEME-ben azért tudunk sokat dolgozni és tenni, mert ilyen kiváló tagjaink és vezetőségi tagjaink vannak, mint Simai Mihály akadémikus, aki objektíválódott érték, és Szeghalomról indult, másrészt örülök annak, hogy Layer István emlékezett a gyerekkorunkra, hiszen a mai napban, s a holnapi napban ez is benne van. Én mindig azt gondoltam, alulról is látva Szeghalom, mikor mindenki szegény volt (és mi is), hogy valami csoda lehet ebben a népben. a Sárrét népében, nemcsak Szeghalom népében, hiszen a környező városok, Vésztőtől Füzesgyarmatig és Körösladánytól Dévaványáig, Csökmővel bezárólag, meg a bihari tájak is idetartoznak. Valami különös képesség lehet az itt lakókban, mert mindig is sejtettük, hogy régóta, - de most már pontosan tudom, és holnap erről beszélek - több mint ezer éve, magyaroktól lakott ez a környék. Jó néhány új adatot

tudok hozni, mert szerencsém volt olyan ösztöndíjakat szerezni, és olyan helyeken járni, ahova még szeghalmi vagy magyarországi kutató nem jutott el. Arról is beszélnék, hogy a Honfoglalás előtti időszakban mit is tudtak már rólunk mások és mit írtak. Egyetlen érdekességet említenék csak: hogy a környéken lakó szlávok hadseregében, amely azért többször megtörte a magyar előcsapatokat, Lél, Bulcsú meg Töhötöm csapatainak is a támadását, igen szép számban voltak pl. szász és bajor tanácsadók. Ezek hazamenve - volt közöttük latinul tudó is, nem a tanácsadók között, hanem az őket kísérő papok, szerzetesek, - szépen leírták, hogy mit láttak és hogyan. Nagyon érdekes lehet az, ha kiderül, hogy többen, Anonymustól kezdve Kézaiig és másokig a 12-13. században már olvashatták ezeket a dokumentumokat és ezért tudták megírni a gestáikat. Szóval nagyon érdekes háttér információk vannak a környékről, csak egyet mondok és aztán befejezem. Nagyon sok csapás érte a környéket, mégis megmaradt az itteni magyarság több, mint ezer évig, vagy hogy Várhellyel szemben Csoltmonostor nem ellenvárként épült? Amikor a honfoglaló seregek nem tudtak áttörni a szláv fejedelemségen, akkor megépítették, vagy betelepedtek oda, hiszen a dombon egy korábban épült székesegyház vagy templom volt. Ez volt a szokásuk egyébként őseinknek, ezt magyar történészek is, de a külföldiek is, akár az arabok, akár a regensburgiak részletesen leírják. Ez mind olyan kérdés, amit nem eléggé bogoztak eddig. Ez nem azt jelenti, hogy mindig hamisítják a történelmet, csak célzatosan írták meg esetleg. Végezetül azt gondolom, hogy el szabad egyszer mondani, és le kell írni lélektanosként is, hogy valami csodálatos kitartás és plusz van az itt lakókban. Gondolom, valamennyien bemutatjuk a hátterét annak, hogy a Sárrét mitől élt mindig, mitől európai, mitől tartotta meg az országot és Európát az itt élő nép?

Dr. Kemény László: Simai akadémikus az előbb arról beszélt, hogy a világon rendkívül nagy átalakulást élünk meg, ezek globális folyamatok, a világ egészére, ha úgy tetszik, a civilizáció egészére vonatkoznak, én arról próbálok holnap beszélni, hogy ez lokálisan, helyileg hogyan tükröződik, hogyan megy át az emberek tudatába és hogy a gyakorlatába, napi gyakorlatba. Tehát arról szeretnék majd beszélni, hogy a vidék Magyarországa a vidékiek, az itt élő emberek, hogyan élik meg azokat a

nagy átalakulásokat, amelyek az egész emberiségre, a civilizáció egészére vonatkoznak. Ebből két dolgot emelnék ki, az egyik az, hogy nagyon sokat beszélünk most már elég régóta, vagy 20 éve arról, hogy megyünk Európába, miközben nem változtatjuk meg a helyünket, itt élünk ezen a földön. Ha emlékezünk, a felszabadulás után volt egy rendkívüli nagy film, az volt a címe, hogy Talpalatnyi föld. Azokról szólt, akik azt a földet művelték, amit végre birtokukba is vehettek. Most én azt gondolom, hogy nyugodtan beszélhetünk a talpalatnyi Európáról, az, a föld, az a hely, ahol itt élünk, ahol itt dolgozunk, ahol ezt a gyönyörű várost fejlesztik az itteniek, az Európa része, a mi talpalatnyi Európánk. A másik gondolat, amiről szeretnék beszélni az a hagyomány és a haladás kérdése. Amikor hallgatom a szeghalmi öregdiákokat mi minden vonzza ide vissza őket és, hogy mit jelent számukra a gimnázium, mit jelent számukra a valamikori egy osztályba járás, a város hagyományai, akkor az jut eszembe, hogy ezek a hagyományok, ezek megmaradnak, ezek átöröklődnek, bármilyen nagy változások zajlanak is a világban és annak a hatása a helyi életben, azok a hagyományok, amelyből kinőttünk, amiből kinő mindenki azok megmaradnak és ezek visznek tovább bennünket a progresszióban, a haladásban. S hogyha ebben valahol törés támad, ha a hagyomány és a haladás között ellentmondás, ellentét adódik, akkor van baj. Tehát nekünk az a feladatunk, az a funkciónk, hogy a hagyomány és a haladás közötti nagy-nagy ívet át tudjuk ugrani, és át tudjuk ívelni. És akkor mindenki számára egy nagyon is vállalható és nagyon progresszív és nagyon pozitív jövő várhat. Azzal szeretném majd befejezni a gondolataimat, hogy világosan kell látni, hogy jövő az nem teremődik valamiből, a jövő az egy folyamat. Ha ma arról beszélünk, hogy holnap mi lesz, akkor arról beszélünk, hogy milyen lesz a jövőnk. De holnap, ha arról beszélünk, hogy holnapután mi lesz, akkor ugyancsak arról beszélünk, hogy milyen lesz a jövőnk. Tehát ez egy folyamat, vagyis egy folytatásos jövőben, egy folytatásos családragényben, városregényben, egy folytatásos életben élünk, és ez a rendkívül szép ebben az életben.

Sándor Jenőné: Mikor én a meghívót megkaptam és olvastam a konferencia címét, hogy Megtartó Sárréti Nép, rögtön az jutott eszembe, hogy ezt ki lehetne egészíteni azzal, hogy a megtartó és kitartó sárréti nép. Erről szeretnék beszélni majd, hogy milyen körülmények között volt

tulajdonképpen a Szeghalom és a környéke történelme folyamán és a fejlődés folyamán mindig azért tudott előre lépni és azért tudta leküzdeni a nehézségeket, mert kitartott. Ha a történelmet vizsgáljuk, ha a gimnázium alapításának az eseményeit vizsgáljuk, ha a tanulókat nézzük, akik a gimnázium tanulói lettek, honnan jöttek, hogyan tudtak odajutni, ahova eljutottak, és továbbiakban is, és napjainkban is a mai nemzedék hogyan tudja a múlt emlékeit felhasználni és megfelelően alkalmazni a mai életében. Erről szeretnék majd beszélni.

Dr. Fürj Zoltán: Én a szakmából kiindulva arra vállalkozok, hogy Tildy Zoltánról beszéljek. Tudom, hogy nemrégén volt a születésének 120. évfordulója, és arra volt egy ünnepség, de úgy gondolom, nem lehet eleget beszélni Tildy Zoltánról, hisz annyira el volt felejtve, annyira nem foglalkoztak történészek a munkásságával, hogy az méltatlan volt ahhoz a szerephez, amit ő betöltött. Azt tudom mondani, hogy én 1966 és 1970 között voltam itt és ha a nagyapám nem beszél róla, én nem tudom, hogy Tildy Zoltán itt volt szeghalmi lelkész és közel 200 méterre laktunk a kollégiumban, a parókiától, és igazán nem tudtunk róla. Nem lehetett róla beszélni, mert a forradalom után voltunk 10 évvel, vagy tízegynéhány évvel, és Tildy Zoltán az 1956-os forradalomban is jelentős szerepet játszott. Nem ezzel fogok foglalkozni, hanem azzal, hogy mit jelentett neki Szeghalom, mit jelenthet a szeghalmiaknak Tildy Zoltán, legalábbis a történész szemszögéből, hisz itt már források vannak. Nagyon jelentős az a minta, amit ő adott a politikusoknak, Fehér Lajos pl, büszkén írja le, hogy annak idején az első nagy politikai szereplése az az volt, amikor Tildy Zoltán választásába, ő mint szeghalmi diák bekapcsolódott, és nyilvánvaló szerepe volt abban is, hogy továbbtanulhatott Fehér Lajos. Elintézte, hogy ingyenes helyet kapjon a tanárképzőben, Debrecenben, majd mikor a száz pengője nem jön össze, a beíratkozáshoz az egyetemre, akkor megint Tildyhez fordul és Tildy és a gyülekezet előteremti a 100 pengő beíratási összeget számára. Sok-sok ilyen apró mozzanatról szeretnék a holnapi napon beszélni és nagyon érdekes, hogy itt volt Móricz Zsigmond pl. a választási kampányon, vagy itt van, azt mondhatom Magyarország elitje, amikor Tildy Zoltán a gimnázium tornatermében búcsúzik a gyülekezetétől, lemondott a lelkészi állásáról, hiszen egyetlen egy református lelkész a világon, aki

egy ország köztársasági elnöke lett akkor. Püspöktől kezdve miniszterekig, a ház elnökéig, itt vannak akkor Szeghalmon, tehát az egész világ 1946 februárjában, úgy mondhatom, hogy Szeghalomra figyel és ezt szeretném megjeleníteni, vagy azt is mondhatnám, hogy tudatosítani a magam szerény eszközeivel a Szeghalmon ma élőkkel.

Magyar István: Az én feladatom az, hogy a Sárrét középiskolájának küldetését mutassam be. Úgy gondolom, hogy ez mindig aktuális, de most még inkább aktuális, hiszen 2010. március 18-án ünnepeltük Péter András születésének 170. évfordulóját. A 2010-11-es tanév a gimnázium történetében a 85. tanév, és úgy gondolom, hogy mind a két évszám és ez az évforduló kötelez arra minket, aminek már egy részének próbálunk is eleget tenni itt, Péter András születésének évfordulója kapcsán, de azokat a dolgokat elmondani, hogy a Péter András Gimnáziumnak, a Sárrét középiskolájának a küldetéstudata, véleményem szerint a 85 évben nem változott. A küldetéstudat az ugyanaz, az biztos, hogy az iskolahasználók, a mai szóval élők változtak, de a küldetéstudat mind a mai napig nem változott. Az a küldetéstudat, hogy a Sárrét szegény gyermekeinek, vagy abban az időszakban parasztyermekeinek lehetőséget biztosítson arra, hogy itt helyben érettségit szerezzenek és ezen tudás birtokában érvényesülni tudjanak.

Macsári József, polgármester úr: Én azt hiszem, hogy valamennyi téma nagyon fontos a városunk életében, nyilván nekem a feladatom az, hogy a jelenről beszéljek és nyilván egy kicsit könnyebben teszem ezt azért mert a kistérségnek is a vezetője vagyok és a környező 8 település gondjaira, mindennapi problémáira is rálátok. Én azt hiszem, hallva, hogy milyen témái lesznek 1-1 előadásnak, Szeghalom városának nagyon nagy segítség lesz. Itt többet hallottunk a hagyományról, az európai értékekről, én biztos vagyok benne, hogy a mi előadókunk életútja, ahogy igazgató úr is mondta, akik eljönnek az előadásra és meghallgatják ezeket az előadásokat, példát mutatnak a mai fiataloknak. Nekünk az a legnagyobb feladatunk, amit Layer István vállalkozó barátom is elmondott itt, megtartani ezeket a fiatalokat itt Észak-Békésben. Sajnos nemcsak Észak-Békésre, egész Békésre jellemző hogy csökken a népesség száma. Közös felelősségünk az, hogy a fiatalok visszatérjenek

ide, és itt találják meg a számításukat a szülőföldjükön. Úgy gondolom, hogy mindaz, ami Tildy Zoltánról, a Péter András Gimnáziumról, a hagyományápolásról hallottunk, nagyon fontos. Talán egy kicsit, ha előretekintünk, még fontosabbnak tartom azt, hogy mindezt meg tudjuk őrizni, és ezt nem véletlenül mondom. Az oktatással, az egészségüggyel kapcsolatban is változások várhatók az elkövetkezendő időszakban. Azért ezt a szakközépiskolát a Szigethy család a saját vagyonából hagyta erre a településre és a település környezetében élő emberekre. Én úgy gondolom, hogy nemcsak én, hanem valamennyi szeghalmi és aki szeghalminak érzi magát ragaszkodik a középiskolához. Bízom benne, hogy ez továbbra is úgy fog működni, ahogy az elmúlt évtizedekben működött. Hiszen megtehetette volna a város azt, nem kötelező feladatként ezt a feladatot átadja a megyének, és ne kelljen kiegészíteni azt a normatívát, amelyből gondtalanul működhet a szakközépiskolánk. Mi ezt az áldozatot mindig fölállaltuk és föl fogjuk vállalni a jövőben is. Bízom benne, hogy lesz rá lehetőségünk. Péter András annak idején egész komoly vagyont szánt itt Szeghalmon a kórház építésére. Büszkék vagyunk arra, hogy az elmúlt 8 évben sikerült, „megmenteni” ezt a kórházat, sőt egy olyan beruházást végrehajtani, amely tényleg európai színvonalú, lehetne bárhol Európában. Persze ezt meg is kell, hogy töltsük majd tartalommal és tényleg olyan gyógyító, egészségmegőrző munka folyjon ott, amelyre büszkék lehetnének elődeink is, akik tettek azért, hogy egyáltalán ilyen intézményeink legyenek.

Riporternő: Következő kérdésem mindenkihez az, hogy mi a véleményük Magyarország és a Sárrét perspektívájáról?

Dr. Simai Mihály: A helyzet az, hogy egy ilyen rövid beszélgetésben rendkívül nehéz erre a kérdésre választ adni. tulajdonképpen az előadásomban erre én ki fogok térni. Megítélésem szerint ez a térség Európa egy része. Európa egy óriási nagy mozaik, különféle fejlettségi szintű, különféle problémákkal küzdő térségekből kisebb-nagyobb közösségekből tevődik össze. Ennek a térségnek az adottságai, sok tekintetben jók egy olyan világban, ahol pl. tudjuk azt, egyik legjelentősebb természeti kincs lesz a következő időszakban a víz. Egész Európa nagyon komoly gondokkal fog küzdeni a tiszta, friss ivóvíz és a

mezőgazdaság fejlesztéséhez szükséges öntözési lehetőségek biztosításával kapcsolatban. Ez az egyik nagy lehetősége ennek a térségnek, amelyik, hát nem azért hívják Sárrétnek, mert nagy a sár, hanem azért is mert vízforrásai nagyon jól hasznosíthatók, és adva vannak a melegvízforrások lehetőségei is, amelyet ugyancsak sokoldalúan lehet hasznosítani. Egy nagy lehetősége a Sárrétnek, igazándiból a mezőgazdaság fejlesztése, mégpedig egy olyan mezőgazdaságé, amely jobban tud illeszkedni az ugyancsak átalakuló európai mezőgazdaságba. Hogy miképpen, merre fejlődik az európai mezőgazdaság, az már egyértelműen látszik. Olyan cikkek, olyan termékek felé megy, amelyek igazándiból magasabb értéket tudnak biztosítani az ott élőknek, hiszen ahhoz, hogy ennek a vidéknek is a megtartó képessége jó legyen, itt magas értékeket kell termelni. Azon kívül a mezőgazdaság mellett ide lehet hozni olyan élelmiszeripari ágazatokat, amelyek kis mennyiségben, tulajdonképpen házilagos módon készítenek, gyártanak olyan konzervféléseket, lekvárt, gyümölcskonzerveket, amelyek nem tartalmazznak annyi vegyi anyagot, tehát az ún. biotermékek számára, magas értékeket hozó biotermékek számára is kitűnő lehetőséget nyújt ez a vidék. Ennek a vidéknek szerintem még vannak munkaerő tartalékai is. Az itt élő munkaerőt sokkal jobban lehetne hasznosítani és kellene is hasznosítani, magasabb értékeket termelő területeken. És a fiatalok szempontjából is nagyon lényeges az, hogy mi történjék itt. Nyilvánvaló, hogy ebben a térségben soha nem lesz nehézipar, nem is lenne célszerű, de pl. nem tartom kizártnak, hogy az elektronikának bizonyos területit ide lehetne vonzani, és ha itt kiváló vállalkozók lesznek és vannak, akkor számukra ez egy olyan lehetőséget adhat, ami az egész népesség, de különösen a fiatalok szempontjából lényeges. Kulcsfontosságú ennek a feltételrendszernek a biztosítása érdekében a képzés. Én nagy örömmel hallottam, hogy a Szigethy Endre középiskola megtartása az egy eldöntött és lényeges eredmény, mert ahhoz pl., hogy kihasználhassák itt a mezőgazdaság lehetőségeit, lényegesen képzetesebb emberekre van és lesz szükség, nemcsak olyanokra, aki aztán innen elmennek továbbtanulni, hanem akik itt fognak gazdálkodni ebben a térségben. Én nem akarom fokozni, vagy folytatni ezt a felsorolást, de nyilvánvaló az is, hogy végig kell gondolni azt, hogy milyen intézményekre épülhet egy komolyabb

gazdasági fejlődés, milyen típusú, új típusú szövetkezeteket érdemes és lehet itt szervezni, olyanokat, amelyek jó minőségű, nagy tömegű, azonos minőségű termékeket tudnak előállítani, és versenyezni tudnak a világgal. Ezek a mozaikok ugyanis Európában versengenek. Európa nem egy olyan valami, ami egyszerűen azon az alapon biztosítani tudja a lehetőségeket, hogy az emberek ezt elhatározzák. Ezt a térséget is versenyképesebbé kell tenni, és ez a jövő, megítélésem szerint alapvető kérdése.

Dr. Kemény László: Minden az embereken múlik, tehát amiről itt beszéltünk eddig, az mind-mind azzal függ össze, hogy hol és miképp lesz az embernek helye ebben a világban. Azok a progresszív irányzatok, amelyek jellemzik a civilizáció fejlődését, azok jelentős mértékben az új technikával, a technikai forradalmakkal vannak kapcsolatban. A világ az utóbbi 20 évben akkorát változott azzal, hogy szobányi vagy épületnyi számítógépek helyett megjelentek a személyi számítógépek, és sőt most már olyan számítógépek is vannak, amelyek a tenyerünkben elférnek. A következő időszakban megjelent az internet, amely olyan információforráshoz juttatta az embereket, hogy nem igazán kell már otthonról kimozdulni, lényegében az egész világ ott van előttük és tájékozódni lehet mindenből. A következő évtizedek várhatóan a robottechnika, az automatizáció évtizedei lesznek. Ezek, ha minden igaz, még nagyobb változásokat hoznak az emberek életébe. Ahogyan a gépi nagyipar behajtotta az embereket nagyüzemekbe húsz, huszonötezer, vagy még nagyobb létszámot foglalkoztató üzemekbe, az automatizáció, a robottechnika pont ellenkezőleg azt teszi lehetővé, hogy a nehéz fizikai munkát, a fárasztó munkát felváltsák a robotok, felváltsák az automatizált rendszerek. Az embernek nem marad más hátra mint az, hogy végre azzal fogalakozzon, ami csak neki van, a kreativitással, az agyát tudja mozgásba hozni. Ehhez nem kell elmenni. Amikor a polgármester úr azt mondja, hogy megtartó erő kell itt a térségben, hogy a fiatalok ne menjenek innen el, akkor azt kell látni, hogy azért mennek el, mert az üzemek, a munkahelyek nem itt vannak, hanem el kell menni nagyobb városokba, vagy olyan településekre, ahol ipar van, ahol fejlettebb technika van és így tovább. A következő évtizedek pontosan azt jelentik, hogy olyan lehetőség adódik, amikor az embernek nem kell

igazából ilyen helyekről kimozdulnia, sőt egy ilyen területen, ahol friss levegő van, ahol víz van, ahol feltöltődhet energiával, éppen ezek a helyek, ahol gondolkodni lehet, ahol kreatív tevékenységet lehet folytatni, tehát a megtartó erő jöhet ki ebből a fejlődésből. Én azt gondolom, hogy a következő időszak akkor válik természetesen pozitív realitássá, ha azok az emberek, akik irányítják másoknak a sorsát helyileg, pl, az önkormányzatokban, vagy országosan olyan összhangban és olyan harmóniában tudnak működni, hogy kihozzák ezeket az energiákat az emberekből és megtartó erőt tudjanak teremteni. De hát ehhez az kell, hogy a világ nagy dolgaival menjünk együtt, ahogyan ugye József Attila mondta, hogy a „Mindenséggel mérd magad”, én azt gondolom, hogy a szeghalmiaknak, a sárrétieknek is a mindenséggel kell magukat mérni, ahhoz kell mérni a fejlődésüket is, és akkor a hagyomány és a fejlődés összhangjából teremődik az a lehetőség, hogy itt mindenki jól jár. Ez semmilyen körülmények között nem jelenthet bezárkózást. Az a fajta politikai akarát, amelyik az országot el akarja zárni a világ nagy fejlődési tendenciáitól, az bukásra van ítélve. Azt a fejlődés át fogja lépni. Pontosan olyan szituációt kell teremteni az országban és itt helyileg is, amelyben ezekhez a nagy sodrású civilizációs folyamatokhoz tudunk kapcsolódni. És ez minden ember számára új perspektívát jelent, azt gondolom, hogy ezekről kell például holnap beszélnünk.

Dr. Koncz István: Nehéz ezt a sok okos dolgot meghaladni, s nem is tudom, de ha személyiség-lélektani szempontból nézzük, akkor én azt gondolom, hogy a Sárrét jövője a múltjában van. Viccesen szoktam mondani, Ranschburg tanár úrtól tanultam ezt, hogy mióta lejött a majom a fáról, azóta rendkívül sok küzdelmen kellett átmenni a legkülönfélébb egymást követő nemzedékeknek. Én azt gondolom, hogy ez a kitartás, ami jellemzi a környéknek a népét, a jövő egyik erőforrása. Én próbálkoztam lélektanusként is kutatni a magyar lélek jellemzőit és azt gondolom, hogy a sárréti személyiség egy nagyon sajátos karakter, hiszen soha nem tudott elkényelmesedni, soha nem volt annyija, hogy elégedett lehessen vele, sőt nagyon gyakran előfordult, hogy menekülni kellett. Sokszor csak annyija volt (a feudalizmustól akár napjainkig is), hogy éppen megélt, de ez megedzi a lelket, megedzi a személyiséget. És ha ilyen fokú értéként lehet követni, vagy ilyen folyamatos magas

szinten lehet követni értéként a tudást, akkor ez a személyiségben is megnyilvánul. A személyiség karakteréhez hozzátartozik a helyzetek, akár a válsághelyzetek és örömök kezelésének készsége, s ha ez megvan, akkor túlélnek mindent. Ezt mutatta a történelem számomra. A Sárreéten, illetve Magyarország össznépet tekintve is, de még van valami különös is, amit gyerekkoromban én itt megtapasztaltam: annyira csökönyösek vagyunk, hogy a heccvonalon túl is csináljuk, néha értelmetlenül is. A jövő azt is jelenti, hogy nagyon sok küzdelmen keresztül tudunk előre jutni. Ez a környékbeli nép ilyen, hogy csinálja, csinálja, akkor is, ha nem éri meg, hátha még megéri, és a jövője van, kell, hogy érje meg mindenkinek.

Layer István: Fontos az, hogy az embereknek hitet adjunk, hogy érdemes küzdeni, hogy érdemes csinálni. Ebben a mostani felgyorsult világban, amiben élünk, rendkívül nagy a kihívás, rendkívül nagy a verseny, és az embereknek át kell állni arra, hogy itt egy kicsikét másképp kell gondolkozni, mint ezelőtt gondolkoztunk. Meg kell felelni a versenyszellemnek, és ez rendkívül nehéz. Én ebben próbálok munkálkodni, hogy érdemes itt maradnunk, érdemes dolgoznunk azért, hogy itt élhessünk, itt lehessen egzisztenciánk és itt lehessen a jövőnk ebben a térségben.

Sándor Jenőné: Nagyon nehéz megszólalni, itt nekem a professzor urak után. Az a véleményem, hogy itt Sárreéten lenne egy olyan feladat, amit az utóbbi években nem tapasztaltunk, helyesebben a kulturális-művészeti tevékenység fejlesztése, fellendítése. Az én időmből még visszaemlékszem arra, hogy a legkisebb községekben is, és itt gondolok Körösszakállra, Harsányra és a többiekre, volt művelődési ház, ahol a község maga is végzett művelődési tevékenységet, de Szeghalom, mint sárreíti központ segített ezeknek a kistelepüléseknek. De itt Szeghalomban is érzésem és véleményem szerint sokkal jobban kellene gondolkodni azon, hogy a meglévő művelődési központ művelődési tevékenységét hogyan lehetne újra jobban fellendíteni és nemcsak a művészeti iskolaként működő iskolára bízni mindent. Nekem az az érzésem, hogy itt egy kicsit visszaléptünk vagy visszaléptek, és a Sárreét térsége is visszalépett, de ez városi viszonylatban is elmondható, kisebb

városok esetében is. Itt lenne szükség arra, hogy ezen gondolkodjunk és nem mi, hanem főleg a szeghalmiak és a sárrétiiek, hogyan lehetne egymásnak segíteni, és itt egy nagy lépést tenni előre.

Dr. Fürj Zoltán: Én mondtam, hogy az én szakmám a történelem kutatás és ha most egy kicsit humoros akarnék lenni, akkor azt mondanám, hogy na majd 30 év múlva, ha itt találkozunk, feltárom, hogy mi volt a múlt, de magam is azért gondolkodó és nemcsak történelem kutató vagyok. Itt már elhangzott Harsány, körösnagyharsányi vagyok, és látom, tapasztalom, hogy Nagyvárad megjelenése a térségben mit jelent. Én úgy gondolom, hogy ha visszaáll az a régi struktúra, ahogy a nagy városok elkezdik szervezni maguk körül a teret, akkor Szeghalomnak is lesz nagyobb lehetősége. Azt nem hiszem, hogy egyelőre leáll az a folyamat, hogy a városba és ezen belül a nagyvárosba igyekeznek az emberek, de úgy gondolom, hogy Szeghalomnak az az adottsága, az a helyzete, hogy a Debrecen-Békéscsaba vonalon helyezkedik el, mint város, ez nagyon sok lehetőséget rejt magában. Nyilvánvaló, hogy jobb úthálózat kell ahhoz, hogy jobban megközelíthető legyen, Debrecen egy jó másfélóra útra van, de Békéscsaba közelebb van, tehát ha ezek egy órára leszűkíthetők a távolságok, akkor már minden elérhető. Úgy gondolom, és nagyon remélem, hogy azok a régi, hagyományos ipari tevékenységek, amik itt a professzor úr említett, a mezőgazdaság, egy része visszajön, mert én úgy gondolom, hogy borzalmas dolog, amikor a vizet 100 km-re szállítják, most hogyha az tej formájában is jelenik meg, akkor is szörnyű, mert hát én emlékszem rá, hogy a sárréti tej, nemcsak a térségben, hanem országosan is jóhírű volt, és most meg Debrecenben olyan tejet adnak, (én nem fogyasztok tejet), de olyan tejek vannak, amit több 100 km-ről hoznak oda. Legalább a térség, a régió ellátásában gondolom, hogy nagyon fontos szerepet játszhat ezeknek a régi iparágaknak a visszaállítása. Itt elhangzott a műszaki iskola. Azt látjuk, hogy milyen fontos egy-egy nagy gyár megjelenésénél, telepítésénél a szakember. Én úgy gondolom, hogy a gimnázium és a szakközépiskola együtt képes ilyen munkaerőt produkálni, ha erre lesz igény. Sajnos ma az alakult ki a magyar oktatásban, hogy mindenki egyetemre meg főiskolára akar menni, én azt hiszem, hogy a szakmák értékét kell visszaállítani, és egy jó szakma többet ér, mint egy gyenge diploma. Jobban el lehet vele

helyezkedni, mert látom, hogy felsőfokú szakképzésben jelennek meg a főiskolát végzett hallgatók, mert csak ott tudnak elhelyezkedni.

Macsári József: A hozzászólásokból nagyon sok minden kiderült, Pisti említette, hogy hitet kell adni az embereknek, hogy meg tudnak élni a saját munkájukból, én ezt annyival egészíteném ki, hogy nemcsak hitet, hanem lehetőséget és a lehetőségen belül a jogszabályi környezetet értem. Simai akadémikus úrral értek egyet, nagyon jól elmondta, tulajdonképpen a rendszerváltás utána betörő új piacgazdaság megette az itt egyébként mezőgazdaságból élő emberek két legnagyobb élelmiszer-feldolgozó üzemét, a sárréti tejet és a malmot, ami az AGRIMILL tulajdonába került át, azóta mindkettő bezárt. Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy egy 22 települést összefogó egyesületnek vagyok a vezetője, ez a sarkadi kistérség, szeghalmi kistérség, Békéscsaba környéki két településsel. Két év óta azért harcolok, hogy ha már mi írjuk ki a pályázatot, a pályázatoknak a célja egyrészt az legyen, ha mi dönthetünk róla, hogy a térségünkben, ezen a területen élő emberek kicsi kis vállalkozásainak legyen lehetősége elindulni. Mondok egy nagyon egyszerű példát: nagyon sokáig, gyerekkoromban mindig eszembe jutott a nagymamám által sütött füstölt oldalasok. Nyilván megvettük a multiláncoknál most is ezeket a termékeket, de valahogy nem olyan ízű volt. Egy csomó jogszabály behatárolta, hogy egyáltalán nem lehet vágni, annak különféle feltételei vannak, uniós szintű, vágóhidakat kell megteremteni a térségben és még azt is megmondták, hogy egy Békés megyére elég egy ilyen komoly vágóhíd, ennek az lett az eredménye, hogy tulajdonképpen eltűntek a házaktól a jószágok. Nincsen meg az, amit vissza kellene hozni, és az egyesületben erre látok lehetőséget, hogy megtermelünk itt valamit, itt fel is dolgozzuk. Most már van lehetőség, hogy a napközi konyha megvásárolja és a mi gyerekeink egyék meg, tulajdonképpen a jövedelem itt marad. Nyilván ezt kellene nagyban csinálni, mert hála Istennek azért vannak itt Szeghalmon és környékén nagy foglalkoztatók, hacsak a Felina Hungária Kft-re gondolok (tulajdonképpen ennek a nagy gyárnak a közép-európai logisztikai központja itt van, több mint 500 munkaerővel. de ennek csak fele szeghalmi). Vagy a régi Ikarus vagy Csepel autó helyett most itt van a Csaba Metál. Sikertörténet az elmúlt időszakban az

Ikarusz bezárása után megmenteni a gyárat és 220 embernek továbbra is munkát tud adni. Büszkéek vagyunk arra, hogy itt állították elő a kis midibuszt, ezt a kis midibuszt vásárolta meg Szeghalom kistérségi társulás egy pályázat révén, és iskolabuszként használja Körösújfalú és Vésztő vonatkozásában. Én úgy gondolom, hogy egyrészt meg kell teremteni a jogi környezetet és nyilván ez nem a mi feladatunk, de nekünk ezt jelezni kell, hogy mik a problémák. Hogyha valaki árulja az általa megtermelt tejet, akkor ne legyen kvóta, hogy mennyit árulhat, vagy mennyit adhat el egy nap, egy hónapban, mert abból nem biztos, hogy meg fog tudni élni ő vagy a családja vagy családi gazdálkodóként. Lehetőséget kell adni arra, hogy amit itt megtermeltek, itt dolgozzák fel, lehetőleg itt adják el. A másik dolog, ami egy kicsit hátráltatja Észak-Békésnek a lehetőségeit az az, hogy úgy tűnik, megint országos szinten a 44-es útnak van prioritása gyorsforgalmivá tenni, míg mondjuk Szeghalom és környékének, vagy Sárrét és környékének elsősorban a 47-es vagy egy közelebb lévő négycsévesített főút jelentene kitérés pontot. Nyilván ez óriási lökést adna a vállalkozásoknak is, akik a sárréti ipari parkban vannak, vagy akik itt vannak Szeghalmon és a környékén. De hogyha a hagyományokhoz akarunk visszatérni, hogy mi meg akarunk maradni azok, akik voltunk, vagy a mi szüleink, amik voltak, akkor szerintem ez az akadémikus úr által is említett sárréti termékek előállítását kell segíteni. Az már szerintem hiú ábránd, hogy itt hatalmas élelmiszer-feldolgozók jöjjenek létre, sajnos a piac egész más dolgokat diktál a mai világban és tényleg olyan gyorsan változik, hogy a vállalkozásnak is nagyon talpon kell lenni, ahhoz, hogy nap, mint nap túléljék a gazdasági világválságot. De azt látom Európában utazva, hogy akár Németországban vagy akár Ausztriában, az általuk megtermelt kis dolgokat árulják, és ragyogóan megélnék belőle. Románia erdélyi részén is sűrűn megfordulok, és ott azt tapasztalom, ott még nem burjánzott el a bürokrácia és a jogszabályi szigorítás, olyan csodálatos ételeket kapunk, amikor kimegyünk, akár testvértelepülésünkre is, tényleg úgy, mint régen akár itt, a mi nagyszüleink, ahogy főztek.

Riporternő: Még egy kérdésre van időnk: mi az az erő, ami fenntartotta a Sárrétet? Elhangzott a kitartó sárréti ember szó, talán ebben van a kulcs?

Dr. Simai Mihály: Egyik rokonom vezette itt be néhány évtizeddel ezelőtt a rizstermelést. Egy óriási nyitás volt abban az időben, a rizs rengeteg embernek és főleg alacsony képzettségű embereknek adott munkát. Ennek a térségnek egyik nagyon lényeges kérdése az, hogy azok számára, akik nem tudnak mozogni, akik nem tudnak elmenni, biztosítson életfeltételeket. És ha ez biztosítva van, akkor ide hozhatnak másokat is. Itt a beszélgetések során felmerült bennem, pl. egy olyan lehetőség, hogy igen jó feltételek adódnak ebben a térségben a hal tenyésztésre, és a hal feldolgozásra. Tulajdonképpen azon kell gondolkodni, hogy melyek azok a rések, amelyek ennek a térségnek a lehetőségeit kihasználva biztosítják azt, hogy emberek jöjjenek ide és emberek maradjanak itt. Én egyetértek a polgármester úrral és Layer úrral, hogy ez nem egy könnyű feladat és itt egy kemény, versengő világ van, s nagyon sok múlik a szemléleten és az intézményeken.

Sándor Jenőné: Nekem a véleményem az, hogy az embereknek a ragaszkodása, hogy itt születtem, hogy itt született az apám, az anyám, a rokonságom, itt akarok élni. Ez a kulcs szó az egyik nagyon fontos feltétel ahhoz, hogy itt az emberek hozzákezdjenek bármihez és fejlesszék a Sárrét életét. Mert ha nem érzi azt, hogy ez az én szülőházam, szűkebb szülőházam, akkor nem fog tenni érte. Az emberekben ezt kell először is, ezt a Sárréthez való ragaszkodás igényét továbbfejleszteni. Ha ez megvan, és akik itt vannak, akár most veszem Layer István példáját ugye, itt született, itt él, itt teszi azt, amit tesz. Nagyon sokan vannak, de nagyon sokan vannak, akik nem érzik ezt. A felnőtt emberek körében is szükséges, hogy ezt a tudatot fejlesszük és segítsük elő és megint az iskola példáját hozom, az iskola feladata is, mert ekkor tudunk csak továbblépni, mert amiért, ahol élek, azért tenni akarok, és mindent elkövetek érte. Nekem ez a véleményem.

Layer István: Fontos igen az, hogy az ember szeresse először is a hazáját, szeresse azt a térséget, azt a területet, ahol felnőtt, azt a várost, azt a falvat. Én azt mondom, hogy elsődlegesen az tudott itt tartani engem is, hogy én szerettem, és próbálkoztam elmenni máshová, de mindig az volt bennem, hogy itt szeretek lenni, itt ismerem az embereket. Nagyon fontos lesz a jövőben is az, hogy a fiatalsággal ugyanezt

megszerettetni. megszerettetni ezt a vidéket, ennek az ízét, hogy mi ebben a jó. Ez egy szikes terület, itt valóban az embernek egy kicsit szikárnak kell lenni ahhoz, hogy tudja ezt a nagy terhet vinni. Nagyon fontos a szakmunkásképzés, hogy kicsikét többet kell tudnunk adni az átlagnál ahhoz, hogy mi itt megmaradjunk ebben a kemény versenyben. Ezért fontos a szakmunkásképzés. Fontos az, hogy a mai fiatalságban, egyáltalán értéke legyen a szakmának, mert ha a szakma szépségét tudja majd szeretni, akkor tudja szeretni a munkát és akkor tudja szeretni ezt a térséget is.

Dr. Kemény László: Az emberek általában racionális és nem racionális érvek alapján döntenek. Tehát nagyon fontos valóban az, hogy szeresse a szüleit, a hagyományokat, amelyből felnőtt és hogy azok átöröklődjenek és nyilván van ennek megtartó ereje. Ha itt nem tud azon a szinten élni, amit a televízióban lát, amit az interneten keresztül tapasztal, amilyen információkhoz jut a világban, hogyha nem tudja kiteljesíteni önmagát, ha nem tudja megélni mindazt, amit az álmaiban, vágyaiban szeretne, mert látja hogy ez lehetséges, ha nem itt lehetséges, akkor odamegy, ahol ez lehetséges. Tehát én azt gondolom, hogy ezt a kettőt ötvözni kell, csak akkor lehet megtartó erő egy ilyen térségben, hogyha az emocionális alapok mellett a hagyományőrzés, a kapcsolatok, a szülőföldhöz való viszony mellett ott vannak a racionalitás dolgai is, hogy ő itt ugyanazokaz a feltételeket tapasztalja, éli meg, amelyeket meg tudnak élni, másutt, nagyobb városokban, vagy netán az országhatáron túl is. Sokat beszélnek mostanság arról, hogy a magyar orvosok jelentős része megkapja a diplomáját és elmegy más országokba. Azért, mert a feltételek mások. Olyan feltételek, amelyekből másképp tudja az életét megélni. Azt gondolom, hogy ezt a kettőt kell itt ötvözni. Amikor én középiskolás voltam, nagy divatja volt az önképző köröknek. Az önképző körök azok főleg irodalommal, művészetekkel, egyéb ilyen humán ügyekkel foglalkoztak. A világ afelé megy, hogy kreatívnak kell lenni. Kreatívnek kell lenni, vagyis ki kell találni azt, hogy mi visz előre. Ki kell találni azt, hogy én hogyan tudok az életemben jobban boldogulni? Ezt a kreativitást valahol el kell sajátítani, legalábbis azokat a novumokat, amelyek a kreativitást erősítik. Én azt gondolom, hogy a középiskolákban pl. az önképző köröknek efelé kellene vinni, hogy kreatívvá váljanak a fiatalok,

hogy maguk rájójjenek hogyan fognak tudni az életükkel gazdálkodni. Ez nem egyszerűen csak vállalkozást jelent, ez sokkal többet jelent, azt jelenti, hogy ki kell találni, hogy miből és hogyan fognak az emberek a jövőben megélni. Nem fikcióként mondtam azt, hogy olyan világ felé megyünk, olyan fejlődési tendenciák vannak, hogy a nagy üzemek, nagy munkahelyek, munkahelyteremtő üzemek helyett, kis helyek lesznek, vagy még inkább mindenkinek saját magáról kell gondoskodnia. Ehhez kell olyan helyzetet teremteni, itt helyben, hogy saját magáról gondoskodni tudjon. Aki tud magáról gondoskodni, az a világ egészében helytálló lesz.

Dr. Fűrj Zoltán: Én úgy gondolom, hogy a közösség megtartó ereje rendkívül fontos. Bibó István mondta, hogy a szabadság kisköreiből építkezhet az ember, és ezeket a kis köröket lehet bővíteni egyre, egyre és lehetne közösségi szintérré emelni. Ebben mindenkinek megvan a maga felelőssége, vagy szerepe, legyen az az önkormányzat, legyen az társadalmi szervezet, vagy legyenek a településen működő egyház. Ezekben látom azt az erőt, amely képes arra, hogy itt mindig perspektívát nyújtson az itt élő embernek, hisz ez a település még belátható. Az ember szereti azt a közösséget, amit belát, amit ismer, mert ott van igazán otthon. És Ábellel együtt mind mondhatjuk, hogy mi végre vagyunk a világon? Hogy valahol otthon legyünk. Ez nagyon fontos és ez a település lélekszámban jelentheti azt, hogy ad egy biztos otthont az itt élőknek.

Macsári József: Sok minden elhangzott itt. A régmúltra abszolút jellemző volt, hogy a szeghalmi ember mindig is kitartó és leleményes volt az elmúlt időszakban, ezért maradhatott fönt ez a település. Vannak racionális gondolatok, amelyek befolyásolják, mint ahogy professzor úr mondta a döntéseket és nyilván vannak érzelmi jellegűek. Azt hiszem az együvé tartozást, az összetartozást a családtól kapja meg az ember, mint ahogy mi is megkaptuk annak idején, hogy mi szeghalmiak, mi sárrétiak mi észak-békésiek vagyunk. Én nem hiszem, hogy ez most hiányozna. A racionális döntés, a munkahely hiánya, vagy nem olyan jellegű munkahely kínálata, amely az igényeknek megfelel, az ami befolyásolja jelen pillanatban, hogy hogy döntenek a fiatalok, hogy maradnak vagy

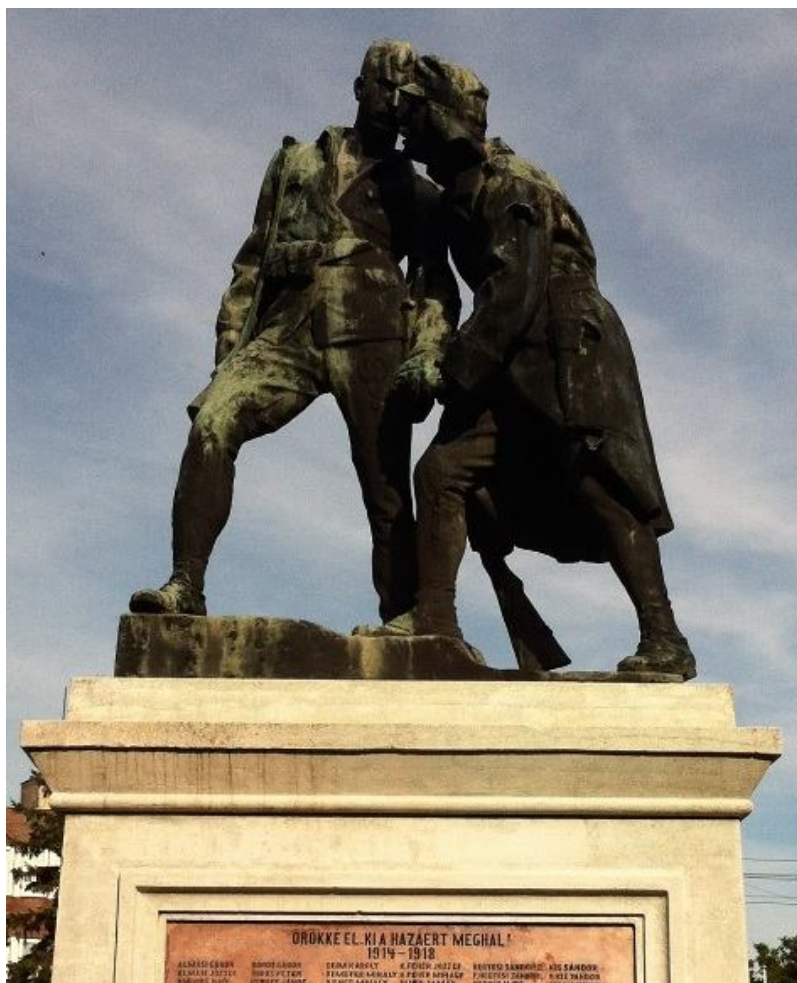
elmennek és máshol próbálnak szerencsét. Kicsit örülök annak, hogy most már azért a Szent István Egyetemhez tartozik a békéscsabai főiskola is. Mindig az volt a tapasztalat, ha a gyerekek nagyobb városokban tanulnak, nyilván ott kapcsolatok teremődnek, esetleg házasság is, talán utána már csak a családot jönnek vissza meglátogatni. Ott találják meg a boldogulásukat. Ebből a szempontból Békéscsaba valóban csak egy órahosszára van Szeghalomtól, és ott is lehet megfelelő tanulmányokat folytatni. Én ott látom az önkormányzat felelősségét, hogy nekünk úgy kell irányítani egy települést, hogy lehetőséget tudjunk teremteni a vállalkozni akaró embereknek. Nyilván ennek számtalan módja van és számtalan akadálya, amióta nem lehet különbséget tenni az uniós csatlakozásunk óta a helybeliek és akár a Dániából ideérkező vállalkozók között, talán ezek előbb-utóbb jogszabályok által átsimulnak és mégiscsak lesz lehetőség arra, hogy a helyieket hozzuk helyzetbe. Tehát mi a környezetet, az infrastruktúrát tudjuk megteremteni ahhoz, hogy legyen vállalkozás, ez sem egyszerű feladat. Mert ha csak Gizi néni a hozzászólásodra visszagondolok, nagyon fontos, hogy tényleg olyan rendezvények legyenek a közösségi tereken, ahol érzik a helyiek, hogy ez őértük van, és hogy ők egyútté tartoznak. S most kibújik belőlem a közgazdász, két éve sportra és közművelődésre nincs normatívája a településeknek. Szeghalom városa erre minden évben 70-80 millió forint között költ, hogy fönntartsa ezeket az intézményeket, amelyek ehhez kapcsolódnak. Büszkék vagyok rá, hogy egyedül a környéken múzeumunk van, hogy 65 ezer kötetes városi könyvtárunk van, ezeket az értékeket meg fogjuk őrizni, most a nagy városközpont rekonstrukcióval pedig úgy érzem, hogy méltó helyre is kerülnek a D'Orsay kastély helyreállításával. Tehát nagyon összetett a feladat. Régen biztos, hogy azért volt kitartó a szeghalmi és a sárréti ember, mert részben a családi kötődés itt tartotta helyben, másrészt volt lehetősége itt megtalálni a saját kis boldogulását. Sajnos a piacgazdaság és a tőkés gondolkodás nem így működik és mi elszoktunk ettől a fajta gondolkodástól, vissza kell rá szokni, ebben is felelősségünk van, nyilván közös a felelősségünk. Nem lesz egyszerű feladat, főleg itt, ahol alapvetően mezőgazdaságból éltek meg az emberek: Szeghalmon valamikor két tsz volt, állami gazdaság több majossal, komoly és hatalmas földterületeket műveltek meg.

Dr. Koncz István: Nem biztos, hogy végszónak jó ez, de talán szabad beszélni a hatalmasok felelősségéről is. Ami itt elhangzott, rendkívül fontos és ezekből megépülhetne a szép jövő, de a városon túl is vannak választott vezetői ennek a népnek. Azt gondolom - és látva 30 éven keresztül bizonyos politikai szeptét is az ország irányításának - hogy óriási felelőssége van a mostani képviselőknek, többek között a Megyei Közgyűlés elnökének és a szeghalmi országgyűlési képviselőnek is; nem lehet kikerülni most már azt a felelősséget, amit esetleg korábban kikerültek a képviselők. Tenni kell a Sárrétért! Ez a dolga annak, akit megválasztottak, (mondom még egyszer most nem önkormányzati szintre gondolok). A képviselőnek az a feladata, hogy biztonságot segítsen adni és bizonyosságot adjon arról, hogy ő ezt akarja. Ezért választották meg!

A beszélgetés zárásaként talán jobb egy – immár helytörténeti – szituációt elmondani, hiszen nem sokan tudják, hogy Rideg Sándort én jól ismertem az utolsó éveiben, és hogy könyvében, az „Indul a bakterház”-ban van egy rafinált aranyos, kedves, ütőképes sárréti gyerek, a Bendegúz. Mert igazából itt történt az eset, nem Pest megyében. Van ott egy Koncz bácsi is, aki nekem egyenes ágú múltam, aki arra tanítja ezt a gyereket, ezt a sárréti rafinált gyereket, hogy a banyával szemben hogyan viselkedjen, és hogy érje el azt el, hogy ő győzzön? Én azt gondolom, hogy a sárréti ember ilyen. A sárréti idősebb segíti a fiatalat, a fiatal elég rafinált ahhoz, hogy ha terepet adnak neki, és amikor kell, védik a hatalmasok (mert ugye védeni is kell), akkor előre jut, akkor van jövője. Számomra örök példa Rideg Sándor Indul a bakterházának összes szereplője, de különösen Bendegúzra gondoltam. Most ő egy ízi-vérig sárréti gyerek. Lehet, hogy 80 évvel ezelőtti sárréti gyerek, de a mostaniak se nagyon mások. Ez a kettő együtt, tehát a hatalmasságok, a hatalmasok képviselők felelőssége, és ez a minden körülmények között előre jutni akaró sárréti gyerek, ezek együtt jövőt adnak ennek az országnak, ennek a környéknek.

www.peme.hu

A szeghalmi fotókat készítették:
Dr. Koncz István és Szabó János

DÖKKE EL. KI A HAZAERT MEGHAL!
1914 - 1918.

ALMÁSÓ GÁBOR BÓDÓI GÁBOR DEINHÁRKY F. JÓZSEF KÖVÉD SÁNDOR KÖZSÁNDOR
ELMÁSÓ JÓZSEF HÖRNYÓCSY FRANKÓR-ARHALL F. FERENC F. JÓZSEF KÖZSÁNDOR
RUDOLFS HÁZI JÓZSEF JÁNOS SÉKÉC ARHALL BLUM JÁNOS MÁTYÁS LÁSZLÓ KÖZSÁNDOR

